

MAIRONIS

Jaunoji Lietuva

MAIRONIS

Jaunoji Lietuva

POEMA

PRATARMĖ

Bus jau metų apie 20, kaip atspausdinęs poemą „Tarp skausmų į garbę“, paleidau ją į žmones. Kritika kaip kritika: vieni ją šiek tiek pagyrė, kiti skaudžiai išpeikė. Su laiku patsai parsitikrinau, jog mano veikalas buvo tikrai menkutis ir buvau jo visai išsižadėjęs. Kai kurie man prielankūs¹ draugai ne kartą prašė, kad pataisęs savo poemą, atspausdinčiau ją antrą kartą, bet man buvo įkyru prisipažinti ją rašius. Ant galo², bijodamas, kad kas jos neparspausdintų užrubežij³ senovės rūbuose ir be mano žinios, pasiėmiau ją taisyti: bet greit parsitikrinau, kad tai bergždžias darbas taisyti netikusį seną dalyką. Todėl tik vieną antrą mintį kai kur pasiskolinęs iš pirmosios poemos, parašiau bemaž visai naują, kurią štai garbiems skaitytojams paduoju į rankas, prašydamas, kad senąją visai užmirštų.

Villa St. Charles.

1907 m. liepos 25 d.

ĮŽANGA

Kur šiandieną Jinai?
— Miega jos milžinai:
Po žemių jų ilsias krūtinė!
Kaip po audrų didžių.
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė.

Kur garsinga šalis,
Varius savo vilnis
Lig Dono ir Marių Juodųjų?
Vienas garsas tiktai,
Vien apžėlę kapai
Beliko iš amžių senųjų!

Miega bočių⁴ šalis!
Nusileidus naktis
Tiek amžių kaip — jai nebešvinta!
Veltui meldi aušros,
Miršta balsas maldos.
Vien gailios tau ašaros krinta!

¹prielankus — dab.: palankus [przypis edytorski]

²ant galo (lenk. — na koniec) — galų gale. [przypis edytorski]

³užrubežij — užsienyje. [przypis edytorski]

⁴bočius (brus.) — tėvas, senelis. [przypis edytorski]

Gedimino laikus
Vaideliotas garsus
Prikeltų!.. Bet kur vaideliotas?
Graudus kanklių balsai
Nebeskamba visai:
Jų raktas dirvonais užklotas.

O vienok Lietuva
Juk atbus gi kada:
Ne veltui ji tiek iškentėjo!
Kanklių balsą išgirs,
Miegą⁵ kraujas užvirs,
Nes kryžius gyvatą žadėjo.

Skausmuos spėkos⁶ suaugus,
Atgimimo sulauks:
Jau blaivosi orai aptemę.
Tik į darbą greičiaus!
Tik mylėkim karščiaus!
Tik, vyrai, pajudinkim žemę!

PIRMOJI GIESMĖ

I
Ar pažinote Rainį, kurs Atkaičiuouos gyveno?
Bus jau ketvertas metų, kaip našlė jo pati.
Na, ir buvo gi vyras! Nors prieš mirtį apseno,
Lenkės žilo jo plauko giminystė plati.
Dieve duoki jam dangų! Nieks žmogaus nesutiko,
Kurs ant jo ką galėtų pasakyti piktai:
Ar kam, rodos, reikėjo, ar paskolint skatiko,
Kur daugiausiai išminti, kaip ne Rainio takai?
O kaip ūkį žiūrėjo! Tokio būdavo javo
Susidėjęs nerasi, nors apeitum pavietą:
Jo kviečiai, vasarojus lyg kad rūtos žaliavo;
O kaip tankūs! Per žingsnį nematai lyg per skietą.
Ir mylėjo gi ūkį! Ar svečiai užvažiuos,
Ar per šventę po pietų su šeimyna visa
Kad išeis apžiūrėti, kaip išrodo⁷ laukuos,
Tai jam būdavo žodžiai plaukte plaukia tada.
Vieną kliaudę⁸ turėjo (kas gi jų neturėjo?),
Nors jį ponai godojo ir už stalo sodino,
Nuo jo lenkišką žodį nieks ištraukt negalėjo,
O jog kalbą sugraibė, kas gi to nebežino.
Ir ne tai patriotas jis ten buvo koksai.
Kaip dabar kad išmano vyrai mokslus ištyrę;
Bet Rainys taip jau rado; taip kalbėjo tėvai;
Tai pats Dievas jam, rodės, tokią kalbą paskyrė.
Dieve duoki jo dūšiai karalystę dangaus!
Verké, laidojant kūną, jo kaimynai visi.

⁵*miegas* — trump.: miegantis. [przypis edytorski]

⁶*spėkos* — jėgos. [przypis edytorski]

⁷*išrodo* — čia: atrodo. [przypis edytorski]

⁸*kliaudė* — trūkumas, yda. [przypis edytorski]

Neberasi šiandieną tokio būdo žmogaus:
Kita virto gadyne⁹; patys žmonės kiti.

II

Nebe tie ir Atkaičiai! Ar tai Dievas neduoda?
Ar per daugel išmano mokslą ėję vaikai?
Ant Sekminių iššluosto paskutinį aruodą;
O paskui kaip maitinas, vienas Dieve žinai.
Ūkė teko Laurynui. Baigė mokslą pavieta.
Nenorėjo prie darbo tėvas spausti sūnaus,
O matušei, lyg saulė, kaipo pirmgimis švietė,
Per tai būdavo vaiko niekadros nepabaus.
Nieks nesako, kad būtų sau koksai tinginys,
Kaip Mažėikos dykūnai, ką paimsi nuo krašto;
Bet nedaug nusimano, o kitų neklausys;
Norints galvą guldytum, jis tau, rodos iš rašto,
Vis tą patį bevaro: „E, duonelės užteks,
Ir meteliams galelį šiaip betaip gal sumegs!”
Tikrą tiesą pasakius, ne vieni tik Atkaičiai:
Visur žmonės dejuoja, kad taip ūkė nupuolė;
Laima žmoniška būtų, dirvos deria ligšiolei,
Bet geriausias jų sultis siurbia dielės¹⁰ — nebroliai:
Abrusitelių šerti pilną šalį privarė;
Mums patiems gi darbuotis visur kelią uždarė.

III

Jaunesnysis gi Juozas, pagal būdo ir veido,
Gyvas tėvo paveikslas. O jog mokslo nebaidės¹¹,
Ir mažam jau nebuvo neapykantoj raidės,
Kaip Laurynui, tai tėvas jį į Kauną išleido.
Čia nemaž savo roda¹² ir Juška prisidėjo.
(Buvo geras tai ponas; pačią vedė gan šaunia.
Bilazaro vienturtę). Jis tai Juozą mylėjo
Ir tėvams prikalbėjo, mokslan leisti į Kauną.

*

Buvo giedras tą metą, bet ankstyvas ruduo.
Vyrai kviečius vagojo; paskučiausi¹³ vainikai
Baigė vysti; priskynus jų saujelę sesuo
Puošė broliui kepure; liūdnei švilpė sėjikai.
Vis tai dėjos į galvą mažam Juozui tada:
Kaip namus prižiūrėti tėvas bernui kalbėjo;
Kaip, bekinkant jau arklius, kudakavo višta;
Kaip matušė kelionei ryšelius dėstinėjo¹⁴;
Kaip praleido lig tilto ir par visą tą laiką
Glostė vargšą-sunelį; kaip abudu verkšleno.
„E, jau matuš, bent liaukis, vien tik birbinus vaiką”,
Maldė tėvas nepykdams, vien iš papročio seno.

⁹gadyne — laikai. [przypis edytorski]

¹⁰dielė — dab.: dėlė — krauju mintanti gėlių vandenių kirmėlė. [przypis edytorski]

¹¹nesibaidė — dabar: nesibaidė, t.y. nebijojo, nesibaugino. [przypis edytorski]

¹²roda (lenk.) — patarimas. [przypis edytorski]

¹³paskučiausias — paskutinis. [przypis edytorski]

¹⁴dėstinėti — čia: dėlioti. [przypis edytorski]

IV

Kiek tai metų praslinko! Kiek nubėgo vandens
 Į marias tolimąsias nuo to giedro rudens,
 Kad kaip mažas paukštytis, dar nematęs vargų.
 Skrydo mažas Juozelis iš tėvučių namų
 Į nežinomą šalį, tarp žmonių svetimų!
 Kiek tai skausmo matušei! Bet gi švietė tada
 Jai per ašarų miglą nors žvaigždė tolina
 Bent po metų sulaukti tos brangios valandos.
 Valandos iškilmingos jos auginto sūnaus,
 Kad Mišias prie altoriaus pirmąkart užgiedos
 Ir, jai verkiant iš džiaugsmo, seną galvą suspaus;
 Kad net motinos kitos su pavydu sakys:
 „O, laiminga Rainienė! Vargo ji nematys!”
 O dabar?.. Kad jau mirti nutarimas užkris,
 Teks vienam gal Laurynui jai užmerkti akis!...

V

Kaune Rainio Juozelis tiek tik vargo tematė,
 Iki sodžių apmiršo ir pramoko kalbos.
 Jo uolumą prie mokslo ir gabumą suprato,
 Jam mokytojai sakė: „Tas aukštai atsistos”.
 Nuo mažens neturėdams prie žaislų palinkimo,
 Savyje užsidaręs, su draugais maž broliavos;
 Jam nubodžios išrodė linksmos dainos jaunimo;
 Vien tik mokslas rūpėjo; vienos knygos sapnavos...
 Norint buvo jaunesnis už moksladraugius savo,
 Senio vardą jam duota, nieks nežino kada.
 To tai senio pagalbos jų ne vien's reikalavo,
 Kad kam būdavo moksle teks sunkesnė našta.
 Kad vasarą grįžo aplankyti tėvų,
 Laukė tėvas, kaip saulės, parvažiuojant sūnaus;
 Bet kalbos ir jautrumo daug nematęs tarp jų:
 Būdo buvo abudu gana kieto, sunkaus.

VI

Vien Onytė gražioji, atvira visados,
 Kaip pavasaris linksma, brolių šnekint mokėjo;
 Jai tai Juozas nekartą lig gaidžių valandos,
 Ką iš knygų išskaitė, pasakoti turėjo.
 Jis jos lavino protą, ją rašyti mokino,
 Jai ant žemėlapių rodė karalysčių ribas;
 Kad istoriją šventą ji maždaugel¹⁵ pažino,
 Net graikų ir romėnų pasakoją karias.
 Bet Onytei daugiausiai tie patiko karionių
 Pasakojimai gražūs iš senovės laikų.
 Kad ant popiežiaus žodžio plaukė minios krikščionių
 Šventą Žemę vaduoti iš nelaisvės turkų.
 Apie Šventąją Žemę ir Rainienė tankiausiai
 Dievobaimingai klausė, net jai ašaros krito;
 O paskui jai sapnavos, buk pramokslą gražiausiai
 Sako Juozas, o žmonės verkia vienas už kito.
 Buvo Juozas nekartą iškalbingas tikrai;
 Tada švietė jam veidas, kaip giedrotas dangus;

¹⁵maždaugel — trump.: maždaugelį, t.y. šiek tiek. [przypis edytorski]

Ir Bažnyčią mylėjo; bet vargiai ir patsai
Bežinojo ikšiolei, ar jis kunigu bus.

VII

Dienos slenka palengva; metai bėga ryščia.
Žmogus auga bežiūrint, dar greitesniai¹⁶ pasensta;
O mirtis netikėta savo galia slapčia
Ką nuo krašto užgriebia, tas į užmirštį skęsta.
Toks likimas žemėje čia keleivio-žmogaus!
Pernai šlajomis braukė ant rarotai¹⁷ Rainys.
Šiandien žemė šaltoji jo krutinę prispaus,
Gentys¹⁸ smilčių saujelę ant duobės užbarstys.
Kad į drebančią ranką vaško paėmė žvakę,
Mirdams pašaukė Juozą ir jam tiek tik pasakė:
„Man nebuvo, vaikeli, to žadėta sulaukti
Nors ant galo senatvės, ko taip troškau karštai!
Neužmiršk mano žodžio: iki galo ištraukti
Giminazijos mokslą, o paskui: numanai”...
Ar jam užėmė žadą? — Ar širdis gal apsalė¹⁹?
Tiek tik sūnui prieš mirtį pasakyti tebspėjo;
Bet suprasti jo norą lengva buvo lig galo:
Jį ne vienas tik Juozas numanyti galėjo.

VIII

Juk Bažnyčios tarnystės Juozas pats nesibaidė:
Kaip malonūs jam buvo subatos²⁰ vakarais
Tie Nešparai prie žvakių! Kur jo mintys neskraidė,
Kad vargonai dudenų dievmaldingais balsais!...
Tos apytamsios žvakės! Tie graudingi vargonai!
Tas ramumas, kurs dvasiai tiek be žodžių pasako!
Tas nematomas Viešpats, prieš kurį milijonai
Par tiek amžių ant kelių krint, kaip dulkė ant tako!...
Vis tai Juozui iš mažo jautrią širdį graudino
Ir Bažnyčios tarnystei atsiduoti vadino.
Pašaukimas tai buvo? Dievas geras žinojo!
Bet jau, penktąją kliasą²¹ baigdams, Juozas galvojo
Užsivilkti suknelę. Jo svajones visas
Trukdo mirdamas tėvas: liepia baigti kliasas.

IX

Kas tai jam atsitiko?... Su Atkaičiais per kelią,
Vedęs pačią vienturtę, valdė dvarą Juška:
Už ausų raitė ūsus, smailią kirpo barzdelę.
Ūgio buvo nemažo, o pakaušė plika.
Buvo geras tai ponas. Nesiskundė kaimynai,
Kad ką būtų nuskriaudęs: tik maž ūkį žiūrėjo:
Svečius vaišinti mėgo; jo aplinkui beržynai
Rudenį ir per žiemą nuo medžioklių skambėjo.
Pas save gana tankiai²² Rainį prašė Juška:

¹⁶greitesniai — greičiau. [przypis edytorski]

¹⁷rarotai — ankstyvosios mišios per Adventą. [przypis edytorski]

¹⁸gentys — čia: giminaičiai. [przypis edytorski]

¹⁹apsalti — pasidaryti saldžiam, saldesniam. [przypis edytorski]

²⁰subata (brus.) — šeštadienis. [przypis edytorski]

²¹kliasa (lenk.) — klasė. [przypis edytorski]

²²tankiai — čia: dažnai. [przypis edytorski]

Tai bites kapinėti, tai pasėti javus;
Gimus Juozui, prie krikšto nešė pats su teta,
O paaugusiam sūnui siuntinėjo žaislus.
Kad, tam einant į mokslą, jo gabumą regėjo,
Juškai vaiko pagailo, kam tūr kunigu žūti?
Ir tėtušiu į mokslą leist aukščiau įkalbėjo,
Nes tada tas galėsias net ir vyskupu būti.
Biet per vasarą Juozą pas save į jaunimą
Pavadinęs, kaip gyrės, jį mylėti mokino;
Pasilinksminęs vynu, ne tai per užmiršimą,
Ne tai jį malonuodams²³, savo žentu vadino.

X

Vienais metais už Juozą Juškos Vanda jaunesnė,
Kad penkioliktus baigė, jau kaip rožė žydėjo;
Panaši į matušę, tiktai ūgiu aukštesnė:
Norint būdo gan lengvo, gerą širdį turėjo.
Rods matušė gan tankiai jai primint neužmiršo
Bilazarų gentystę, kurie — lenktis nepratę!
Ir širdy rūpestingoj jai Mankauskį jau piršo,
Kursai šimtą valakų Vilniaus banke užstatė.
Vienok Vandzia ikšiolei dar mažai tegalvojo
Apie aukštą matulės pranokėjų²⁴ kilimą;
Jai tik jupos²⁵ rūpėjo ir vien tą težinojo,
Kaip prikalbinti tėvą suprašyti jaunimą,
Rods Mankauskio jai tiko eržilai kaip ereliai:
Rausvos, ilgos jiems kartys, žemę kapsto rūstingai
Bet vėl Juozui užtraukus skardžią, šauną dainelę,
Jo boritonas mielas širdį gundo jausmingai.

XI

Baigdams šeštąją kliasą, Juozas Glinskį pažino.
Glinskis Jonas už Juozą vienais metais tiktai
Buvo moksle aukštesnis ir nekartą mėgino
Prisiartint prie Rainio, bet tas laikės šaltai.
Na, ir būdai jų buvo jau tikrai nevienodi:
Vienas atviras, gyvas, pilnas siekių aukštų,
Antras šaltas iš tolo, kurs net atskirą žodį
Tarsi sverdamas svėrė, lyg bijodams klaidų.
Kas tikėtis galėjo, kad tą kliūtį nemenką
Tuodu priešus pašalins ir sau ranką paduos?
Bet ateina tie metai, kad žmogus neužtenka
Jau pats sau ir nulindęs ieško draugo drauguos!
O, laimingi tie metai ir jų gražios draugystės,
Kad nesuteptas širdis ir jų pirmas svajones
Mezgia siūlais auksiniais, idealais jaunystės,
Ir jų gražina siekius, kaip artistą teplionės!
O, žvaigždėtos svajonės ir jų jautrūs pinikai²⁶,
Kaip, pavasariui auštant, pirmučiausi vainikai,
Kad, dar šalčio nematę, galvą laiko aukštai
Ir į dangų sužiūrę, jį sapnuoja tiktai!
O, laimingi tie metai, kurių pirmos draugystės,

²³malonuoti — myluoti. [przypis edytorski]

²⁴pranokėjas — protėvis. [przypis edytorski]

²⁵jupa — suknelė. [przypis edytorski]

²⁶pinikas — pintinė, krepšys. [przypis edytorski]

Lyg ant vaško, ant dvasios neišdildomu pirštu
Idealus išrašo, kaip tiesas karalystės.
Kad pati net senatvė jų paskui neužmirštų!

XII

Jonas Glinskis ir Juozas kad arčiaus pasižino,
Jų taip priešingi būdai į akordą gražiausį
Tarsi pindamos pynės, kaip balsai pianino
Kad ir pakelia dvasią, ir taip lepina ausį!
Kiek tai kartų antrieji jau giedojo gaidžiai,
Ir ant Žaliojo kalno mėnuo blyško prieš rytą,
O jiems kalbos-svajonės vis tekėjo saldžiai
Apie aukštą jų siekį, širdyse užrašytą!
Aleksotos pakalnės buvo jų numylėtos:
Čia tai Nemuno vilnys eina juosta plačia
Čia tai vasaros naktys tylios, ramios, žvaigždėtos
Apie Dievo gražybę jiems kalbėjo slapčia!
Čia lakštingala tankiai savo stemplę²⁷ mėgino,
Pasislėpus žilvičiuos, ir jų sielas ramino.
Čia, jiems kalną užlipus, kurs vadinasi Linksmoji,
Kaip tam Nemunui vilnys, Jonui žodžiai tekėjo:
Juozas klausęs nurimęs, o dangaus ankstyboji²⁸
Vakarinė žvaigždėlė jam iš tolo spindėjo.
Čia tai Jonas ir Juozas vien's kitam išpažino
Savo paslaptį šventą, ir abudu išvydo,
Jog tas pats pašaukimas juodu gundo, vadino,
Jog į šalį tą pačią jų užmanymai skrydo:
„Kiek tai pikto ant žemės! Kaip čia klaidžios kelionės!
Žmonės ieško, svajoja... Randa laimę vien slidžią!
Ar tai verta to triūso²⁹ mūsų tuščios karionės?
Juk varčiaus apsiskirti tiesą aukštą ir didžią!
Sviesti žemės pakalnei ant paveiklo žvaigždės!...
Vesti klystančius žmones į Dangaus karalystę!...
Ir kentėti ir vargti vien ant Dievo garbės...
O, kaip aukštą ir gražų siekį tur kunigystė“!

XIII

Nebužilgo bus metai: Juozas vienas tiktai
Kartais Linksmąją lanko, bet tai proga reta.
Vakarais čia kaip pernai šviečia žvaigždės aukštai!
Naktys ramios!... Bet draugo jau nebėra greta.
„Seminarijos rūmas taip iš tolo bausmingas;
O, kiek atilsio dvasiai! Kiek ten švento darbštumo!
Jonas, juodą suknelę apsivilkęs, laimingas!
Džiaugias, radęs ten vietą tikro dvasios ramumo.
Kaip prailgo belaukti!... Dar du mėnesiai liko
Gimnazijai baigti, kaip tėtušiu norėjos!...
Ką per laiką šį ilgą jam beveikt atsitiko?
Kokios mintys belankė? Kokios naujos idėjos?“
Vis tai Juozas netrukus apsakyti ketina
Savo draugui, kursai jį ant Velykų vadina

²⁷ *stemplė* — ryklė; čia turima omenyje - lakštingala garsiai čiulbėjo. [przypis edytorski]

²⁸ *ankstyboji* — dabar: ankstyvoji. [przypis edytorski]

²⁹ *triūsas* — vargas. [przypis edytorski]

Pas save į Sokaičius; ir tenai apkalbės,
Kaip, kada ilgą rūbą apsivilkti galės....

*

Ar tai rasit iš aukšto jau koksai pranešimas?
Ar pati gal nujaučia širdis valandą savo?
Tik čia Juozui užslinko įstabus³⁰ nuliūdimas,
Ir baritonų tokią giesmę sau uždainavo:

Lakiok belakiojęs, paukšteli gražus!
Kur tūpsi, ar pats bežinai?
Kad margus par audrą išskleisi sparnus,
Ar skrisi, kur nori patsai?
Vienok nebijok! Dievas sergės tave;
Be Jo tavo plunksna nekris;
Iš aukšto Jis žiūri Apveizda guvia³¹
Ir sergsti tamsiausias naktis.
Kai vėjas sušvilps ir tau lizdą sugriau,
Plačiau po miškus išnešios, —
Paleisi tada graudų balsą plačiau,
Nutūpęs aukštai ant šakos.
O žmonės, nudžiugę iš tavo stemplės,
Linksmesniai³² prie darbo pakils;
Ir tavo garbė per girias nuskambės!
Ir šiaurio kaukimai nutils!

ANTROJI GIESMĖ

I
Pavasario dienos išaušo, prašvito;
Pabudo užmigę gamtos veikalai;
Ir prašė nuo Viešpaties apdaro kito
Bailiai iš po sniego išlindę šilai.
Numetus ledus, nusidžiugus Venta,
Bučiuodama krantą, banguoja, putojas;
Ją sveikina pempės³³ giesmė paprasta
Ir žagrę išėjęs mėginti artojas.
Prasijuokė saulė skaisčiais spinduliais;
Vaikai vienmarškiniai palangėmis šildos;
Dabinasi girios drabužiais žaliais;
Ir žiedas ant kalno iš pumpuro gvildos.
Velykos! Velykos!.. Kas jūsų nelaukė,
Kaip vaikas margai išrašyto kiaušinio!
Taip jūsų ši metą eilė nusitraukė!
Norėję atvykti be rūbo žieminio.
Bet štai ir sulaukėm! Giesmė velykinė,
Išbėgo į tolimą dangų šauniai;
Užkaito iš džiaugsmo atšalus krūtinė,
Ir laimės ilgėjos nubudę sapnai.
Bet laimę sutiksi ant žemės retai;

³⁰įstabus — lengvai pastebimas, matomas. [przypis edytorski]

³¹guvus — gudrus, apsukrus. [przypis edytorski]

³²linksmesniai — linksmiau. [przypis edytorski]

³³pempė — nedidelis sėjikų šeimos pelkių paukštis. [przypis edytorski]

Ji taip kaip pavasario šypsos saulutė
Tai meile nušvinta, tai žiūri šaliai,
Net drebi vainikai, ją rūščią pajutę.

II

Ant kranto Ventos stovi rūmas švarus:
Išbaltintos sienos, rausvi kaminai,
Į kelią alėjos! Šermukšnių kerus
Net vieškeliui puošti nešioja tarnai.
Aplinkui, kur žiūri, net miela žiūrėti:
Šeimyna, kaip skruzdėlės, kruta, darbuojas;
Dirvonai užarti, takai nuravėti,
O sodnas liepais šimtamečiais didžiuojas.
Tai Goštauto dvaras!.. Pažįsta visi
Jo valdančią ranką, tikrai geležinę!
Nečypdo³⁴ jis žmonių: pas jį nebasi
Ir piemenys, bandą į lauką išginę.
Užtai jo dvare vienas ponas tegali
Galvoti. Klausyti — jo išlygos kietos.
Kiekvienas iš anksto paskirtą tur dalį
Nudirbti, ir tinginiui nėra čia vietos.

III

Jadvyga taip pat, nors duktė jo vienaitė,
Nesėdi sau rankų, kaip ponija, sudėjus:
Sodina jurginų kerus su tarnaitė,
Pati jiems su grėbliu ežias³⁵ išakėjus.
Jai akys kaip našlėse³⁶ spindinčios rasos.
Šilkais sumazgytos geltonosios kasos,
Meilios kaip pavasario pirmas dvelkimas!..
Bet žiūri iš veido slaptas nuliūdimas.
Ją Goštautas myli kaip tėvas tiktai
Tegali mylėti, bet žodis retai
Karštesnis jam sprūste kada beišsprūdo:
Tiek darbo jis turi!.. Ir tokio jau būdo!
Jos motina širdį, kaip aukso turėjo;
Ji niekam žodelio skaudaus nepasakė;
Ar buvo laiminga? Ar daugel kentėjo?
To niekas nežino; užgeso kaip žvakė!
Su ja tai Jadvyga ilgai vakarais
Galėjo, kaip linksmas paukštytis, čiauškėti;
Jai mirus, žodeliais liuosai³⁷ atvirais
Nebėra prie ko nuo širdies prakalbėti.

IV

Motiejus šventėms iš Vilniaus pagrižo;
Jau baigia kliasas, o lyg vėjus tebgaudo:
Nors raukosi tėvas, jis kaip įsityžo³⁸,
Tai žvirblius ir varnas nuo ryto tebšaudo.
Jadvyga jo širdį ir norus tikrus

³⁴čypdyti — skriausti. [przypis edytorski]

³⁵ežia — rėžio ar lauko riba, siena. [przypis edytorski]

³⁶našlė — čia: našlaitė, t.y. gėlė. [przypis edytorski]

³⁷liuosai — laisvai. [przypis edytorski]

³⁸įsityžti — įnikti, įgusti ką daryti. [przypis edytorski]

Juk žino geriaus už kitus, kaip sesuo:
Nors vėjas, užmanymus turi gerus;
Bet brolio liežuvis pardaugel aštrus.
Su kuo tada žodį prašneksi? Su kuo?...
O saulė taip šviečia! Pavasario oras
Nuo pagirio dvelkia, krūtinę bučiuoja.
Taip giedra ant dūšios! Pažadintas noras
Lyg rodos ko ilgas, lyg meilę sapnuoja.
Bet nėra Jadvygai kadą besapnuoti;
Jauniems jos pečiams rūpestis nepigus:
Drabužį ir maistą šeimynai išduoti
Ir, baigiantis metams, suvesti galus.
O čia ir garnys³⁹ pagiryj suklegeno,
Parnešęs po pažastim kregždę juodmargę:
Reiks pusdienį siūsti, kaip buvo nuo seno,
Nes valgyt norės darbininkai pavargę.
Ant galo nuo darbo nulikus Jadvyga
Įbėgo į salioną⁴⁰ prie pianino;
Užgauti nors vieną jo skambančią stygą
Kiek laimės ir džiaugsmo, ji viena težino!

V

Ir skausmą, ir džiaugsmą atdengti liuosai
Vienam pianinui Jadvyga paprato;
Jis vienas ją gali suprasti visai.
Jis vienas, jai rodos, našlystę jos mato;
Kaip skunda į Dangų jo skrenda balsai,
Ir pakelia dvasią, ir širdį sukrato!..
Numirus matušeį, bus metai dveji,
Tik jam savo paslaptis paveda jį!
Ir jis ją supranta: širdies paslapčiausia
Jos maldą atjaučia ir, jai paklusnus
Tai verkia, ar džiaugias, tai skundžias, ar klausia
Tai skelbia skaisčiausius mergystės sapnus.
Šiandieną, kad skleidžiasi spinduliuos lapas,
Kad dvelkia malone pavasario kvapas,
Jadvyga ir draugas taip stygomis šneka,
Taip jiem nepasergiamai⁴¹ valandos lekia.
Kad nieko nemato, negirdi svečių,
Kurie, užsiklausę svajonių skaisčių,
Nedrįsta pratarti: akordai prapultų;
Slapčia gi klausytis lyg rods neišpultų.

VI

Jadvyga pakėlė žydrasias akis,
Ir visas jai kūnas kaip ledas nutirpo.
Ją diegte nudiegė kita kibirkštis!
Norėjo pašokti; bet kojas pakirpo
Nematoma galia: jai priešais stovėjo
Jaunikis gražus, nepažįstams visai;
Kaip ugnys safyro⁴² jam akys spindėjo,
Ką veidą dabino pirmieji ūsai.

³⁹garnys — į gandrą panašus paukštis. [przypis edytorski]

⁴⁰salionas — svetainė. [przypis edytorski]

⁴¹nepasergiamai — neastebimai. [przypis edytorski]

⁴²safyras — mėlynos arba žalios spalvos brangakmenis. [przypis edytorski]

„Odi prophanum volgus et arceo”⁴³,
 Atsiliepė Glinskis juokuojančiu tonu,
 Kad partrauktų tylą: „Varyk mus namo!
 Matyt nebelaukei tokių nevidonų⁴⁴!
 Bet mano moksladraugis Juozas Rainys,
 Kurį aš prieš tamstą nekart apkalbėjau,
 Taip muziką mylintis, sakos, žinys,
 Kad mes... nagi teisinkis pats, geradėjau!”
 Čia Juozas jau lūpas atverti ketino,
 Širdis jam drebėjo tarsi nuo plaktuko,
 Bet panna⁴⁵ Jadvyga klausyt nemėgino,
 Tik „parprašau”⁴⁶ tarius, kaip paukštis paspruko.
 Pašaukus tarnaitę, jai liepė skubėti
 Prašyti ponaitį ir poną greičiau.
 „Svečiai iš Sokaičių... ir taip netikėti!...
 Dievuliau! Kad būtų dar kiek žmoniškiausias,
 Svariausias! Dabar nuo pat ryto
 Ikšiol nesivilkusi apdaro kito!
 Plaukai pasišiaušę, kaip šiurpės, nuo vėjo;
 Krūtinė”... Čia verkti Jadvyga norėjo.

VII

Nuo Goštauto dvaro, už mylę geroką,
 Ant rėžių siaurų neturtingai maitinas
 Pokaičių bajorai; nors arti temoka,
 Savytarpyj ponais — paliokais vadinas.
 Par sūdus⁴⁷ nuplikę, basi į bažnyčią
 Žingsniuoja ir vien prieš miestelį apsiauna.
 Prašnekink lietuviškai juos norints tyčia,
 Jie tyli; vien barzdą išpūsdami šauną.
 Jų moterys austi marginiu nemoka,
 Prie darbo gan tingios, lyg snausdamos ruošias.
 Bet polką po aslą patrypdamos šoka,
 Ir išėigai perkelio jupomis⁴⁸ puošias.
 Nususę Sokaičiai ne Goštautui pora,
 Kurs keturiasdėšimt valakų užsėdo!
 Bet Glinskį jis mėgsta, kaip tvirtą bajorą,
 Kurs nepučias, ūkį gi žiūri ir rėdo⁴⁹.
 Jis Glinskiui ir Joną išleisti padėjo
 Į mokslą, sušelpdamas jį reikale;
 Todėl neužmiršta ir šis geradėjo
 Į petį bučiuoti, sutikęs šalia.

VIII

„Na, ką, ilgasparni — pravėręs duris
 Motiejus atsiliepė, sveikindams Joną —
 Gerai seminarijoje jums silkėmis

⁴³ *Odi prophanum volgus et arceo* — Eilė paimta iš Horacijaus; lib. III, carm. lietuviškai: neapkenčiu nepasvertos gaujos ir varau nuo savęs. [przypis autorski]

⁴⁴ *nevidonas* — nenaudėlis, piktadarys. [przypis edytorski]

⁴⁵ *panna* (lenk.) — panelė. [przypis edytorski]

⁴⁶ *parprašau* (lenk.) — atsiprašau. [przypis edytorski]

⁴⁷ *sūdas* (sl.) — teismas. [przypis edytorski]

⁴⁸ *jupa* (lenk., vok.) — sijonas. [przypis edytorski]

⁴⁹ *rėdyti* — vilkti, rengti drabužiais. [przypis edytorski]

Gavėnė⁵⁰ supliūškino juodą sutoną?”
„Ne taip jau tur būti išrodome baisūs, —
Jam Glinskis atsakė — Kad mūsų burys
Nemažinas; mano moksladraugis taisos
Taip jau seminarijon: Juozas Rainys!”
„Oi, sergėkis tamista to geradėjo! —
Į Juozą Motiejus juokuodamas tarė. —
Jam velnias, matytis, jau taip įkyrėjo
Kad tempia kiekvieną į dvasišką karę”.
„Oi, ne, ne kiekvieną į dvasišką būrį
Prieš velnią kariauti įtempti jis gali —
Atkirto Rainys. — Nes velniop kas bežiūri,
Tas sau apsirinko kitonišką dalį”.
„Aš lyg kad nujausdams svečius juodsparnius,
Dvi varnas nušoviau; žiūrėkit šitai —
Juokavos Motiejus. — Tokių malonių
Svečių nepavaišinti — būtų piktai”.
„Kaip moku, taip šoku: czem chata bogata!
Bet varnos juk moterų, sako, gymės:
Ne dvasiškam stonui! Todėl, rasi, tata
Verčiaus jas jaunikiui kokiam pažadės!”
Atsakymas Juozo Motiejui pamėgo:
Jam rodės, jog žodžiai lyg jojo paties;
Ir pasibučiuoti net bėgte pribėgo.
Tokia tai jų buvo pradžia pažinties.

IX

Pagrįžo ir Goštautas; darbus paliko,
Nes svečias aplanko — tai Dievas aplanko;
Ir nors pavardė Rainio jam nepatiko,
Bet to neparodęs, jam padavė ranką.
O Jonas jam mylimas buvo tikrai,
Kursai, su Motiejum sutikdams širdingai
Kaip draugas ir parspėjo jį atvirai,
Ir lenkė ant gero gana pasėkmingai.
Todėl ir Motiejus dabar nebe tas,
Kaip pirmą, kad buvo, kaip vėjas, suklydęs:
Kaip vyras apleido draugystes piktas,
Jų visą paikumą ir blėdį išvydęs.
Iš tėvo gerovės dabar nedidžiuojas:
Nestato, kaip čiaužantis sliekas, ragų;
Karštai pamylėjęs tėvynę, darbuojas,
Žinodams, jog nėra dienos be vargų;
Tik saujoį sugniaužęs nelaiko skatiko.
Ir norints užmanymus turi gerus,
Bet būdo gan minkšto, kaip buvęs, paliko;
Ant galo liežuvis nekartą aštrus.

X

„Bet kur tai Jadvyga?” — jo tėvas užklausė.
„Tur būti, atrėžė Motiejus, dar rėdos,
Juk moterų būdas — išrodyt gražiausia!
O čia dar jaunikis — ne vaikas pelėdose”.
Net prakaitu Goštautui veidas nubalo:

⁵⁰*gavėnė* (brus.) — pasninko laikas. [przypis edytorski]

Ir gėda dukters ir atsakymo kvailo!
 Ir tai dar prieš ką!... „Paikas!” tarė ant galo.
 Užgautos mergaitės ir Juozui pagailo,
 Ir toj valandoj neapkesdams giliai
 Motiejaus, jau lūpas atverti norėjo.
 Jam švietė žnairiai iš akių spinduliai,
 Bet čia netikėtai Jadvyga įėjo...
 Kad būtų dabinusi, to neregėti!
 Bet pats jai nebūtų galėjęs artista,
 Ar ką beatimti, ar ką bepridėti:
 Gražių moteriškių čia taktas neklusta.
 Šneka nesirišo, visus išmėginus
 Takus; pats Motiejus, juokotis pradėjęs,
 Nutilo; Jadvyga, lyg ko nusiminus,
 Mažai tekalbėjo ir jos apginėjas.
 Savitarpyj vienas, kaip sako, tebus
 Ar atbulas, ar įkyriai nešnekus,
 Išdžiūsta kalbos turtingiausia vaga;
 Palieka užkrėsti visi jo liga.
 Tik Glinskis, kaip Goštauto tikras namiškis,
 Šiek tiek dar berišo netvarkią krūvelę,
 Ant galo pasakė: „Šiandieną jiems kiškis,
 Važiuojant į Aukštadvarį, paršokęs kelią;
 Jau Juozas norėjęs sugrįžti namo,
 Bet argi tiems burtams gali betikėti?“...
 Motiejus apsiėmė ankstų rytą
 Tą baisią nelaimę šuviu atžavėti.

XI

Čia Mauša Rudbarzdis, pravėręs duris,
 Jarmulką⁵¹ nuvožęs, maldavo karštai:
 „viesiausias — poneli! Juk prekė nukris,
 Aš moku brangiaus, kaip man gyvą matai!”
 „Tą atilsio man nebeduos kirmėlė
 Šiandieną” — lyg pykdamas Goštautas tarė,
 Bet džiaugė: graži jo teliukų veislė
 Žydeliui akis iš kaktos net išvarė.
 „Be reikalo, Mauša, neaušink burnos,
 Kaip vien kakariku, taip vien kakariku
 Dainuodams. Sakiau, ir nebus atmainos:
 Jei nori derėtis, eik pirkti gvazdikų”.
 (Jau buvo besakęs: keliauk prie muzikų).
 Rods, Mauša žinojo jau Goštauto būdą,
 Nekart nuo jo pirkdamas gyvulį, grūdą;
 Bet žydo nuo amžių jau toks papratimas⁵²:
 Ilgiaus paderės — bus laimesnis pirkimas.
 Kad Goštautas, parprašęs savo svečius,
 Išėjo užbaigti derybas su žydu,
 Jauniesiems, dar vingius padaręs kelius,
 Lyg papūtė oras sveikesnis į vidų...
 Susėdę arčiau net juokuotis pradėjo;
 O Jonas ir Juozas Jadvygai priminę

⁵¹jarmulka — maža kepurė be snapelio. [przypis edytorski]

⁵²papratimas — įprotis. [przypis edytorski]

Nebaigtą žeidimą⁵³, labai malonėjo
Išgirsti bent liekaną jo galutinę.

XII

Jadvygai sutikti ilgai nenorėjos,
Nors Glinskis ir Juozas taip prašė širdingai
Ji sakės, tik sau pianinu mokėjus
Paskambint, ir tai gal nekartą klaidingai.
Kitiems nepapratus atdengti jausmų,
Ji žino: skaudu ir nelengva jai bus
Tą draugą prašnekinti tarp svetimų,
Kuriam užtikėjo slapčiausius sapnus.
Bet veltui Jadvyga išsikalbino!..
Kad jau įvairiausias spragas išmėgino,
Kad Juozas patsai padainuot prižadėjo,
Ant galo jau sėdosi prie pianino.
Užgavo akordus. Jų vienas už kito
Skardžiai nuskambėjo tolyn, kaip gandai!..
Nutilo!.. Jai akys kaip žvaigždės nušvito;
Ant baltojo veido nuraudo skruostai.
Dabar lyg užplaukę balsai iš Dangaus.
Kaip verkiančios vilnys, siūbavo ir pynės.
Tai diegė į širdį iš skausmo gilaus,
Tai monais⁵⁴ vaidinos skaisčiausios gražybės,
Tai nešė ramumą, kaip girios tėvynės!
Chopino noktiurnai! Kiek slepiat gilybės!
O, veltui nuo jūsų širdis kada gynės!

XIII

Dar ausyse gaudžia, neskamba balsai!
Nutilo!.. Neplojo Jadvygai nieks bravo.
Tik Angelas pralėkė, rodos, patsai!
Tik, rodos, par sapną krūtinės siūbavo.
Gal žodį be reikalo davė Rainys
Dainuoti!.. Bet davė, ir jo nemainys!
Giliai atsiduso, lyg oro plačiau
Norėdams pasemti iš savo krūtinės;
Ir žodžiai paplūdo kaskartą graudžiaus,
Tarytumei kanklės skambėjo auksinės:

*

Iš aukšto švietė jaunam keleiviui
Žvaigždė ant dangaus
Ir rodė kelią į giedrą šalį
Ramumo brangaus,
Bet netikėtai užtemdė dangų
Plačiai debesis,
Ir suklaidino kelevį jauną
Giria ir naktis!..

⁵³žeidimas — užgavimas. [przypis edytorski]

⁵⁴monas — šmėkla, vaiduoklis. [przypis edytorski]

*

Kaip jaunas sapnas skaisčios malonės,
Dievaitė šitai,
Pamojus ranka, keleivį veda
Kur švinta rytai!
Antai jau rausta aušros padangės...
Bet liūdna jaunam:
Apleis našlaitį graži dievaitė,
Teks žengti vienam! ..

XIV

Jadvygai ir žodžiai ir tono balsai
Patiko; net akys iš džiaugsmo žibėjo;
Tiktai užganėdintas⁵⁵ Juozas patsai
Nebuvo: jam stygos per jautriai skambėjo!
Ir, permainęs toną jausmingai malonų,
Rimtai uždainavo jau vyrišku tonu:

*

Nors, žinau, rūpestingos čia ant žemės kelionės
Niekados neapšviesi, viltis!
Betgi aš nemaldausiu, kaip didžiausios malonės,
Kad man Viešpats užmerktų akis!

*

Apsiverkti nemoku, pasiskusti negaliu.
Nesupras žmonės mano skundos!
Ir nueisiu pro šalį su tuo skausmu giliu,
Kurs be žodžio paliks visados.

*

Čia Juozui širdis taip pradėjo drebėti,
Kad balsas ant karto nutrūko suklydęs.
Dar buvo iš naujo norėjęs pradėti
Neužbaigtą giesmę, bet priešais išvydęs
Jadvygą, jos ašarų pilnas akis,
Nutilo, tarytum sugautas vagis!

XV

„Mat kiškis neveltui prastai pranašavo;
O vis tai Motiejaus medžioklės padarė!
Štai varnos”, — įeidamas Goštautas tarė —
Iš apmaudo porą žąsyčių pagavo”.
Jadvygai pagailo. Bet Goštautas buvo

⁵⁵užganėdintas — patenkintas. [przypis edytorski]

Linksmesnis, nuo žydo atlupęs šimtinę!
Nemaž jų į Krokuvos išdą pakliuvo,
Ir toji, jis tikias, nebus paskutinė.
Nors tiek, kaip bevaikis nabašniks Kmita,
Jisai akademijai duoti negali;
Bet tautišką mokslą sušėlpt kai kada
Ir jis neužmiršta, jam nešdamas dalį.
„Pas mus po mokslavietes miršta dvasia!
Vaikai nepažįsta tėvų praeigos⁵⁶!
Ir žingsnis už žingsnio, visų akyse,
Užlieja verpetai maskolių bangos!
Vienoj' tik dar Krokuj' aukuras senas
Šventų palikimų šiek tiek bekūrenas”.
Netaip nusiminę vaikai aimanavo;
Bet Goštautą veltui užginčyt mėgino:
Jis vien tiktai galvą skurdžiai belingavo,
Sakydams: „Pas mus vien ištautinti žino!”
Todėl ir Motiejų į Krokuvą leis,
Kad mokslą ten baigdams, pažintų tą kraštą,
Kursai nuo Jogailos, kultūros keliais,
Mums nešė brolystę, ir laisvę, ir raštą...

XVI

Svečiai išvažiavo. Jadvyga ilgai
Jų tarškantį briką akelėm's lydėjo.
Lyg rodos ko truko! Lyg digūs nagai,
Krūtinę surėmę, dilyn vis skaudėjo!
„Bet argi tai kunigu Juozas jau bus? —
Nubudusi klausė Jadvyga savęs —
Tur galvą nemenką, ant mokslo gabus,
O mokslas su galva aukščiausiai išves.
Taip jautrią tur širdį, o žmonės, žinai,
Be meilės jam karštą atšaldys krūtinę;
Atvės idealai, gražiausi sapnai,
Žmonių melagystę nuo anksto pažinę.
Jo alpstančią širdį ji žadint mokėtų,
Jam būtų gaivinančia ryto rasa,
Kaip Angelas-sargas karštai jį mylėtų,
Jo siekiam aukštiesiems atsidavus visa!
Ir vienas į kitą saldžiai pasirėmę,
Bežengtų sau bendrą kelionę greta;
Iš meilės šaltinio sau galią pasėmę,
Nelenktų pečių po sunkiausia našta!”

XVII

Lyg tarsi iš miego pabudus ant galo,
Pati net pabūgusi savo sapnų,
Jadvyga brindelių užsėdo prie stalo
Razgyti, bet kliuvo per daug atmainų!
Nesisekė darbas. O mintys vis bėgo
Kas kartą tos pačios, lyg tyčia kankino!...
Atsiminė: Juozui daugiausiai pamėgo
Noktiurnas nuo „cis-mol”! Ir jau pianino
Akordus paėmus, iš naujo pradėjo

⁵⁶praeiga — praecitis. [przypis edytorski]

Kartoti Chopino noktiurną gražiausį;
Balsai užžavėti vėl supos, skambėjo
Ir skelbė tą skausmo ramumą švenčiausią,
Kurs neturi žodžių, tik balsas stygų
Jį neša į Dangų nuo žemės vargų,
„Kodėl tai, Jadvyne, tau šitas patiko
Noktiurnas?“ — atsiliepė tėvas ant galo —
Ar negut Rainys tuos garus tau paliko?
Staigiai ne be reikalo veidas nubalo!
Girdėjau: ir Rainiui noktiurnas pamėgo;
Dukrele, vienok neužmiršk niekados:
Tarp jo ir tavęs begalinės prabėgo!
Ir jį išvaryk iš siaurutės galvos!”
Motiejus, juokuodamas, buvo užvaręs,
„Būk žmonės vis lygūs: Adomo veislė!
O turtų užlopiama esant skylė!...”
Bet Goštautas rūstus, plačiai atidaręs
Akis, lyg jam žodžio pritruko gerklėj,
Nuėjo sau gulti — labanakt — netaręs.

TREČIOJI GIESMĖ

I

Pabudo iš miego nuraudę rytai.
Pakilo saulutė, bet dar neaukštai;
Dar braukia rasas nuo kasų;
O rasos, kaip perlai, ant lapų sužibo,
Vainikų galvelės prie žemės nudribo
Ir spindi, kaip šimtas varšų.

Pasveikino rytą budrus viturys.
Kas kartą išveizdi aiškinus pagirys⁵⁷;
O saulė vis lipa aukščiau.
Keli spinduliai net ir langą užgavo,
Per medžių šakas nedrąsiai sužaibavo
Ir žiūri į vidų skaisčiau.

Bet veltui bežiūri skaisčiau spinduliai:
Dar Juozas ir Jonas tebmiega giliai;
Net Ruzė Glinskiūtė pikta:
Seniai pasirėdė gražiais perkeliniais,
Žiedais užsimaustė šviesiai misinginiais,
Ant galo ataus arbata.

Ar žadinti, Glinskienė jau nebežino;
Du kartus sukosyti, rods, pamėgino,
Bet jų nepaleidžia miegai.
Lyg, rodos, ir gaila jų sapną baidyti:
Jau išnaktos buvo, o šviesą matyti
Pas juos buvo vakar ilgai.

Tikrai, apie ką taip ilgai jie kalbėjos,
Žinoti Ruzytei labai jau norėjos,
Bet kas tenai juos besupras?

⁵⁷pagirys — girios pakraštys [przypis edytorski]

Tik, rodosi, brolis kalbėjo už du,
O Juozas iš reto: „Aš noriu, žadu;
Bet kaip? Jei bent Dievas išras”...

II

„Na, vyrai!” — Atsiliepė Glinskis storai —
Taip miegant juk gal užsivesti perai!
Iš miego nei mano žmona
Neišsuka sviesto, o juk indaroką⁵⁸
Aukštai pasiraičiusi, suktis moka.
Gana bekirmyti, gana!”

Užgėdinti vyrai iš lovų kuliais
Išvirto, o saulė skaisčiais spinduliais
Tiesiog į akis jiems žiūrėjo.
„Ir mano jau boboms belaukt nusibodo;
Važiuot į bažnyčią jau laikas išrodo:
Nemaž ten žmonių nubildėjo

Šiandieną, vyručiai, vaikų Atvilkyš;⁵⁹
O jūs besivartot, kaip lauže lokys!“
Vis Glinskis jiems varė nuo galo:
„Už Kauną atlupote skolą šiandieną:
Gal vakaruot teko ten naktį ne vieną;
Bet marš, nusiprausę, prie stalo!”

„Kalbi nežinodamas, — tarė pati⁶⁰ —
Paklausk, kada prigulė vakar? Kiti
Seniai jau miegojo saldžiai.
Bepumpi, kaip ubagas pupų sau puodą
Pabėrus: užmigst ne tik mokslas neduoda:
Pasiekia visur rūpesčiai”.

„Kas žmoniškai šneka, iš karto suprasi!
Pačios, pasivožęs po puodu, nerasi...
Tokios kaip manoji sena!
Kokie rūpesčiai tiems beūsiams tikrai?
Nevaišino Aukštadvario ponas gerai?
Ar apdavė kuo mergina?”

Čia pažvelgė Ruzė į Juozą slapčia.
Tas gėrė arbatą, esąs kaip ne čia:
Tylėjo, kaip žemę pardavęs!
Lyg dilktelė Ruzei kas širdį kiaurai:
Nejau būtų Juozas jai šianakt tikrai
Be reikalo prisispavėjęs?

III

Bildėjo ir rūko nuo ryto keliai.
Kieno kiek įmanomi buvo arkliai,
Tas porą pavalkais užkinkė;
Pėsčiųjų, kaip gulbių, devyni pulkai;

⁵⁸*indarokas* (lenk.) — išėiginis sijonas. [przypis edytorski]

⁵⁹*Atvilkyš* — Kitur sakoma: Pravadų diena. Senovės bažnyčioje tą dieną apsikrikštiję nusivilkdavo baltą rūbą; iš to: *Atvilkyš*. [przypis autorski]

⁶⁰*pati* — žmona. [przypis edytorski]

(Nuo jų apdarų marguliavo takai)
Žingsniavo, būriais susirinę.

Ant vyrų daugiausiai sėmėgos milinės;
Mergaičių gi juos margai čerkasinės⁶¹,
O rūtos dabina kasas.
Į Užventį plaukė! Ant kalno kapai,
Ir bonės⁶² raudonos, ir graudūs varpai
Dievotės⁶³ suprašė visas.

Pratėgminės dvarponių minkštos kariatos
Ikišioliai netrinksi: bažnyčioje vietos
Už auksiną vis atsiras:
Sulėkusiems ponams pusiau tik sumos
Vis švaicorius vietą lazda iškamos,
Daužydams sėmėgiams kupras.

Ne ko ir Šokaičiams iš anksto skubėti;
Ar negut paskui kad piktai beminėti
Tą vyskupą mūsų Valančių,
Kurs, būk tik valstiečių žiūrėdams naudos,
Prisakė į vietą paliokų⁶⁴ maldos
Lietuviškai vesti ražančių.

Lietuvišką maldą supranta visi:
Ir dvarponis drūtas ir vargšai basi.
Bajoras vienok sugaravęs
Berūgsta: bažnyčia per tą užvedimą
Jo griauanti šventą tėvų palikimą,
Kurs polską liežuvi⁶⁵ jam davęs.

IV

Jei Dievui tik lūpų užtenka garbės,
Žemaičiai kaip žvaigždės danguj žibės,
Jų balsas padanges aplėks:
Ar gieda ražančių, ar šventą Antaną;
Ar valandas apie Švenčiausiąją Paną,
Jų nieks, iš tiesų, neužrėks.

Bet maldai ir širdį jie turi nešaltą;
Ledais tik paviršių laiko apkaltą;
Ji tirpsta per „Šventas Dieve!”
Ji tirpsta ir Vilniuj tarp Vartų Ašmens⁶⁶,
Šventoj Kalvarijoj ir kur ant akmens
Panelė gaudi Sidlave.

Bet visą širdies jų suprasti jautrumą
Tada tik, kad „Pulkim ant kelių” per sumą
Užtraukia Bažnyčia visa!
Kad dreba net sienos nuo balso ir griausmo.

⁶¹čerkasinės — pasiūtos iš čerkaso (naiminio audeklo). [przypis edytorski]

⁶²bonė — iš šiaudų pintas kubilas. [przypis edytorski]

⁶³dievotė — itin pavaldi moteris. [przypis edytorski]

⁶⁴paliokas (sl.) — lenkas. [przypis edytorski]

⁶⁵połską ljeżuwj — lenkų kalbą. [przypis edytorski]

⁶⁶Vartai Ašmens — dabar: Aušros Vartai. [przypis edytorski]

O griešninkams ašaros veržias iš skausmo
Ir krinta, kaip Dievo rasa.

Taip jausti ir melstis tik tie vien tegali,
Kuriems nuo senovės nelepintą šalį
Beglostė vargai ir vargai!
Ir žudė kryžiuočiai, ir baudžiatos spaudė,
Ir kraujo, ir ašarų upės bemaudė,
Ir kalė žabangus draugai!

V

Tą giesmę, Strazdelio ne kaip išgalvotą.
Tą „Pulkim ant kelių” tiek kartų giedotą
Rainys iš pat mažo girdėjo!
Šiandieną vienok taip kita jam išrodė:
Kiekvienas jos posmas jam širdį lyg skrodė,
Ir ašara akyse žibėjo.

Štai žmonės-pavargeliai meldžia malonės!
Ir jam iš krūtinės nors n'eina dejonės,
Bet kelias ne rožėmis klojas.
Dar užvakar buvo gražaus pašaukimo
Jam kelias taip aiškus; dabar apšvietimo
Maldauja, ant kryžkelio stojos.

Ne tai kad tikrai nežinotų, kur žengti;
Bet skaudančią širdį nelengva palenksti:
Gali tik ją laužti, kaip plieną!
Kad norints bent protas jau aiškiai prašnektų!
Dar Juozui šiandieną jo balso užtektų!
O, rodos, užtektų šiandieną!

Ir Viešpats išklausė jo švento meldimo;
Štai Juozui pagailo gražaus pašaukimo:
Suaugo su juo nuo mažens!
Net apjuoką kartais už jį iškentėjęs.
Ar gal jį bemėtyt, kaip pagirio vėjas
Kad blaško lapus ant rudens?

VI

Kad „Pulkim ant kelių” nustojo beužti,
Ir „Gloria” dūdos jau paėmė pūsti.
Pakėlė ir Juozas akis.
Praslinko šalia tada Goštautai dvieji:
Tai buvo Jadvyga su broliu Motiejum,
Bet ją tiktai matė užvis!

Kas stojosi Juozui tadą, pats nežino;
Tik veltui jau melstis nekartą mėgino;
Jo mintys vis klydo ir mišo.
Tai, rodės, iš jo besityčios Juška!
Tai širdį lyg dilgė erškėčių šaka!
Tai, rodės, kas pančiais surišo!

O kartas nuo karto vis grįžo mintis,
Kaip ta paslapti⁶⁷ pelenuos kibirkštis,
Kad, vėjui papūtus, atgija:
Jadvyga... Ji čia! Bet nuliūdus jinai!
Ar jau, angelėli, ir tu pažinai
Skaudžiausią širdies kalaviją?

Dar pažvelgė kartą... Jau viską užmiršo!
Ir jausmas vienintelis paėmė viršų:
Nebuvo tai meilė! Oi, ne!
Tai buvo tas broliškas gailesčio jausmas,
Kuriam mylimosios daugiau sopa skausmas,
Kaip savo, užslėptas dugne!

VII

Suma jau pasibaigė. Vienas už kito
Bajorai pro žmones laukan išsirito;
Poroms klebonijon betraukė.
Vikarijus šaukė pamokslą griaudingą;
Sutrynė nevieną širdelę jausmingą!...
Bet ponai pamokslų nelaukia.

Nors Juozas bažnyčios apleist neskubėjo,
Vienok iš pamokslo nedaug ką girdėjo:
Kitur jo beskraidė mintis
Jis žino: dabar pas kleboną pilnai
Svečių susirinko, turbūt ir jinai!...
Ten traukte jį traukia širdis.

Seniuką kleboną aplanko visi:
Godoja⁶⁸ jį ponai ir vargšai basi;
Visiems atdari jo namai.
Pas jį ir ant sūdo vis eina kas dieną;
Kaip tėvas skaudžiai jis apšaukia ne vieną.
Bet vėl atsileidžia ūmai⁶⁹.

Šiandieną svečių nemažai susirinko;
Pirmiemsiems vežėjai štai arklius bekinko.
Asesorius kunigus skaito:
Atvykti be bilielo jiems nevalia!...
Bet gerą urėdą⁷⁰ prieisi šalia,
Jei jis nuo degtinės apkaito.

VIII

„Per daug dievobaimingas tamsta esi!”
Atsiliepė Ruze. — Štai laukiam visi
Mes tamstos seniai... net prailgo!”
„Norėjau — atsakė Rainys — paklaudyti,
Kaip sakos pamokslas; juk rasit sakyti
Pačiam prisieis neužilgo”.

⁶⁷ *paslapti* — paslaptinga. [przypis edytorski]

⁶⁸ *godoti* — gerbti. [przypis edytorski]

⁶⁹ *ūmai* — greitai. [przypis edytorski]

⁷⁰ *urėdas* (brus.) — dvaro ūkio tvarkytojas. [przypis edytorski]

Jadvyga į Juozą čia taip pažiūrėjo.
Kad tas net prisiekti širdį panorėjo
Daugiau nesijuokti niekad.
Motiejus, kurs apžado tokio nedarė,
Bemaž kone verkti Ruzytę privarė
Užtai, kad nežiūr ta mados:

„Dabar mat panelės kitoniškai klastos.
Ir uodegas išpučia kaimiškos prastos...
Ne rožės iš dangiško daržo!” —
„Iš Dievo malonės! — Glinskytė stebėjos —
Tai ar apsileisti!... Kaip sodžių verpėjos,
Kurios net stuomens nesuvaržo!”.

„Na, gražios merginos! Gana jaunikaičius
Iš kelio klaidinti! Seniai į Sokaičius
Žiūrėdami žvengia arkliai!”
Namo juos beragindams Glinskis sušuko:
Skilvys mat išalkęs jam grobus susuko
Po pilvą net kurkia pypliai.

Nors davė klebonas stiklę išmesti,
Per tai tik gavai įkiriaus pasigesti
Žalibarščių⁷¹ ir lašinių!
„Gana jau besoti!” — Jį Glinskienė mokė, —
Nors kartą bent liaukis su pasaka tokia!
Net gėda kaimiečių-žmonių”.

IX

Nors Ruzei Motiejus gana įkyrėjo.
Vienok kad į kelią jai ruoštis padėjo,
Pritūpčiodams dar mandagiai,
Mergaitei širdelė minkšta atsileido,
Skrustai net užkaito ant apskrito veido
Ir akys nušvito smagiai.

Užmiršo tada, kas jai šiąnakt sapnavos;
Ir taip su Motiejum meiliai šnekučiaivos,
Kad rodės ir tam nusibos.
Jadvygai ir Juozui vieniems pasilikus,
Akims jų netyčia bailiai susitikus,
Ant karto⁷² pritruko kalbos.

Pitruko ant karto kalbos ir drąsos!
Taip merkias ant karto žmogus nuo šviesos,
Kad trykšta tiesiog spinduliai;
Bet akys daugiau, nekaip žodžiai, atdengia:
Giliaus jos į širdį nedrąsiai nužengia.
Nekaip iškalbingi piršliai.

Jadvyga ir Juozas nedaug sau pasakė:
Bet širdys gana sutartingai jiems plakė
Ir veltui drovėjos aikštės:
Abudu suprato kiaurai širdimi,

⁷¹žalibarščiai — šaltibarščiai. [przypis edytorski]

⁷²antkarto (lenk.) — tuo pat metu, iš karto. [przypis edytorski]

Jog sau nebebus niekados svetimi,
Ar džiaugsis kada ar kentės.

„Mus tamsta per vasarą dar aplankysi? —
Užklausė Jadvyga — juk gal atsiminsi
Našlaičių ir savo draugų?”

„Vargiai begalėsiu — atsakė Rainys —
Per puikūs čia rūmai, o aš vargdienys!
Man lemtas vien kelias vargų!”

X

Atsakymas dūrė Jadvygai į širdį:
Nuo Juozo šiandieną tą patį ji girdi,
Ką vakar nuo tėvo girdėjo;
Nejaugi Motiejaus tai neatsargus
Liežuvis čia būtų prikišęs nagus?
Tikėkis ko gero nuo vėjo!

O, kiekgi tai kartų kančia ir juokai
Greta sau bendrauja ir rišas paikai!
Ir veltui ieškotum pradžios:
Taip buvo per amžius! Taip buvo ir bus.
Ant sau prieštaravimų svietas gabus;
Ant paiko čia nėra valdžios!

Bet ne! Rodos brolis tėčiau ją užtartų:
Net tėvui pačiam jis išdrįsta tiek kartų
Užginčyt, n'apkęsdams skriaudos;
Nors nėra tarp brolio ir jos atvirumo,
Nors juokias nekart iš sesutės jautrumo,
Bet jos nenuskriaus niekados.

Tos abejos mintys Jadvygą kankino
Per ištisą kelią, ir veltui mėgino
Į brolių linksmiau ji prašnekti;
Šneka nesirišo: nelengva kalbėti!
Per prievartą širdžiai nelengva tikėti!
Nelengva, kas plyšo, susegti!

Nebuvo taip pat ir Motiejus šnekus.
Gal baltas tam murksantis oras sunkus?
Nes debesys dangų aptraukė:
Nekrinta iš aukšto ikšiolei lašai,
Bet debesys juodos praskydo palšai
Ir vien tik griaustinio belaukė.

Nušvito žaibais pagirys vakarinis;
Sugriovė šių metų pirmasis griaustinis,
Ir griauņa, ir greit nenustos.
Pabiro lašai vis kaskart didesni;
Ir štai jau upeliai šimtais tekini
Į prieglobstį bėga Ventos.

XI

Laimingas, kursai apsiverkti dar gali:
Aplengvins jam ašaros skausmo nors dalį!

Laimingas, kam ašaros krinta!
Taip debesys murgso ant palšo dangaus;
Bet iš po lietaus, su perkūnais staigaus,
Dangtis lyg kad veidas nušvinta.

Laimingas tasai, kurs tarp žemės vargų
Sau draugą sutiko iš šimto draugų
Ir gali jam širdį atverti!
Laimingas! Lengviaus jam kentėti tada!
Taip vieno našta, ant dviejų užmesta,
Negal taip pečių benusverti!

Bet Juozas Rainys nuo mažens niekad
Nei skūstis, nei ašarom's savo skundos,
Kaip vaško, tirpyt nemegino:
Kaip ežero stiklas — jo veidas ramus!
Kaip užtvenktą upę, karčiausius skausmus
Jis savo širdį užrakino!

Prieš vieną tik Glinskį, tą draugą širdies.
Jisai neturėjo ikšiol paslapties;
Šiandieną ir tas neišklaus,
Kas Juozo širdį? Tik kad viskas sumigs,
Tik vienos nemiegančios žvaigždės paliks
Klausytis jo skausmo gilaus.

„Kame mano brangūs jaunystės sapnai?
Kame tie padangėmis skrydę sparnai?
Kur aukštas, gražus pašaukimas?
Kaip šalčio užgauti pavyto žiedai!
Lyg debesys tamsios užtraukė juodai!
Beliko tiktai atminimas!”

„Tik vien atminimas!... Ir tas nepaliaus
Kaip sąžinė griaužti! Kur žengti toliaus,
Kas man beparodys, oi, kas?
Kaip silpnas keleivis ant kryžkelio stojąs!
Kaip, kruša javus bekapojant artojas,
Taip aš benuleidžiu rankas”.

„Kame mano galia, kuriai įtikėjau?
Kaip milžinas žengti par audrą žadėjau
Ir vargti dėl gero kitų!...
Silpnos moteriškos akių spinduliai
Užšvitę įsmigo į širdį giliai...
Ir tiek po visų apžadų!”

„Matušė brangiausia! Kaip graudūs varpai
Tau bus ta žinia! Kad man lopšį supai,
Nemigus per kiauras naktis,
Kad leidai į mokslą paskui ant skolos,
Ne tos betikėjais sulaukt valandos!
Linksmesnė tau švietė viltis!”

„Bet argi jau viskas kaip sapnas išnyko?
Nejau ant švenčiausio, brangaus man dalyko
Paženklint kryželį palieka?
Ir vis, ko taip troškau, dienas beskaičiau...”

Kur mano vienintelį tikslą mačiau...
Tai viskas pavirstų į nieką?”

„Bet ką? Ar aš nendrė, belankstoma vėjo?
Ar veltui draugai visados man tikėjo?
Ir milžinu tankiai vadino?
Silpnos moteriškės akies spinduliai!...
Svajonės tuščios svetimi sopuliai!...
Ir viską ant karto naikina?”

„Nekrūpčiočiau, regis, nuo griausmo, žaibų
Nei audros kaukimo, žmonių nelabų,
Nei priešų nuožmiausios gaujos!
Kaip milžinas stočiau į atvirą kovą,
Aprinkdamas Viešpatį sau už vadovą!
Bet jos... O, taip gaila man jos!”

„Tai angelas, rodos, iš apskričio kito,
Kurs veidu aušros netikėtai užšvito
Ir naują man praneša šalį.
Kas jausmų gilybė! Kiek veide skundos!...
„O ne! Dėl manęs ji kentėt niekados...
Kentėt dėl manęs ji negali!”

*

Ir kas do naktis! Kaip žvaigždėta, graži!
Užmigo ir paukščiai, ir žmonės visi;
Tik mėnuo per dangų riedėjo:
Tik angelas, įmigio pasiuntinys,
Per sodžius beskrydo! Tik vienas Rainys
Akių iki šiol nesudėjo!

KETVIRTOJI GIESMĖ

I
Tiek darbo padėjus! Naktų nemiegojus!..
Tarp baimės greta ir vilties ir drąsos!..
Ant slenksčio gyvatos naujos atsistojus,
dienos susilaukus liuosos,

Kiek aušta ant karto drąsiausių sapnų!
Kiek gema⁷³ užmanymų! Saulė pati
Kitaip, rodos, šviečia ant tų milžinų:
siaura net pasaulė plati!

Liuosi nebužilgo studentai! Besems
Tą išmintį gilia, kur mokslo žinovai
Iš katedrų skaito, ir ką tik nulems...
o, rods, tai ne Kauno vadovai!

„O man — sako Jakštas Smigeikai — ir Kauno
Tarytumei gaila! Žmogus čia išvarė

⁷³*gema* — čia: gimsta. [przypis edytorski]

Kliasas ir svajojo! Čia Nemuno srauno"...
„E, urvas!" — Ažukalnis tarė.

„Ne urvas! Bet visgi išpultų⁷⁴ ką veikti" —
Užmanymu pilnas Smigeika sakyti
Pradėjo: „Gal laikraštį reiktų įsteigti,
kad žmones pirmyn pavaryti?"

„Na vyrai, už mūsų gražias lietuvaites
išlenkime stiklą! — čia Tumas sušuko, —
„Apleisme našlaites dėl mokslo dievaitės:
oi, teks pasigest joms Kaziuko!"

Ir ėmęs niūniuoti: „Sudiev mylimoji"
Per petį žiūrėdamas, Daugirdo klausė:
„Ei ką, balandėli Kaziuk, bedumoji?
ar vėl gal kokioji gražiausia?..“

Kazys neatsakė nei žodžio į tą,
Tik šaipė. Rainys prakalbėjo tada:
„Jau skirstytis laikas! Į kelią ryte!..
gal teks susitikti kada”.

II

Dar vakar gimnazijos buvę vaikai,
Direktoriaus seno drausmės pribijoję, —
Šiandieną jau vyrai!.. Drąsiais takais
svajojas jaunoj jų galvoje!

Užbaigę ant galo vargingas kliasas,
Aplieję krūvelėj gražioj atestatus,
Ryto po šalis išsiskirstę visas,
kur veda užmanymai platūs,

Ar vėlei netyčia kada susitiks,
Sulinkę ant tako siauručio po metų?
Ar vardas kieno, nenuskendęs, išliks
kaip valtis vikri iš verpetų⁷⁵?..

Kas žino? Sudiev, jus gražiausiosios dienos!
Ir Kauno pakalnių išminti takeliai!
Ir jūsų, gimnazijos paprastos sienos!
ir jūs, ne per sunkūs vargeliai!

Laimingas tasai, kurs bent žino, nuo ko
Kelionę pradėt į nežinomą šalį!
Rainys pas tėvus iš važiuoja ryto,
bet ko betikėtis ten gali?

III

Malonios ir puikios pakalnės Dubysos,
Išpintos žemčiūgų vainikais margai!
Šalis, kur užaugau! Kur atmintys visos
graudingos, kaip mūsų vargai!

⁷⁴išpultų (lenk.) — tektų. [przypis edytorski]

⁷⁵verpetas — smarkaus vandens, vėjo, ugnies ar jų pagautų daiktų sukimasis ratu, sukūrys. [przypis edytorski]

Banguoja Dubysa blaiviai vilnimis,
O beržas našlaitis nuleidęs šakas,
Kad švinta rytai ir išblykšta naktis,
jai beria sidabro rasas.

Ne rasos, tai graudžios jam ašaros byra!
Bet veltui šakas garbiniais apdabins⁷⁶:
Dubysa jau myli... bet tolimą vyrį:
vien Nemunas ją apkabins.

Lietuvės neieško, kaip vilnys Dubysos,
Sau meilės už kalnų, už girių tamsių;
Bet meilę ir širdį atranda ne visos,
nes bėga lietuviai nuo jų.

Kur Temzė, Laba, Amazonė plačioji,
Ten skursta lietuviai nuvargę kelius.
Kur Varšuvos miestas, Maskva tolimoji,
ten spaudžia juos mokslais giliais.

Lietuvės, kur vilnys Dubysos banguoja,
Sau rūtomis pina geltąsias kasas;
Kad pradalgės⁷⁷ grėbia, graudžiai uždainuoja,
bet širdį jų kas besupras?

Ir eina tos dainos per Lietuvą mūsų,
Kaip Nemuno mielo blaivioji vilnis!
Joms pritaria balsas nuo Kuršo ir Prūsų;
jų klausos nutilus naktis.

Kaip rausta jurginai ir rūtos žaliuoja
Ir pina Dubysos pakrančius margai,
Taip žydi Lietuvės, bet liūdnai dainuoja,
nes spaudžia jų šalį vargai.

IV

Bet kas jau Onytei Rainių beprilygtų?
Kaip spindančios rasos — akių spinduliai!
Ar kam taip ir širdis pravirkdint pavyktų,
kaip jai, kad užgieda graudžiai!

Štai pradalgės grėbia, į kupečius deda
Ir dainas ringuoja mergaičių pulkai;
Jų tarpe Onytė pirmobalsį veda,
ir skamba nuo dainų laukai.

*

Trys sesutės grėbia šieną;
Ne tiek grėbia, kiek dūmoja:
Turi brolių tą tik vieną,
Ir tas vienas joms išjoja.

Ir išjoja į tą šalį,

⁷⁶apdabinti — papuošti. [przypis edytorski]

⁷⁷pradalgės — dalgiu ar mašina vienu kartu supjautas šienas ar javai. [przypis edytorski]

Kur tėvų tėvai nebuvo;
Metas ten išverti gali,
Daug jaunujų ten pražuvo.

Oi, gegutė, tu raiboji!
Kam tau balsas taip verksmingas?
Oi, sesutė, ko vaitoji?
Ar jau skausmas taip širdingas?

Broli mūsų, tu jaunasis!
Kokias dovanas paliksi?
Margas sviestas tolimasis:
Ar ten laimę besutiksi?

Ar ten laimę besutiksiu,
Ar sunkių vargų pritirsiu,
Bet gi dovanas paliksiu
Ir į tris dalis paskirsiu,

Vyresniajai aukso žiedą,
O antrai šilkų skarelį;
Šiai trečiai, ką liūdnei gieda,
Gilų ašarų upelį.

V

Dar gaudžia balsai; bet mergaitės nutilo,
Vien skubina ritintį džiūstantį šieną;
Kodėl? Vakarų debesis neužkilo,
kad giedrą užtemdytų dieną!

„Kodėl tai Onytė taip liūdnei vedžioja?“
Užklausė priėjusi Vanda Juškytė.
„Ar gaila, kad saulė įspindus giedroja?
kad džiūsta žvangučiai pavytė?“

„Kas volungei liepia verksmingai dejuoti?“
Atsakė Onytė: „Ar beržui šakas
Nuleisti!.. Taip širdžiai sunku nedainuoti,
o jausmo kas pradžių suras?“

„Laimingas, kas jausmams išreikšti gabus:
Jie tirpsta tada kaip ant saulės ledai!
Kas gali nors verkti, tam ašaros bus
kaip balsimo brangūs žiedai!“

Tik galvą ant to palingavo Onytė.
„Be reikalo — tarė ant galo — panytė
Taip kalba, lyg rodos tikrai nusiminus,
o vargo sunkaus nepažinus.

Kas kitas mums vargšams: štai saulė nuo ryto
Mums kepina galvas! Ir rankos pūslėtos!
Todėl, kaip tai pievai, ir veidas pavyto,
ir dainos iš skausmo pradėtos!“

VI

Čia Vanda, į šalį pažvelgus, užklausė:
„O brolis ar dar nepagrįžo viešėti?
Dabar išsipildys valia jo karščiausia:
sutoną galės bedėvėti!”

„Taip juoktis iš mūsų varguolių kančios”,
Prašneko Onytė ligšiol nedrąsi:
„Nereiktų tikrai! Ne be tamstos kalčios
tas viskas!... Taip sako visi.

Panytė sau juokias! O mūsų matutė
Štai rausta. Tikrai nelaimingas ir brolis:
Juk tie, ką dabar jam apsupo galvutę,
išjuokę, paskui atsitolins“.

„Nugrimzdę į skolą — Laurynas prašneko
Priėjęs — Tikėjomės: Juozas mums skylę
Užlopys. Duonelės ikiol dar užteko
šiai taip, bet štai brolis užvylė⁷⁸!

Panele! Tikrai neklaidink nelaimingo
Mums brolio! Juk skriaudą nemažą darai!
Taip sunkūs laikai! Ir šeimyną pabringo,
o čia dar namai pragarai!

Ko gero, o to jau tikrai netikėjos
Nabašninkas mūsų tėtušis nuo ponų!
Kad tamsta begarbins davatkos-skelbėjos,
ar bus tai klausytis malonu?”

VII

Juškytė, akis atidarius plačiai,
Stebėjos ir savo ausims netikėjo!
Jai veidas tai raudo, tai blyško rūščiai,
nors nieko suprast negalėjo.

Suprato tiktai, jog kas nors atsitiko
Su Juozu. Bet kas? Ko jie nori nuo jos?
Pats būdas kalbos jai skaudžiai nepatiko:
juk ji ne mergaitė vejosi!

Kad Juozas per vasarą lankos dvare,
Kad Rainio nabašninką tėvas sodino
Į stalą, tai jiems mat išaugo, aure!
ragai!... ir ribos nebežino?

„Ko norite, žmonės, nuo mano galvos
Ir ko susiraukę? — užklausė šaltai —
Ar negut gal vištgaidys ant šąšlavos⁷⁹
prieš lietų pragydo keistai?”

Ir nieko nelaukus, gentis Bilazaro
Namo atsisuko. „Nepyk taip, panyte!

⁷⁸užvilti — nuvilti. [przypis edytorski]

⁷⁹šąšlava — koks šlamštas, šiukšlė. [przypis edytorski]

Mums skausmas, ne apmaudas lūpas atdaro!"
jā šnekint mėgino Onytė.

„Juk kunigu brolis tegul sau neliktų!
Nelengvas tai žingsnis — tarnystė Bažnyčios!
Man rūpi, kad viltyse neapsiriktų:
juk žmonės paskui besityčios!”

„Begaišus tik!” — seseriai tarė Laurynas —
Nežūsme, jei Dievas tik gyvus laikys;
O tamstos dvare laukia mūsų vaikas
ir sielvartas pats apsakys!”

VIII

Juškytei ant laimės išgirsti neteko
Lauryno, bet viską suprasti pradėjo;
Rūstybė, kaip upė, palengva nuseko,
širdij vien tik juoktis norėjo.

„Tai Juozas į kunigus eit neketina?
Dėl jos tai? Ir ji nepasergėjo to?
Jo būdas slaptus mat jam lūpas rakina!
reikės jį prašnekint rytoj.

„Jai taip žingeidu, kaip tai meilės jam žodžiai;
Ilgai pasislėpę, ant galo prašneks?
Ne taip, kaip Mankauskiui, kurs girias nubodžiai
ne kartą: „Jam Vandos užteks!”

„Už Juoza tekėti? O ne! Niekada!
Juk ji ne kaimietė, jis pats tur suprasti;
Bet jo paklausti šnekos kai kada —
tai auksą, tarytum, atkasti!”

Kas širdį žmogaus besuprasti galės?
Ji mainos, kaip margos padangės nuo vėjo;
Bet neina paveju: ir tą pamylės,
kurio užkariauti nespėjo.

IX

Širdis be karionės nemoka mylėti:
Be kliūčių ji gęsta dvasia kibirkštis!
Kur lengva mylėti, nereikia kentėti,
ten rankos jinai neištis.

Kas skausmo, nemigos naktims, nepažino,
Kas nesliepė riedančių ašarų savo,
Kas savo širdies sopuliais nemarino,
tas meilę sapnuot tesapnavo.

Tas laimei pasiekti gal ranką išties,
Kaip kūdikis menkas, drebėdams bailiai!
Nevertas! Jis rakto neris nuo širdies,
bet jo neužmuš sopuliai.

Ant žemės plačios neišlepę vaikai!
Jiems kaulų ant tako gana pamestų!

Laimingi! Jų meilei taip reikia menkai:
nežino jie norų aukštų!

Kad Juozas jau taip neužilgo ketino
Į kunigus stoti, Juškytei pagailo;
Dabar gi, kad paslaptį visą jo žino,
jai juokas iš gailėsčio kvailo.

Už jo ištekėti! O, ne! Niekados!
Ir Juozas patsai juk suprasti tat gali,
Išklausius tada jo širdingos maldos,
nusuks sau juokais ją į šalį.

Ir linksma, kaip paukštis pabudęs iš ryto,
Pakėlusi juopą, namo beskubėjo;
Aplinkui lig pagirio neužmatyto
šienpjūtė pakvipus krutėjo.

X

Nuo Girvanių dvaro lig pagirio tęsiasi
Baltais dobilėliais išpintas žolynas;
Aplinkui, kur žiūri, po pievas plačiasias
tarytum sujudęs skruzdynas.

Ant dalgių palinkę antai šienpjoviai,
Tarytum, mėgina vis kirsti plačiaus;
Išvydusi mirtį žolė pusgyviai
lyg prašo: „Greičiaus, bent greičiaus!”

Kaip vilnys ant marių nuo milžino vėjo,
Taip pradalgės guldos ant pievos žalios;
Pakritę vainikai gardžiaus sukvepėjo,
rasos pasigeidę gailios.

Tenai ant kalvos bedainuodami krauna
Mergaitės ir vyrai plačius vežimus;
Paraudusius skruostus jiems prakaitas plauna,
bet veidas sau linksmas, ramus.

„Sakyk man, Petruk?” — pasipuošusi rūta
Užklausė Barbutė, primindama pleką:
Tikrai gi senovėje vilktakių būta?
Kaip mūsų senoliai dar šneka”.

„A, Dievas juos žino! Būk daugel galėję
Senovės žavėtojai!” smeigdamas šakę
Į kupetį šieno, Petrukas atsakė:
„ir žmones užkeikti mokėję.

Į mišką paleisdavę staugti vilkais
Net visą vestuvių būk susirinkimą!...
Ant galo ir žmonės net mūsų laikais
juk gauna žvėrių pagimimą!“

„Ir meilė būk esanti amžina bėda —
Šnekėjo Barbutė — Iš proto išvaro,

Kaip Šatrijos raganos širdį išėda
ir žmogų paguldo ant maro”.

„Padėk Dieve! — tarė Juškytė pro šalį —
Dailiai gi vežimą, bemokanti minti
Barbutė! Iš tikro tekėti jau gali!
ir laikas Barbora vadinti!”

XI

Nelaukus atsakymo, Vanda kiekvieną
Pro šalį prašnekant meiliai neapleido.
Nežino, kodėl. Bet jai linksma šiandieną:
net šypsosi akys iš veido.

*

Bet štai jau ir Girvainių dvaras antai!
Sulinkęs į žemę, tarytumei, lūžta;
Išbaltintas sienas iš tolo matai
lyg vištą, apžergusią gūžtą⁸⁰.

Aplinkui sodelis; ties durų išbėgo
Du topeliai; langus lig pusės užgožė
Akacijų, krūmai; jų tarpus pamėgo
serbentas ir raustanti rožė.

Apsukus sodelį, Juškytė norėjo
Į kambarį savo patekti slapčia,
Švariaus pasipuošti: šiandieną reikėjo
juk jai pasirodyt gražia.

Pasakius tikrai, kartą jai pirmutinį
Į galvą atėjo, kad Juozui patiktų;
Bent kartą jai noris jau gal paskutinį
jam įspūdį gražų palikti.

Bet pėdsakus šunys, iš tolo pamatę
Mieliausiają savo globėją-panele
Ir lojimu jos pasitikti įpratę,
nudžiugę, užbėgo jai kelią.

Juška su pačia apie Juozą šnekėjo,
Kad šunys „vamt, vamt” ant saviškių sulajo;
Pro langą galinį lyg kas subildėjo:
tur būti Mankauskis atjojo.

Nors ponija Juškienė ir mėgsta pamigti,
Vienok jau nuo priešpiečių apsirėdyti
Papratus: „Tu, tėvai, bėk, tarė, sutikti;
aš šoksiu bent apsiklastyti”.

XII

„Tài tu, mano Vandzia! Tikėjas ko kito! —
Atsiliepė tėvas — Kame gi buvai?

⁸⁰*gūžta* — vieta, kur paukštis deda kiaušinius ar peri, lizdas. [przypis edytorski]

Pas mus ponas Juozas, kaip suvis, įkrito,
o tu lyg kad tyčia žuvai!

Norėjau bent kiek užturėti; kaip vėjas
Įpuolė; lyg vandeniū karštu aplietas:
Tiktai atsisveikinti, sakos, atėjęs!...
žinai jį: kaip titnagas kietas!...

Palauk, sakau, Vandos, būk žmogus ant galo!
Su ja atsisveikink!... Jam tik apsiniaukė
Išvargintas veidas; paskui lyg nubalo!...
kodėl jis tavęs nepalaukė?

Bet aš apsakiau tau ne viską pilnai:
Štai šįmet gimnaziją pabaigė jis...
Bet rasi tu viską geriausiai žinai?" —
čia pažvelgė jai į akis.

Akies neprimerkus, mina nekalčiausia —
„Na, žinoma — tarė — turbūt įsitraukė
Į kunigo kailį!". Širdyje gi klausė:
„kodėl gi tai jos nepalaukė?"

„Užtat gi kad ne! Išvažiuoja tiesos
Mokintis į Varšuvą! — ėmė sakyti
Juška — Nors pritrūkti ir plutos⁸¹ sausos
gal teksią!... Bet ką bedaryti!

Kaip būsią paskiaus, jis nežinąs; tik žinąs:
į kunigus eiti šiandieną negali...
Per vasarą uždarbį gauti ketinąs,
kur nors išvažiavęs į šalį.

Paskolint pasiūliau jam pinigų;
(Žinai, ir pas mus nedaug jų visai)
Vienok atsisakė: nebijąs vargų;
galįs užsidirbti patsai.

Šiaip taip pakalbėjau, vaikus Bilazaro
Prie mokslo beik kiek lig rudens prižiūrėti:
Tas mokslo jaunuomenei užrašus daro,
ir Juozui galės jis padėti".

PENKTOJI GIESMĖ

I
Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės;
Tik neina kaip saulė, be skausmo karionės:
Jos mėto ne kartą žaibus!
Užtat gi, kad saulė nušvis ant dangaus,
Nustelbę diegai dar sveikiaus atsigaus,
Jų vaisius palaimintas bus.
Atėnų ir Spartos pagirtini sūnūs,
Atminę garsius pranokėjų galiūnus,
Iš amžino miego pakyla!

⁸¹pluta — kietasis, apkepęs duonos paviršius. [przypis edytorski]

Ir veltui Islamas; galybe puikus,
 Prieš Graikiją siūncia jančarų⁸² pulkus,
 Štai pančiai nelaisviams jau dyla!
 Pabudo ir slavai. Kosovo⁸³ kapai.
 Tarytum tėvų užžavėti varpai,
 Prabylo ir širdis sukratė:
 Nudžiugo Moldova, Morica raudojus,
 Srauniau išsibėgo nuo Alpių Dunojus,
 Kad tekančią aušrą užmatė.
 Ir vengrui jau raustanti laisvė patiko:
 Jis Stepono švento geidauja vainiko
 Ant savo karaliaus galvos;
 Slovakai, Lužičai ir net Pamarys,
 Net suomių granitus aplankęs šiaurys
 Už laisvę betrokšta kovos.
 Laimėkite jaunos pakylančios šalys!
 Už laisvę kariauti padės Visagalis!
 Drąsiai už tėvynę į kovą!
 Nors spėkos⁸⁴ gal silpnos, bet stipri dvasia:
 Kas eina su meile, su širdžia didžia,
 Tam Viešpats bus pats per vadovą.
 Karadzič⁸⁵ Šafarik, Dobrovski⁸⁶, Deake!⁸⁷
 Vardai jūsų garsūs per amžius skambės,
 Ir sūnūs sūnums, jūsų darbus apsakę,
 Didžiūosis ir, sau panorėję garbės,
 Į darbą sustos, kaip tėvų milžinai,
 Ir žadins kitus, taip kaip jūsų vardai!

II

Po Lietuvą miegta⁸⁸ tėvynės vaikai;
 Per amžius juos žudė vargingi laikai
 O pranašai skelbė kapus.
 Nuvargę, nupuolę, nustoję vilties,
 Suvystyti pančiais tamsiosios nakties,
 Kada, o kada atsibus?
 Per Lietuvą Nemunas eina platus;
 Ne jam atrakinti pančių raktus:
 Banguoja skurdus nusiminęs!
 Kaip milžinas kelias ir daužos į šonus
 Pavasario metais, senovės valdonus
 Ir savo jaunystę atminęs.
 Užmigo tėvynės bajorai-galiūnai;
 Dvasia svetima jiems gaivinas kūnai;
 Tėvų palikimą užmiršo;
 Nustoję senobinio būdo, liežuvio.
 Viešai užsigynę net vardo lietuvio,
 Tėvynę sau kitą išpiršo!...
 Jų garsūs prabočiai į Brastį, Parčovą
 Keliavo ginkluoti, tarytum į kovą,

⁸²jančaras — turkų pėstininkas. [przypis edytorski]

⁸³Kosovo kapai — Nelaiminga kova ant Kosovo laukų buvo XIV amž. paskutinioji, po kurios jau visi Balkanų pusiasalio slavai papuolė į turkų vergiją. [przypis autorski]

⁸⁴spėkos — jėgos. [przypis edytorski]

⁸⁵Vuk Stephanovič Karadzič — garsus serbų poeta. [przypis autorski]

⁸⁶Šafarik ir Dobrovski — garsūs slavų ir ypatingai čekų praeigos tyrėjai. [przypis autorski]

⁸⁷Pranciškus Deak — garbingiausias kariautojas už vengrų laisvę. [przypis autorski]

⁸⁸miegta — miega. [przypis edytorski]

Apginti Podolę nuo brolių;
Šiandieną kovoja už Vilniaus lenkystę,
Ar džiaugias, kad kūdikį-sūnų suvystė
Pati iš prekikų⁸⁹-maskolių!
Neklauskis jaunuomenės jos idealo:
Nuskurdo, sunyko, krūtinės atšalo,
Kaip žemė be šilto lietaus!
O, klaustumei veltui, kame jos tėvynė:
Prabočių didžių, kaip tėvai, užsigynė
Ant vieškelio grysto, plataus.
Jei nori atrasti lietuvių šiandieną,
Ieškok, kur aprūkę šiaudiniai stogai!
Senų padavimų išgirsi ne vieną,
Kurie užsiliko per amžius ilgai;
Vienok ir tenai, kas atėjo į mantą⁹⁰,
Senelių-tėvų jau kalbos nesupranta.

III

Kas Varšuvos miestą nors kartą aplankė,
Kam teko sau progą atrasti parankią
Pasprukti nuo globos tėvų,
Tas žino Saksonišką sodną. Alėjos
Ten tamsios. Studentai ir jupų siuvėjos
Sau paskiria ten rendez-vous⁹¹.
Aplanko jį kartais ir ponai, net ponios,
Šilkais pasirėdžiusios, grakščios, malonios;
Už medų saldesnės jų buzės⁹².
Kad šneka, tai, rodos, lakštingala gieda;
Širdies jų nepirksi už misingio žiedą;
Teisingai tai šiaurio prancūzės.
Lietuvio, kaip sakoma, būdas, šneka
Per sunkūs; jį lenkės vadina meška.
Lietuviams nuo amžių jos tiko:
Jogaila Jadvygą juk taip pamylėjo,
Kad Algirdo tėviškės išsižadėjo
Ir Vytautui Vilnių paliko.
„Tu, Jakštai, žiūrėk! — besityčiojo Tumas —
Tų lenkių-deivių stebuklingas grakštumas!!
Meilingos, kaip glostomos katės!
Iš Dievo malonės poeta! Rašyti
Gali joms sonetus ir širdį įgyti!...
Laimingas eiliuoti įpratęs”.
Užmanymų pilnas, prie ginčų pripratęs,
Smigeika pradėjo užstoti lietuves:
„Ne kartą jisai apie Palangą matęs,
Kurias tik papuošk, o tau širdį nuves
Kur tinkant: Keistutis Birutą ties mare
Išvydęs, užmiršo Kryžiuočius ir karę”.

⁸⁹prekikas — prekiautojas, pirklys. [przypis edytorski]

⁹⁰kas atėjo į mantą — kas tapo turtingas, praturtėjo. [przypis edytorski]

⁹¹rendez-vous (pranc.) — pasimatymas. [przypis edytorski]

⁹²buzė (lenk.) — veidelis. [przypis edytorski]

IV

Studentai kiti: kas užstojo už Tumą,
 Kas juokdami gyrė Smigeikos jautrumą;
 Tik Klimui juokai nepatiko:
 „Didvyrių vardų bent nekaišiotkit — tarė —
 Kurie mūsų kraštui taip daugel padarė
 Ir atmintį šventą paliko”.

Į Jakštą paskui, kurs dažniausiai tylėjo,
 Švelniai atsigręžęs, išrodyt pradėjo
 Poezijos pilną gražybę
 Laikų, kad Jadvyga, nors ašaros byra,
 Apsirenka baisų Jogailą už vyrą,
 Tautų pasišventus vienybei.

„Tu, Klimai, tikrai bene iš kunigų! —
 Ažukalnis kirto — gaudinti mergų
 Nei Jakštas gražiau neparąšo!
 Tik mat trubadurų ir bardų laikai
 Pragaišo, o žemės suvargę vaikai
 Ne giesmių, bet duonos sau prašo!
 Nustokit sapnavę! Poezijos laikas,
 Taip pat kaip kvailios teologijos tvaikas⁹³,
 Kaip amžių tamsių milžinai,
 Sau laiką paskirtą seniai atgyveno;
 Dabar sociališki klausimai, peno
 Kitoniško ieško šaunai”.

Čia barnės pakilo tikrai ne ant juoko;
 Bet maž kas užstojo už Jakštą ir Klimą:
 Jie gavo net vardą naktinio apuoko.
 Tik Tumas suirzusį susirinkimą
 Sutvarkė, užgėręs už gražiąją lytį
 Ir Daugirdui liepęs šį tą apsakyti.

V

„Ne vien apie Palangą gema dievaitės! —
 Pradėjo Kazys — nemačiau dar mergaitės,
 Kaip vakar kad teko regėti:
 Ne tai kad jau būtų graži iš tiesų,
 Bet gracijos pilno stuomens ir kasų
 Negalima atsižiūrėti:
 Susekęs jos rūmą, dariau trirublinę⁹⁴
 Šveicarui (smulkiausia suteks jie tau žinią,
 Tik nesigailėk pinigų).
 Jos tėvas esąs nuo Šiaulių ir nemenką
 Dvariuką turįs; gyvus pinigus renka
 Ir samdo pusšimtą vergų.
 Vienok nelaimingas! Gal metų du bus,
 Apsirgo vienturtė: ligos įstabus⁹⁵
 Ją būdas džiovinoti pradėjo:
 Kur buvus, kur ne, tik žiūrėk pianino
 Liūdniausias natas užsimiršus mėgino,
 Ar sėdus prie lango tylėjo.
 Artistų, matyt, jai sapnavosi glorią:
 Vis prašės į Varšuvos konservatoriją

⁹³tvaikas — nemalonus kvapas, dvokas, smarvė. [przypis edytorski]

⁹⁴trirublinė — trijų rublių banknotas. [przypis edytorski]

⁹⁵įstabus — greitai kitų pamatomas, pastebimas. [przypis edytorski]

Ištirti Šopeną giliaus,
Pakrapštęs sau galvą ir mašną⁹⁶ pakratęs,
Ją išvežė tėvas į miestą supratęs,
Kad vysti kitaip nepaliaus.

Patsai ant žiemos parvažiavo iš dvaro
Į miestą gyventi; čia turi namus.
Retai kam pavaišint duris atidaro.
Ir pats maž kur eina; gana įdomūs!
Vadinasi Goštautas; mūsų Juozukas
Rainys, kaip suuosčiau, gan tankiai ten sukas”.

VI

„Jei Juozas ten sukas — atsiliėpė Tumas —
Nedaug tau padės tavo jaunas gudrumas;
Kazeli, oi, būk atsargus!
Prikaži patsai, netikėdamas, kuodą:
Rainys sau už nosies užlysti neduoda.
Nepjaustytus turi nagus!“

„Jūs Rainį — atsiliėpė Klimas — mažai,
Matau, bepažįstat: ne meilės daržai,
Ne deivės tam vyrui sapnuojas!
Mus paraugęs galva; aukščiau už mus žiūri;
Jam mokslas terūpi; nors smegenis turi,
Kaip jautis suplukęs darbuojas”.

„Ant margo šio svieto visaip atsitinka:
Ne kartą pasiekia net ir darbininką
Amūrai! — Smigeika prašneko —
Juk, kaip Aleksandras Didysis, nebuvo
Didesnio! O ko taip jaunutis sužuvo?
Per daugel mylėti jam teko!”

„Bet visgi Rainys — ėmė Jakštas kalbėti —
Nepaprastas tipas; poetai jį dėti
Galėtų į dramą, nukalę;
Savyj užsidaręs, kad kartais prašneks,
Tai atyda⁹⁷ tavo kaip segte prisegs;
Jis slepia nepaprastą galią!
Nuo mūsų jis bėga; nemėgsta jaunimo;
Jam, rodosi, rūpi vien mokslas tiktai;
Bet širdį jis turi: tautų atgimimo
Taip niekas negali atjausti karštai!
Kad užvakar man apie slavus kalbėjo,
Net akys jam degė, ir lūpos drebėjo!”

VII

Pusiaukelį mėnuo par dangų išvarė,
Kad skirstytis ėmė studentai, nutarę
Vienybėje skinti sau kelią,
Padėti ir šelpiti viens kitą, kaip broliai
Netaip kaip kad daugelis elgias ligšiolei,
Šiltesnę sugavę vietelę.
Kad Jakštas ir Klimas, pralenkę kitus,
Ant Krokuvos Priemiesčio samdė ratus,
(Per daug mat namo pasivėlins)

⁹⁶mašna (lenk.) — nedidelis maišelis pinigams ar tabakui dėti. [przypis edytorski]

⁹⁷atyda — atidumas. [przypis edytorski]

Ant kampo bestovintį Rainį sutiko;
Abudu iš išgąščio rikte suriko:
Tai buvo tik Rainio šešėlis.
Stovėjo išblyškęs, kaip marmuras baltas;
Tik prakaitas bėgo per veidą jam šaltas;
Draugų iš pradžios nepažino;
Prašnekintas, rodos, ryšiai jam iširo:
Nes ašaros retos kaip pupos pabiro;
Pabudo ir bėgti mėgino.
Bet Jakštas ir Klimas jau jo nepaleido,
Pamatę, kaip dega jam akys iš veido,
Supratę nepaprastą kovą!
Neklausdami skausmo baisaus priežasties
Ir net nežiūrėdami noro paties,
Parvežę, paguldė į lovą.
Per ištisą naktį akių neuždaręs,
Nei žodžio savo draugams neprataręs,
Gulėjo Rainys kaip be žado;
Tik saulei jau tekant, blakstienos pradėjo
Sulipti, krūtinė ramiau atilsėjo,
Sapne užmiršimą atrado.

VIII

Jadvyga suprasti negali visai,
Kas stojosi Juozui? Ar kitas jisai?
Ar ji taip mažai jį pažino?
Kaip jis, taip ligšiolei jos nieks neužvylė:
Ją vakar kaip vandeniui jis apipylė
Ir juoktis ant karto mėgino.
Mėgino dar juoktis; paskui susipratęs.
Akis pilnas ašarų joje pamatęs,
Lyg, rodos, pratart ką norėjo;
Bet lūpas puikybė, matyt, surakino,
Ar rasit jau širdį savyj užmarino:
Nei žodžio netaręs išėjo.
Ar Juozą dar myli, pati nemokėtų
Dabar atsakyti; bet žaizdų iškentėtų,
Ji žino, užmiršt negalės!
Ji žino, galybės jokios neužteks!
Kas trūko širdyj, to jau nieks nesumegs,
Ir ji, kaip pirmiaus, nemylės.
Išblyškus, per savaitę tankiai rauduoja
Nuo tėvo slapčia ir ramumo ieškojo,
Padėjus Šopeną į šalį;
Ieškojo ir rado maldoj' išrišimą:
Jos skausmas pavirto į tą nuliūdimą.
Kurs juoktis per ašaras gali.
Paėmus Šopeną iš naujo tada,
Noktiurnų akordus iš lengvo užgavo;
Dabar jie neskrydo, kaip dvasios skunda.
Tik opią krūtinę kaip sapnas lingavo;
Jie kalbino tylų širdies nuliūdimą;
Kaip balsimu⁹⁸ tepė žaizdų atminimą.

⁹⁸balsimas — balzamas. [przypis edytorski]

IX

Kas stojosi Juozui? Kokia priežastis
 Jadvygai neduoda užmigti per naktis?
 Tai Goštautas žino geriausiai.
 O Rainiui susirgus, kaip jo sveikata?
 Malonės su silpnybe su nepaprasta
 Per tarną ne kartą pats klausė.
 Kad dukterį savo ramesnę išvydo,
 Iš džiaugsmo jam veidas tarytum pražydo:
 Vienturtę kaip tėvas mylėjo.
 Ant parodos jausmo statyt jis nemoka.
 Vienok rūpestingos širdies jam ne stoka,
 O labas⁹⁹ dukters jam rūpėjo.
 Kad savo Jadvygą išvydo ramesnę,
 Jam tartum žvaigždė užtekėjo šviesesnė,
 Širdies atrakindama raktą:
 Pats Juozą aplankė, užmiršęs didybę;
 O jauno ligonio pamatęs silpnybę,
 Net jam pabučiavo į kaktą.
 „Tikėjau ne veltui gerutis vaikine! —
 Pradėjo iš reto — Kad tavo krūtinė
 Juk tėvišką maldą atjaus;
 Matau, kaip sunku buvo mano maldos
 Jaunam paklausyti; bet pats kitados
 Po metų pažvelgsi ramiaus.
 Matau tavo širdį, kaip krikštolą, gryną,
 Ir vyrišką būdą, kaip matos retai!
 Su juo neįbrįsi į svietai purvyną
 Ir, duok Dieve, rasit išlėksi aukštai!
 O, ačiū, kad mano maldos paklausei:
 Mokėsiu už tai atsilygint gausiai”.

X

Ant to neatsakė nei žodžio Rainys,
 Juk ką apie jį žmonės sau bemanys:
 Vis tiek, kaip pernykštis jam sniegas!
 Ko laimė Jadvygos nuo jo reikalavo.
 Jis vis tai išpildęs dėl jos paaukavo...
 Dabar... galvą lenkia vien miegas.
 Užmigti, užmiršti, nors kiek atsilsėti,
 Nors valandėlę nejaust, negirdėti.
 Net atsikratyti nuo noro!..
 Paskui? O, jis žino, ką veltui bekęsti:
 Jis žino, kam verta gyvatą pašvęsti!
 Tik oro plačiau jam, tik oro!..
 Čia jam pamažu akyse ėmė temti;
 Nuilsus krūtinė dar kartą pasemti
 Sau oro plačiau pamėgino.
 Užmigo. Tai kartais Jadvyga sapnavos;
 Tai salvai vaidinos, atgimę didžiavos;
 Tai Glinskis iš tolo vadino¹⁰⁰.
 Bet miegas ligonio nebuvo ramus:
 Neglostančius, regimai, atminimus
 Jaunoji krūtinė beglaudė!

⁹⁹labas — gerovė. [przypis edytorski]

¹⁰⁰vadinti — čia: kviesti. [przypis edytorski]

Nes krūpčiojo kartais; įdubę skruostai
Rasojosi prakaitu nepaprastai
Ir degė, kaip uogos, nuraudo.
„Būk tamsta ramus!” — tarė daktaras senas,
Kad Goštautas jo susirūpinęs klausė:
„Nors vyrai tokie taip, kaip alksnis, kurenas,
Bet jo organizmas — tvirtainė drūčiausia.
Duok Dieve! — išeidamas Goštautas sakė —
Nejaugi užgestų, kaip deganti žvakė?”

XI

Geresnės, kaip laikas, gydyklos nerasi:
Kentėjęs ir verkęs, laiku apsiprasi;
Palaiminta laiko gydykla!
Kas daugel mylėjo, tas daugel kentėjo;
Tas, vyrų išaugęs, nelinksta nuo vėjo;
Kančia — tai didvyrių mokykla.
Daug gali pakelti ant savo pečių,
Kas nesveria siekių ir norų plačių
Ant kurčio savimeilės¹⁰¹ svaro,
Kas laimės neieško, kaip tas godulys,
Kuriam tiktai savo širdies sopulys,
Skaudėdamas, miegą nuvaro.
Ne savo tik laimės ieškojos Rainys
Šiandieną ramesnis, kaip tas kalinys,
Kursai net prie pančių pripranta;
Aplanko dar retkarčiais jį atminimas.
Bet tai jau ne audros ant marių bloškimas,
Kurs garlaivius skaldo į krantą.
Jam laimė ant žemės, matyt, nežadėta!
Tai norints Jadvyga, taip jo numylėta,
Gal ją bent po metų atras.
Tada ir ant jo gal kitaip pažiūrės;
Nejau tada ašaros jai nebirės,
Kad didžią jo auką supras.
Čia Juozui pačiam nenoroms akyse
Dvi ašaros-perlai, kaip žvaigždės, užšvito;
Ir norints, kaip milžinas, gynės dvasia,
Žaizdų atminimai jam vienas už kito,
Ligšiol neužmigę, vėl grįžo, kankino,
Ir veltui nuo jų apsiginti mėgino.

XII

Ne tai kad Rainys savo žingsnio gailėtus:
Juk metė svajojęs sapnus numylėtus,
Dėl laimės ir gėrio Jadvygos!
Bet Goštautą kaip gi geru paminėti?
Kurs savo didybėj jam liepė kentėti.
Kuriam tik „jų mylistos“ lygūs.
Taip priėmė jį aną kartą širdingai;
Bučiavo kaip sūnų; paskui iškalbingai
Kaip tas, kursai myli karštai,
Pradėjo sakyti, jog, kaip nebilyš,
Jis, dukteriai vystant, regėt negalys;

¹⁰¹savimeilė — egoizmas. [przypis edytorski]

Juk ją turi vieną tiktai!
„Jaunystė nežiūri rytojaus dienos;
Širdies, ne galvos ji beklauso senos!”
Tai buvo jo žodžiai tikri:
„Bet jis, kaipo tėvas, užmiršti negali
Vienturtei apskirti atsakančią dalį,
Kaip leidžia jam turtai geri.
Nors širdį ir būdą aš tamstos aukštai —
Kalbėjo — statau, bet ir pats juk matai,
Ar leisti už tamstos galiu
Vienturtę, kuriai dvarininkų netruks!
Kuri, išsiblaivius, ant tėvo berūgs,
Patekus vargingu keliu.
Kaip tėvas ant tos nesutiksiu skriaudos!”
Ir tartumei priešais baidyklę patikęs,
Net balsą pakėlė: „O ne, niekados
Ant to nesutiksiu”, rūstingai surikęs;
Bet greit, kaip išauklintas¹⁰², rimtas žmogus
Saldžiai nusiblaivė, paslėpęs nagus.

XIII

Čia tartumei Juozui kas lūpas užvėrė,
Kaip žmogui, kurį pirmą kartą nutvėrė
Už rankos slapčioj valandoje!
Ko pats gal nedrįso sau prisipažinti
Svajojęs, tai žmonės gerovei apginti
Štai svarsto ant delno iškloję!
Bet Goštautas, kartą prašnekęs, skubėjo
Išberti greičiaus, kas seniai jam gulėjo
Kaip slėgia akmuo ant širdies:
„Neslėpdamas meilės — jam tarė — varai
Jadvygą į kapą, žinodams gerai,
Kad jūsų sapnai — be vilties!
Jei trokšti jos laimės, jei vyras esi,
Duok pats jai suprasti, jog raiščiai visi
Tarp jūsų kaip būtų nebuvę!
Ant karto paverkus, paskui bus dėkinga,
O Goštautas tamstai išpirš ir turtingą
Ir rasi gražesnę lietuvę”.
„Be piršlio apseis — tas atsakė šaltai —
Bet panai Jadvygai jei reikia tiktai,
Aš nepasigailėsiu ir mirti!”
Ir nieko nelaukęs... O, tos valandos!
To vakaro jis neužmirš niekados,
Kad širdžiai jos uždavė kirtį!...
Dabar, kad į praeigą vis tai nuslinko,
Sudaužęs jam širdį, kapais palydėjęs,
Kad Lietuvą sau mylimąją aprinko,
Garsingą ir brangią didžiais pranokėjais,
Prisiekęs prižadint užmigusia šalį,
Dar visgi Jadvygos užmiršti negali!

¹⁰²išauklintas — dab.: išauklėtas. [przypis edytorski]

XIV

Vienok jau šiandieną bent ant svetimos
Sterblės¹⁰³ nesėdės ir sapnų nerymos
Be tikslo slapčia kaip tada!
Kam vargti, darbuotis, dabar bent jau žino!
Nors meilę tėvynės jis metais augino,
Bet meilė tai buvo kita.

Jį traukė tada garsus Piastų darbai,
Boleslovo Dniepre sapnavos stulpai,
Sapnams Vernyhoros tikėjo,¹⁰⁴
Laisviosios Respublikos seimų liuosybę,
Rubežių¹⁰⁵ nuo marių lig marių platybę
Jam Zigmanto varpas minėjo.

Užkloti kapais milžinai Lietuvos
Jam nieko nesakė! Nelenkė galvos
Ant knygų, jų vardą sutikus.
Net gėda pamislyti¹⁰⁶: savo liežuvio
Seniai nevartoja, tik vardą lietuivio
Per įprotį sau pasilikęs.

Bet laikas ateina, kad net akyse
Tie patys vardai jau kitokia dvasia
Atliepia į tavo krūtinę!
Tai prašneka kartais apžėlę kapai,
Tai pargales priešų apskelbę varpai,
Tai kartais žvaigždė vakarinė!

Ir Juozui prašvito. Ką veltui bekęsti,
Rymojus be tikslo, sapnus besvajojus,
Jis žino, kam verta gyvatą pašvėsti!
Jis jaučia, ką Lietuvai žada rytojus!
Į darbą tada už prabočių kapus!
Jo darbas ir vargas čia bergždžias nebus!

ŠEŠTOJI GIESMĖ

I

Palaimintas laikas, kada veverssys,
Į dangų iškilęs; viešai apgarsys
Pavasario auštantį rytą;
Kad vėjas, svetys¹⁰⁷ tolimųjų kraštų,
Tirpydamas sniegą, papūs iš pietų
Ir gamtą prikels užmigdytą.
Palaimintas laikas! Ne kartą rytys¹⁰⁸
Dar rytšaliais galvas žiedams nulankstys,
Bet saulė vis lipa į žiemius,
Vis lipa ir šypsos nudžiugus saulutė;
Nudžiunga ir žmonės, į darbą sukrutę;
Pavasaris lanko pakiemius!
Pavasaris kitas nabašninkus gali
Prikelti, kad bočių užmirusią šalį
Iš amžino miego vadina!

¹⁰³sterblė — sijono ar marškinių priekinė apatinė dalis. [przypis edytorski]

¹⁰⁴Vernyhoros sapnai — Vernyhoros pranašystės apie Lenkijos Karalystės prisikėlimą. [przypis autorski]

¹⁰⁵rubežis — valstybės siena. [przypis edytorski]

¹⁰⁶pamislyti (lenk.) — pagalvoti. [przypis edytorski]

¹⁰⁷svetys — svečias. [przypis edytorski]

¹⁰⁸rytys — rytų vėjas. [przypis edytorski]

Jo balsą išgirsta kapų pelenai;
Pakyla galingi tada milžinai,
Ir ateigai vieškelį mina!
Palaimintas laikas! Nors priešginiai tingūs
Gyvatos pabūgę, begarbins laimingus
Ramumo ir miego sapnus,
Bet veltui trukdytų gyvavimą jauną:
Jis tvinkčiot kaskartą aiškiaus nepaliauna
Ir pamatus griauna senus.
Gražu, kad pavasaris, griaudamas ledą,
Bežadina gamtą skaisčiais spinduliais;
Gražiaus, kad didvyriai mylėdami veda,
Tėvynę naujais atgimimo keliais!
Palaiminti jūs, atgimimo laikai!
Ir jūs — išrinktieji tėvynės vaikai!

II

Nuvalgusi amžiais, palikus be vado,
Netekus sūnų, tu miegojai be žado!
O laikas, kurs griauna ir ardo,
Užmigdęs valdonus, išugdė ilgainiui
Pelėsius ir kerpes ant tavo tvirtainių,
O tau net atsakė ir vardo!
Bet laikas jau keltis! Ir taip paskutinė
Europoj, kaip amžiais anais, tau krūtinė
Krikštu apsiplaus atgimimo!
Bent rasit įstojus į vieškelį naują
Tu vélei kaip tuokart, aukosi net kraują,
Kaip motina pasišventimo!
O, laikas jau keltis, šalis Lietuvos!
Gana bus globėjų ant tavo galvos,
Kurie tavo turtais dalinos!
O, laikas ir tau savo žodį ištarti!
Juk, rasit, taip trokštą išganymas arti.
Kursai mūsų bočiams vaidinos!
Kad tau Donelaitis prieš metų dar šimtą
Poemą ¹⁰⁹ apmetė rimtą,
Tu jos kaip per miegą klausiais!
Kad Bohusz, Kraszewski, ar Narbutas rašė
Ir praėigai tavo stebėtisi prašė,
Tik žodžiais gėrėjais garsiais.
Paskui Valančiauskas ir Daukantas Simas,
Net pats Baranauskas jei maž betikėjos,
Kad tau užtekėtų kada atgimimas,
Nesmigo ir tau jų nedrąsios idėjos,
Šiandieną kiti užtekėjo laikai:
Į darbą visi eina tavo vaikai.

III

Kas Vilniuje būdamas stabo nematė,
Kurį Muravjovui maskoliai pastatė?
Jis tvirtas: negreit besuirsi!
Bet pats Muravjovas pastatė sau kitą,
Tvirtesnį už rausvąjį suomių granitą:

¹⁰⁹šešimastis — hegzametras. [przypis edytorski]

Jo vardas per amžius nemirs.
Herostatis garso ieškojo sau tyčia,
Uždegęs Efese Dianos bažnyčia,
O šis ir sapnuot nesapnavo,
Kad, Lietuvai spaudą užgynęs ir raštą,
Sau vardą įgis ir sužadins tą kraštą,
Kursai jau menkai bekvėpavo.

Lietuvi! Jei saulė ant tavo dangaus
Kada užtekės, tu nespjauk ant žmogaus,
Nors tavo netroško jis labo!
Tiktai parašyk: „Kas prieš tiesą kariauna,
Pats rankomis savo užmanimą griauna”.
Tą žodį iškalk ant jo stabo!

Lietuviškos raidės skaudžiai nepatiko
Didvyriui; nemaž jis paleido skatiko,
Kad jos Lietuvos neapsviestų;
Bet vargšės kelius naktimis sau užrado,
Ir, rūpinant Dievui, ant jų nėra bado
Gyventojams sodžių ir miestų.

Kaip vaisių užgintą po Lietuvą gauda
Iš Prūsų slapčia pargabentus raštus,
Bet veltui sargai ant rubežiaus bešaudo:
Jie eina kaip vėsulas eina platus!
Jie žadina mūsų užmirusią šalį,
Ir niekas jiems kelio užkirsti negali.

IV

Šnipukai po Lietuvą veltui beskraido:
Lietuvis už knygas nukęst nesibaido,
Bet pats neišduos paslapties!
Kas, degdamas meile tėvynės, spaudina
Tas knygas už sienos ir žmonėms dalina:
Tamsios besiklauski nakties!

„Tai darbas studentų! Ar gal kunigų?
Nes reikia ant to juk nemaž pinigų”:
Taip žmonės savytarpy spėja;
Bet vienas tik Dievas bežino tikrai
Ir, rasit, dar Juozo ilgi vakarai,
Ir žvakė — jo darbo bodėja.

Kad pirmąkart Glinskiui tos knygos pateko.
Skaisčioj jo širdy naujas balsas prašneko:
„Ir aš — tarė sau — juk lietuvis!
Juk brangūs ir man Lietuvos milžinai,
Jos pievų kvėpėjimas, girios, kalnai
Ir Vytauto Didžio liežuvis¹¹⁰”.

Nuvykęs tada aplankyti Atkaičių
Raišnienei numirus, paguosti našlaičių
Lietuviškai ėmė šnekėti.
(Vikarijus Jonas jų buvo bičiulis;
Onytei iš mokslo gan mėgo tratulis,
Bet lenkiškai, apskatinėti).

Tik poniai Juškienei lietuvių darbai,
Kaip sodžių srovė, nepatiko labai,
Ir praminė ją litvomanija;
O senis Kiaulinskis, pramintas nedoras.

¹¹⁰liežuvis — čia: kalba. [przypis edytorski]

Kurs valdo du margus, Pariečių bajoras,
Nusprendė, kad tai klopomanija.

V

Keliaujant iš Varšuvos į Vilianovą,
Kurią Marisienkai Sobieskis¹¹¹, mat kovą.
Ties Viena laimėjęs, pastatė,
Nebėra jau girių, kaip Vazų laikuose,
Kad šaudyt mokinosi tuose miškuose
Karaliai, medžiot neįpratę.

Dabar čia kur ne kur išvysi giraitę,
Kur ieško pavėsio, ant saulės sukaitę,
Miesčionys per vasaros tvaiką;
Raibajai gegutei kukuojant, nemenkas
Čia mokslo jaunimas dainuodamas renkas,
Praleidęs egzamino laiką.

Štai dvidešims vyrų pavėsy beržyno
Susėdo į ratą ant pliko žolyno
Ir knygas ant kelių bevarto;
Kieno nevisai teišdygo ūsai,
Juos tartum norėtų ištraukti patsai,
Raitydamas kartas nuo karto.

Lietuviškai šneka. Nuo Vilniaus lietvis
Stebėtus išgirdęs, kad sodžių liežuvis
Svetur net ponaičiams patiko!
O juk Lietuvoj, kur net vokiškai vaiko
Išlavinti didžiūnai mokytojus laiko,
Už jį nebeduotų skatiko.

Jau dvidešimt vyrų greta kaipo broliai
Susėdo; dar Rainio nebėra ligšiolei;
Jo žvalgos, kaip skęstas salos!
Be jo susirinkę ne ką bepaveiktų:
Kas dvasią pakeltų, vienybę suteiktų
Be jo iškalbingos bylos?

VI

„Žiopsok bežiopsojęs! Sulauksi jį sveiką! —
Nerimdamas ėmė karščioti Smigeika —
Begaudyk, kaip paukštį po girią!”

„Nebūk, susimildamas, pirmas prie maištui
Be reikalo — teisino Klimas — negaištų:
Jam užvakar motina mirė.

Kaip giltinė vaikščioja, vietos negauna;
Nelaimės pribaigs jį, bežiūrint, dar jauną,
O tau niekad nesiskųs!
Ir, rodos, užgauti skaudžiais neužgausi,
Kaip jį apie kančią kad tyčia užklausi;
Neklauskit šiandieną nei jūs!

„Ar žinote, vyrai, — atsiliepė Tumas —
Kuo dieną užbaigsme? Jau skaitė daugumas,
Ką Jakštas sumąstė andai!
Užtrauksme tą giesmę! Nes štai Goštautyčia
Ir gaidą sustatė; atsinesčiau tyčia;

¹¹¹*Sobieskis* — Jonas III Sobieskis (lenk. Jan Sobieski) — Lenkijos didikas ir karvedys, Lenkijos karalius Jonas III ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jonas Sobieskis (1674–1696 m.). [przypis edytorski]

Ir Rainiui išnyks apmaudai”
„Kuri Goštautyčia? Ar ta geltonplaukė.
Kuriai tai bravissimo publika šaukė
Per koncertą?” — Jakštas užklausė.
Čia truput nuraudęs ir glostydams plaukus,
Pridūrė: „Ir ją į ratelį įtraukus!...
Mums būtų žvaigždė nemenkiausia! —
„Nereikia geresnės už ją lietuvaite! —
Atsiliepė Daugirdas, ūsą užraitęs —
Jau taip, kaip ir mūsų jinai”.
„Tas viską išuostys — Ažukalnis tarė —
O vis dėl tėvynės ponaitis tai darė!
Tai ką apie deivę žinai?”

VII

„Žinau irgi paslaptis tų demagogų,
Kurie vien apdriskelį laiko per žmogų —
Užpykęs Kaziukas atsakė —
Jie kęsti neapkenčia aristokrato,
Nes patys po užkampius grūstis paprato
Ir Magdę glumoti vienakią”.
Ažukalnį buvo pagavęs piktumas,
Net akys žaibavo; bet nuvertė Tumas
Tai viską ant juoko laimingai:
„Žiūrėkite, vyrai, ir mano vaikas,
Per širdį užgautas, kaip milžinas ginas,
Tiktai ne per daug sąmojingai”.
Bet Jakštas, dainų atidaręs skrynelę,
Į žmones paleidęs, norėjo joms kelią
Kad tikras pravestų artista:
Jas būtų taip miela ant salių parodžius!
Ikšiol tedainuojamos buvo po sodžius
Ir platinos par vargamistrą¹¹².
„Be reikalo — tarė — per savo netaiką
Tiktai begaišiname bėgantį laiką;
Kazeli, sakyk iš tiesų!
Tai tą Goštautyčią pažįsti gerai?
Ir ji mano giesmę suprato tikrai?
Sustačiusi ją ant balsų”.
Nors Daugirdas ir, taip užgautas skundžiai,
Ažukalnis, tartum nuilęs gaidžiai.
Žnairiai dar jutojos viens kito;
Vienok kad visi ėmė Kazio prašyti.
Apie Goštautyčią šį tą apsakyti,
Ir tam lyg kad pančiai nukrito.

VIII

„Seniai Goštautyčią pažinti rengiausi —
Pradėjo Kazys — Juk tikrai nemenkiausį
Mums garsą priduoti galėtų;
Daug gal moteriškės! Tokios gi žvaigždės,
Maniau sau, pats vardas daugiaus mums padės,
Kaip šimtas kitų kad padėtų.
Ir štai parsitikrinus jau lietuvaite;

¹¹²vargamistras (lenk.) — vargonininkas. [przypis edytorski]

Ji Rainio brošiūras gerėdamos skaitė,
 Net, rodos, širdelė jai plakė.
 Juk buvo ir Jakšto dainų pamėginus;
 Bet riešutas — kietas, gerai nepažinus
 Grynosios kalbos, kaip man sakė“.

Čia Jakštas nuraudo, kaip rytas užgimęs;
 O greitas Smigeika, dar vis nenurimęs,
 Vėl ėmė ant vietos nestygti:
 „Dabar gana aišku, kur Juozas užtruko:
 Artistės, matyt, aplankyti užsuko;
 Sakykite, kaip čia nepykti?“
 „Ten Juozas nevaikščioja — Daugirdas tarė —
 Ar nėra jie kartais dėl to susibarę?
 Juk lankės pirmiausia ne retai
 Rods, pareitą žiemą pats Goštautas rašė,
 Žinau tai gerai, ir lankytis jo prašė,
 Bet tam nei primink apie tai.

Jį šnekinau kartais; nenor nei klausyti.
 Kas nors ten galėjo sutikt mūsų vytį!
 O ji taip simpatiška matos:
 Mokinas lietuviškai; tėvas patsai,
 Nors nėra dar tikras lietuvis visai,
 Bet jau nuo to vardo nekratos“.

IX

Čia Tumas sušuko — Antai ir Rainys:
 Kapos jį Smigeika, kaip margas genys!
 Ir verta: reikėjo tiek laukti!
 Vienok, kaip tai paprasta, sau susibarę,
 Paskui atsileidę ir viską aptarę,
 Atminkime dainą užtraukti“.

„Nepykite, broliai, kad taip užtrukau! —
 Prašneko Rainys — Pakeliu apsukau
 Jautrių raudonsiūlių padangę;
 Tie pėdsakai-giltinės viską išuosto;
 Nuo mūsų apaštalių Lietuvą šluosto,
 Prigrūdę jais cypė-belangia¹¹³.
 Buvau aplankyti, belaisvių paguosti.
 Bet atsargūs būkime: ėmė užuosti
 Ir mūsų lietuviškas pėdas;
 Štai mano keli jau sužuvo laiškai;
 Maskviečiai gi rašo — Ten staugia vilkai!...
 Nakčia pasibaldo urėdas!...“

„Kad jie nesulauktų! Tų kurtų bijoti? —
 Sušuko Smigeika — Verčiaus užsikloti
 Ir sau bemiegoti saldžiai?!
 Gana tų baidyklių! Jei reikia aukų,
 Aš pirmas! Žiūrėti staugimo vilkų?
 Kad gieda antrieji gaidžiai!“

„Be juoko, Smigeika paliks dar šventuoju
 Kankintiniu mūsų! — Betyčiojos Tumas —
 Ko gero, vyručiai; geruoju-piktuoju
 Teks šventąjį garbint! Tiktai jau ramumas

¹¹³cypė-belangė — kalėjimas. [przypis edytorski]

Pragaiš tarp šventųjų Dangaus karalystėje,
Kaip kartais suyra ir mūsų draugystėje.”

X

Matytis, Rainys nieko kito nelaukė
Iš Tumo burnos, nes pečius tik sutraukė;
O Klimas užklausė tada:
„Tai ką apie mūsų užmanymą rašo
Maskviečiai? Ar vėl teologų neprašo,
Kad šelptų juos savo malda?”
„Juk tiesą pasakius, — Ažukalnis tarė —
Ne kam kunigai protą gulti nuvarę!
Jie mūsų tik darbą trukdys!”
Čia Tumas nusijuokė — Be kunigų?...
Tai šok tu į darbą ir be pinigų,
Kaip tas be pentinų¹¹⁴ gaidys!”
„Per daug tu, Ažukalni, jau neteisingas! —
Atsiliepė Jakštas — Kas plėšė vargingas
Pirmąsias vagas rašliavos?
Tai Širvidas, Daukša, Tolkiemių klebonas,¹¹⁵
Juška, Valančiauskas, Antanas Baronas!
Tai vyrai širdies ir galvos!
O juk ir šiandieną”... Čia Vincas Darbinčius,
Draugų pramanytas: mislinčių mislinčius,
Nes aušino burną retai:
„Bet kam čia, — prašneko — tikybos dalykus
Prikaišiot! Ar sąžinės pančiams išnykus,
Ją rišime patys šitai?”
Vienok ir kiti atsiliepę balsai
Talkos¹¹⁶ kunigų nenorėjo visai;
Iš principo jos nenorėdami:
„Ne tie jau laikai maloningi užstojo,
Kada kunigėliai už nosies vadžiojo,
Žmonijai šviesos pavydėdami”.
„Gaištis, daugiau nieko! O vis tai ant vėjo, —
Nerimti iš naujo Smigeika pradėjo;
Pradėjo žvalgytis ir Klimas.
Bet Juozas tylėjo. Išspauistas ant veido,
Sakytum, jam skausmas pratarti neleido,
Ar apeikė nusiminimas

XI

Ant galo prašneko: „Netoli keliausme,
Jei dešimtį kartų statysme ir griausme
Tą patį ant vietos bemynę:
Kalbų? E, gana iki soties kalbų
Ikšiolei turėjom! Šiandieną darbų,
Darbų reikalauja tėvynė!
Ne kartą net apima nusiminimas:
Taip iširas mūsų spėkų sutarimas.
O darbo tebėra pradžia.
Šitai neapykantos tiek milžinų!

¹¹⁴*pentinas* — aštri raginė atauga paukščio (ppr. gaidžio) pastaibyje. [przypis edytorski]

¹¹⁵*Tolkiemių klebonas* — Kristijonas Donelaitis mirė 1780 m. [przypis autorski]

¹¹⁶*talka* — čia: kalba, pamokslas. [przypis edytorski]

Bet maž darbininkų, tėvynės sūnų
Didvyrių su meile didžia.
Nenorit, kad eitų su mums kunigai?
Bet tie neapykantos šaunūs raugai
Iš gryo šaltinio nebėga:
Jūs norit už sąžinės laisvę kariauti,
O drįstate patys tą jausmą užgauti,
Kurs daugeliui alfa-omega¹¹⁷.
Esi tu bedieviu — tai tavo dalykas!
Už ką gi berūgsti, kad aš katalikas,
Kurs tavo sapnais negyvena;
Ant galo, be Dievo nerasi žmogaus:
Tik vieno Jisai — karalystėj Dangaus,
O kito — po žemę replena”.

XII

Čia Juozas nutilo, supratęs patsai,
Per daugel pasakęs; bet priešų balsai
Nedrišo dabar prieštarauti.
O jog kunigai, įtekmingi¹¹⁸ vadovai,
Daug gali padėti lietuviškai kovai,
Tai nutarta jų neužgauti.
„Taip pat ir maskviečiai studentai sutiko, —
Kalbėjo Rainys — Nors patiems mums paliko
To laikraščio tvarką rėdyti,
Bet talką žadėjo; tik rašo: jums siena
Į Prūsus arčiau; juk reikėsią šiandieną
Į Tilžę slapčia tik rašyti.
Taip pat iš Petropilio, Kauno, Seinų
Turėsme nemaž darbininkų jaunų;
Tikiuos, nepritrūks ir skatiko;
Užmanymui mūsų netrūks ir gyvatos:
Lietuviško laikraščio garsas, kaip matos.
Visiems žingeidingai patiko”.
Smigeika, iš džiaugsmo pašokęs ant vietos,
„Ar matot, — sušuko — nors sąlygos kietos,
O ką padaryti gali!
Ant laikraščio balso, to gerdo¹¹⁹ brangaus,
Trijų milijonų dvasia atsigaus,
Nors mūsų čia tėra kėli!“
„Ne ką dar padarėm! — pasergėjo Tumas;
Vienok kad Smigeikai pritaręs daugumas
Pradėjo net rankomis ploti,
Visiems pasirodė: šitai milijonai
Lietuvių sukyla, kaip amžių valdonai,
Ir rengias į kovą barzdoti.

XIII

O Jakštas, kaip pranašas, balsą pakėlęs,
Sušuko: „Lietuviai! Nuo šios valandėlės
Mums era¹²⁰ kita prasidės!
Tas pirmas lietuviškas laikraštis mūsų,

¹¹⁷ *alfa-omega* — pradžia ir pabaiga. [przypis edytorski]

¹¹⁸ *itekmingas* — įtakingas. [przypis edytorski]

¹¹⁹ *gerdas* — garsas, žinia. [przypis edytorski]

¹²⁰ *era* — epocha. [przypis edytorski]

Kuriam naktimis teks keliauti iš Prūsų,
Tai gerdas aušrinės žvaigždės!
Po Lietuvą mūsų — naktis iki šiolei!
Ir lenkai ją migdė, ir slėgė maskoliai;
Bet usnys ilgai nekeros.
Štai laikraštis eina jos dvasią gaivinti;
Jis neša jai rytą; tai kaip pavadinti
Tą pranašą mūsų aušros?¹²¹
Sužiūrė kaip vienas į Rainį draugai,
Jo nuomonės laukė; nemąstęs ilgai,
Tas ėmė tik rankomis ploti,
Ir tarė: „Štai vardas „Aušros“ netikėtai,
Gal per įkvėpimą, ištrūko poetai!
Šaunesnio ne kam beieškoti.
Teeina tada, pasislėpę nakčia,
Tebrėkšta tėvynei padange plačia
Tos mūsų „Aušros“ spinduliai!
Gal jos neapkės kas papratęs vėlai
Pramerkti akis, kam šilti patalai,
Bet vargšas ją sveikins meiliai.
Kur gryčios aprūkiosios, alkanas būvis,
Ten mušti ikšiol užsiliko liežuvis;
Jų mylistos jo užsigynė:
Gal mes nesulauksime tos atmainos,
Vienok kad išaušus aukštai padienos,
Ir juos prisizadins tėvynė.

XIV

„Tautiečiai! Mums pavestas uždavinys
Ir šventas, ir didis! — kaskartą Rainys
Karščiaus užsidegdams kalbėjo —
Mums teko pravesti pirmuosius takus;
Sutiksime priešų; bus kelias sunkus;
Be to nieks kovos nelaimėjo.
Bet ką mums ar vargas, ar audros verpetai!
Mes žinom, jog mūsų — ateinančiai metai!
Į darbą! O Dievas padės.
Pavasaris aušta! Jo žingsniai pirmieji —
Palaiminti žingsniai! Laikai tolimieji
To rytmečio mums pavydės.
Į darbą! Į darbą, kam dega krūtinė!
Apleisto dirvono vaga pirmutinė —
Sunkiausia, bet kiek ten sapnų!
Ir mūsų tėvynei, tiek amžių vaitojus¹²¹,
Ar žinom, ką auštantis žada rytojus?...
Tik reikia darbų, milžinų.
Smigeika! Buvai apsukrus visados:
Tarp sąlygų mūsų sunkios valandos
Tau Tilžėje „Aušrą“ rėdyti!
Ažukalnis klausimą ves darbininkų!
Mums Daugirdas, Tumas atras šalininkų
Po aukštdvarius — gražiąją lytį.
Kas būsime talentą savo užkasę.
Tu, Jakštai, pakelsi tam miegančią dvasią!

¹²¹ *vaitoti* — dejuoti, aimanuoti. [przypis edytorski]

Tau slaviai giesmės tepavydžia!
Lietuvių istoriją paėmė Klimas
Ištirti: tai aukštas, gražus pašaukimas;
Parodys mums praeitį didžią.

Daugiau mokslo vyrų! Galingas jų žodis,
Ką gal Lietuva, svetimtaučiams parodys,
Jos vardą aukštai užrašys!
Į mokslą! Į mokslą su norais giliais!
Jis vardą Lietuvių apdengs spinduliais!
Jis mūsų didvyrių lopšys.

Į mokslą! Į darbą kiekvienas, ką gali!
Iš miego prikelsime mylimą šalį!
Tekaukia sau veltui šiaurys¹²²!”

Čia Juozas nutilo, beržai tik šlamėjo;
Tylėjo visi, bet kad Tumas pradėjo,
Šitaip uždainavo būrys:

Jau slaviai sukilo. Nuo Juodmario krašto
Pavasaris eina Karpatų kalnais.
Po Lietuvą — žiema. Nei žodžio, nei rašto
Neleidžia erelis, suspaudęs sparnais.
Petys gi į petį, na, vyrai kas gali,
Sustoję į darbą už mylimą šalį,
Prikelkime Lietuvą mūsų!

*

O laikas jau, laikas iš miego sukilti;
Štai penketas amžių — naktis be audros!
Gana aimanavus! Prižadinkim viltį
Ir stokim į darbą, nelaukę giedros!
Petys gi į petį ir t.t.

*

Kas tikt į Dievo Apveizdą galingą,
Tas baimės vaikų nepažįsta silpnos!
Mums teko per amžius dalis nelaiminga,
Bet niekas nežino rytojaus dienos.
Petys gi į petį ir t.t.

*

Aplinkui jau žydi visur atgimimas;
Išpančiotos¹²³ tautos gyvuoja plačiai;
Ir Lietuvai lemtas ne kitas likimas,
Ir Lietuvai aušta laisves rytmečiai.
Petys gi į petį ir t.t.

¹²²šiaurys — šiaurės vėjas. [przypis edytorski]

¹²³išpančiotas — išlaisvintas. [przypis edytorski]

*

Prikelkim darbais Gedimino tėvynę!
Priminkime Vytauto Didžio ribas!
Prižadinkim kalbą, ką proseniai gynė,
Ir vardą, kurs vietą Europoj atras!
Petys gi į petį ir t.t.

*

Gražu už tėvynę pavargti, kentėti;
Palaimintas darbas šalies prigimtos;
Laimingas, kurs, pradedant aušrai tekėti,
Su broliais į darbą, kaip milžinas, stos!
Petys gi į petį ir t.t.

*

O tu, kurs lietuviu tik vardą nešioji,
O dvasią užspaustum tėvynės jaunos...
Tegul ir tave ateitis tolimoji.
Minėja... kaip išgamą mūsų dienos!
Petys gi į petį, na, vyrai, kas gali,
Sustokim į darbą už mylimą šalį!
Prikelkime Lietuvą mūsų!

SEPTINTOJI GIESMĖ

I
Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai,
Bemirkčioja tartum akutės;
Iš užgirio pilnaitis mėnuo antai
Įspindo į langą grinčutės¹²⁴.
Šarmotas rytys nebeblaško sniegu,
Tik kvapą užimdamas spaudžia,
Ar pirštais gudriais ant grinčutės langų
Žvaigždelėmis verpalą audžia.
O taip neseniai vertė pusnį žiemys¹²⁵
Ir kaukė, kaip liūtas užklydęs;
Iš girios pagriždams kraupus įnamys¹²⁶
Žegnojos, jo rūstį išvydęs.
Bet priešais — rytys, ir žiemys atsargus,
Giliai įsikasęs į sniegą.
Per sieksnį¹²⁷ į žemę suleido nagus
Ir tartum lokys sau bemiega.
Gražumas dangaus! Tarp žvaigždžių įsikirtę
Septyni antai šienpjoviai!
Aukščiaus dar šviesiaus Grigo ratai apvirtę

¹²⁴grinčutė — malon. gryčia. [przypis edytorski]

¹²⁵žiemys — dab. žiemiai, šiaurės vėjas. [przypis edytorski]

¹²⁶įnamys — žmogus neturintis nuosavos pastogės. [przypis edytorski]

¹²⁷sieksnis — ilgio matas, lygus 2,13 m. [przypis edytorski]

Ant kelio išgrįsto blaiviai.
O kelias žvaigždžių milijonais nušviestas:
Kur žiūri, vis žydros akelės;
Kaip juosta per apvalų dangų ištiestas —
Tai paukščių vadinamas kelias.
Aplinkui nei balso! Tiktai vargdieniai
Bekyšo iš pusnių eglytės;
Tik kartais nuo beržo šarmos garbiniai
Nukrinta, kaip lapas nuvytęs.
Tik pusnys aplinkui ir žvilga ir spindi;
Tik spengia kaskartą skaudžiaus...
Girdėtis!.. Iš tolo lyg skambalas dindi
Ir rodos kaskartą arčiaus.

II

Pas Jušką svečių nemažai susirinko:
Aplinkiniai, gentys, draugai;
Tiktai Bilazaras atvykt nepaslinko:
Užpykęs mat rūgsta ilgai.
Juškienei pačiai, lyg kas būtų įgnybęs,
Nešviečia saulutė ant veido;
Ir Vandai reikėjo nemaž atkaklybės,
Lig motina jai nusileido.
Bet Vanda pasakė: už to, ne už kito
Ji nor ištekėt... ir ištvers!
Ir veltui Juškienė į nuomarį krito:
Neparlaužė ginčo dukters.
Ant galo, juk Vandai tekėti ir laikas;
Ne ko jau per daug belebauti.
Mankauskis? Bet tas parsiskolino paikas!
Šunims vien tik šėką¹²⁸ bepjauti!
O čia inžinierių ir dargi turtingą
Pasisekė Vandai užburti.
Tik ta pavardė!... Pavardė nelaiminga!
Ar antro jai „s“ nepridurti?
Taip mąstė Juškienė. Juška ir patsai
Gal žento norėjo sau kito,
Bet metai, kaip Rainio negirdžias visai,
Tarytum į vandenį krito.
Ant galo, ant Juozo ne ko ir tikėtis:
Pats užpernai Vandai juk piršo
Karštai inžinierių; kaip matos mylėtis
Nemoka patsai, ar užmiršo.
O Vanda ar draugą jaunųjų dienų
Užmiršo taip pat? Ar nuduoda?
Sau čiauški ir skraido tarp meilės tarnų,
Lyg kregždė užmačiusi uodą.
Rods, Dievas, neskriausdamas veido skaistumo,
Sutvėrė jai kūną! Bet skolos karščiausią
Malonę atšaldo; o kraičio didumo
Tik Tumas iš aukšto neklausė.
Šiandieną ant sutarto susižiedavimo
Žadėjo nuo Volgos atvykti;
Bet veltui belaukia svečiai atvažiavimo,
O Vanda net pradeda pykti.

¹²⁸šėkas — žalias, nesuvytęs šienas. [przypis edytorski]

III

Kur Tumas? Pas kunigą Glinskį užgaišo.
Ne kaip par pusnis ir išbris;
O čia dargana su žeme dangų maišo:
Net žengti baisu pro duris.
Sutemo visai, kad pailsęs ant galo
Žiemys apsimalšė nedoras;
Rytys atsisuko; iš sykio atšalo,
Ir ėmė blaivyti oras.
Pro varpnyčią¹²⁹ išplaukė mėnuo raudonas,
Šešėlių nutiesdamas ilgą;
Pražiūro žvaigždžių ant dangaus milijonas;
Tiek pat jų ant pusnių bežvilga.
Ramumas mirties! Užpustyti laukai
Lyg baltos sustingusios jūrės!
Nei kelio, nei ženklų! Tik dunkso miškai,
Ir šviečia dangus tik sužiūręs.
Gerai, kam aplinkinė ne svetima,
Kas medį kiekvieną pažįsta!
O ne, tai kvėpės tau namų šiluma,
Ir tas, kurs iš kelio neklęsta.
Seniai jau žiemos nevažiavęs keliais,
Beskubinas Tumas greičiau
Pas Jušką; bet Glinskis jo vieno neleis,
Pats kelią išvedęs arčiau.
Abudu šnekučiai, tik užpernai metą
Pas Rainį arčiau pasižinę.
Bet porą tikrai besutiktumei retą
Taip bendrą ir taip sutartinę.
Tiek turi šnekos, nesimatę ilgai!
Tiek klausimų! Tiek atminimų!
Rods, kalbos nelinksmos: dejonės, vargai
Beveržias iš lūpų jaunų.
O Glinskis, ne kartą visai nusiminęs,
Tik mosteli ranka ir tyli;
Tai skundžiasi vėlei, skriaudos begalinės
Atmindamas sopantį gylį.

IV

Gyvatos pradėdami rytmetį šviesų,
Tiek daug padarysią tikėjos!..
Bet žmonės jų siekį ir aukštą, ir tiesų
Sulankstė, kaip siūlą verpėjos.
Užmanymai gražūs be vaisiaus paliko.
Atrasdami ginčą tiktai.
Išjuokdami žmonės juos priešais sutiko,
Krūtinę apdavę šaltai.
Tikėjos prikelti kapus Gedimino
Ir kalbą senovės godynės;
Užtai litvomanais visi išvadino
Ir net piktadėjais tėvynės.
Kame jų draugai, tiek iš ryto žadėję?
Ar skursta, paskendę varguos,
Ar linksmas, puotų stiklus pamylėję,

¹²⁹ *varpnyčia* — varpinė. [przypis edytorski]

Ar šąla Sibiro snieguos
Jaunuomenė mūsų, gražiausia viltis,
Maskolių mokyklose žūva;
Nes mokslo sodybose niurkso naktis,
Kurioje ji doriškai pūva.
Po visą Europą visur atgimimas,
Tiktai Lietuva — nelaiminga!
Maskolių nežmoniškas užsikirtimas
Suvaržė ją pančiais vargingą.
Ją žudo liga, o gydyklos užgintos:
Nuodus vien begalima gerti!
Švenčiausios teisybės ir tiesos pamintos,
Vien leista žaizdas jai atverti.
— Užgintas jai prosenių šventas liežuvis;
Jai uždraustas mokslas ir raštas;
Net motinos vardą užmiršo lietuvis,
Ir jam Lietuva — ne jo kraštas!...
Iš vargo jis bėga į svetimą šalį
Ir plaukia Atlanto marias;
Ne auksas jį traukia: mylėti jis gali
Tik savo žaliąsias girias.
Taip Burba pabėgo, Basenis ir Šliupas,
Milukas... ir daugel kitų!
Varguoliai ir ten nebe vygėse supas,
Ilgėdamos savo kraštų.

V

Nors Tumas, mąstyti šaltesniai papratęs,
Ne taip nusiminęs žiūrėjo;
Vienok abrusitelių margos gyvatės
Lig soties ir jam įkyrėjo.
Šitai devinioliktas amžius ryto
Kvailiai savo galą užrauks,
O tiek barbarizmo! Ir, broli, ant to
Europoj nei šuo neužkauks.
Kada geresniu ar sulauksme laikų?
Tikėkis!... Tikėtis belieka!
O kiek gi per tai žūva mūsų spėkų!
Kiek talentų eina per nieką!
Paimkime Rainį! Tikrai be pavydo
Jam Viešpats ir proto, ir būdo
Gausiai nepaskundė; vos spėkos pražydo,
Žandarai į šiaurę išgrūdo.
Visiems jis atsakantį žodį atrado;
Pažadint mokėjo... ir rišo!
Šiandieną būrelis, palikęs be vado,
Kaip žydų bitelės sumišo.
Gal Jakštas ir Klimas, giliai įsikasę
Į savo raštus, ką ir veikia;
Bet žodžio reik gyvo, kurs pakelia dvasią!
Vienybės ir ryšio mums reikia!
Nustoję bešvitus ir mūsų „Aušra“:
Ją kitos dabar pravardžiuoja,
Maitinasi ginčiais... nelaimė tikra!
Ir mėnesį, du begyvuoja!
Ne linksmas šiandieną man susižiedavimas

Išpuolė iš Dievo rankutės,
Ir Rainio man rūpi daugias išliuosavimas,
Kaip Vandos viliokės akutės.

VI

Čia Glinskis, staigiai atsisukęs į Tumą,
„Nejau atsirastų? — užklausė —
Kas Rainį paleist išgalvotų pragumą?
Žandarų sargyba — aštriausia”. —
„Neminkštas tai riešutas, — Tumas atsakė —
Daug, žinoma, auksas padaro;
Maskoliai jį mėgsta, kaip irgi baltakia;
Bet jais neprigausi žandaro.
Čionai ne iš pažemio klebinti reiktų:
Visų neužbursi šunų.
Čia vien pažintis gal šį tą bepaveiktų,
Bet reikia pečių nesilpnų”. —
„Ar Goštautas kartais sušelpit negalėtų? —
Atsiliepė kunigas Jonas, —
Tiktai abejoju, ar pats benorėtų:
Didus tai ir atbulas ponas.
Bet visgi pas jį parašysiu ryto:
Daug darė jis man kitados;
Tik klebint už Rainį... o ne, jis ant to,
Žinau, nesutiks niekados”, —
„Sakai: nesutiks?” — klausė Tumas keistai,
Akis žingeidžiai atidaręs;
Bet Glinskis tylėjo, galvodams tiktai,
Ar bus nepardaug išsitaręs?
Ir kaipgi nustebo, kad Tumas, pažvelgęs
Ir tekantį priešais sietyną,
Jam tarė: „Petropilin Goštautas rengias
Ir klebint už Rainį ketina”.
„Ar galimas daiktas? — akis išsproginęs,
Tasai lyg iš miego suriko —
Pats Goštautas Rainį užtarti ketinęs?
Sakyk, kaip tatai atsitiko?”

VII

„Važiuojant čionai, — ėmė Tumas sakyti —
Ne kaip buvo Vilnių aplenkti:
Reikėjo pažįstamus ten aplankyti
Ir savo žvalgėms prisirenkti.
O argi lietuvis, kurs praeitį myli,
Aplankęs buvainę Gedmino,
Nebėgs parimot prieš tą griūvančią pilį,
Kuri mūsų tėvus augino?
Tie brangūs griuvėsiai senovės galybės
Nuo kalno tarytumei sako:
Ir mūsų dienų apginkluotos didybės —
Lig laikui ant amžino tako!...
Man ten berimojant, štai Goštautai dvieji
Praslinko į artimą kiemą;
Tai buvo Jadvyga su broliu Motiejų,
Mat Vilniuj gyvena per žiemą.

Prašnekint baudžiaus, nes manęs nepažino;
Bet, rodos, kas gerklę užkišo.
Paskui užėjau. Prie pietų pasodino;
Vienok mums šneka nesirišo.
Tarp jų pačių lyg kas ryšį sutraukė;
Motiejus juokuotis mėgino,
Bet veltui; o tėvas, kad sprukčiau, lyg laukė;
Jadvygą lyg kas užmarino”.
„Jadvygos gyvenimas, — Glinskis prašneko —
Nelengvas! Jau ką besakyti!
Kiek ašarų vargšei išsvarvinti teko,
Ant jaučio odos tik rašyti!
Bet visas likimo tragizmas tame,
Kad tėvas jos labo širdingai
Norėtų, o savo puikybės name
Nemato, kaip skriaudžia verksmingai”.

VIII

„Klausyk gi, kas bus, mano mielas globojau! —
Vėl ėmė bepasakot Tumas —
Kada apie Rainį šnekėti pradėjau,
Sužiūro visų neramumas.
O Goštautas taip paveizėjo keistai,
Kad man net širdužė atšalo;
Kaip dūšios išganymo laukiau tiktai
Pietų užsitęsusio galo.
Tada tik gyvesnį mačiau pritarimą.
Net Goštautas senis prabilo,
Kada apie mūsų tautos atgimimą
Šneka netikėtai pakilo.
Pasibaigė pietūs. Nelaukęs kavos,
Jau štai atsisveikint rengiausi,
Nustūmęs nuo savo pečių ir galvos
Lyg Šatrijos kalną sunkiausį.
Jadvyga išėjo. Motiejus prašneko
Tada jau kitonišku tonu.
„Girdėjome, — tarė — kad Juozas pateko
Naguosna nožmių nevidonų.
Nenorim Jadvygai minėt apie tai:
Tur širdį per daug gailęstingą!
Bet kas iš tiesų gal žiūrėti šaltai
Į skriaudą taip mums pragaištingą!
Kuo buvo mums Juozas, dabar tik supratome:
Tai dūšia visos Lietuvos!
Dabar jo nustoję, su gailėsčiu matome,
Nustoję tarytum galvos.
Mums dangų ir žemę pajudinti reikia,
Kad jį „coûte que coûte” išliuosuoti.
Čia nieko tētušis ir aš nepaveikę,
Petropilin žadam važiuoti”.

IX

Čia Tumas nutilęs, ant karto užklausė:
„O ten bene Juškos langai
Taip žiba? Ir tarpdury mano mieliausia

Su žiedu belaukia ilgai".
 Bet matomai, Glinskiui kas kitas rūpėjo:
 Užklaustas negreit beprašneko,
 Tiktai į Atkalčių grinčaitę žiūrėjo,
 Kur tankiai užgaišti jam teko.
 Lauryno langai tik nuo mėnesio švietė;
 Nieks naujo nelaukė ten meto;
 Tik rudkis ir margis, greta susirietę,
 Į mėnesį vampso iš reto.
 „Jau ko man užvis, — Glinskis po valandos
 Atsiliepė, tartum, plonai, —
 Tai gaila Onytės! Nieks Juozo skriaudos
 Giliaus neatjaus, kaip jinai.
 Rainiai apie brolių dar nieko nežino;
 O man nesuteko drąsos,
 Nors lūpos ne kartą išstarti mėgino,
 Visos jiems pranešti tiesos.
 Laurynas, žinau, ne per daug nusimins:
 Beskursme, sakys, susitraukę;
 Bet vargšę Onytę ar kas nuramins?
 Ir kas ateigoj ją belaukia?
 Be Juozo nekoks jai gyvenimas bus:
 Tik jis buvo jos parama!
 Plačiai apsiskaičius, toks protas gabus —
 Saviesiems jinai svetima.
 O širdį tur aukso: tas džiaugtų tikrai,
 Kam meilės sapnams ji pritartų;
 Juk kalbant tarp mūsų, broliuk, atvirai,
 Už Vandą vertesnė daug kartų“.
 Bet Tumas tiktai atsiduso giliai:
 Ar tai apie Vandą sapnavo?
 Ar jogiai per vėlu: nes bėgę arkliai
 Po Juškos langais pavažiavo.

X

Juškienei net smegenis gėda paėdė.
 Ir dėbesys veidą aptraukė:
 Suprašė svečius, kaip lėlė pasirėdė,
 O žento sulaukt nesulaukia,
 Nejaugi užviltų? Tik to dar betrūksta,
 Gyvatos priskubint jai galą!
 Sau vietos nerasdama vaikščioja, rūgsta,
 O čia sėst jau laikas į stalą.
 Svečiai ar nemato, kaip kenčia Juškienė,
 Ar maž sau į galvą tai deda,
 Užmiršo, kaip rodosi, net vakarienę,
 Nes karštą polemiką veda.
 Lietuviškas klausimas tarp bajorijos
 Šiandieną — opus skaudulys:
 Ne vienas, kaip žaizdą, užgauti jį bijos,
 O jis, kur nebuves, išlįs.
 Šitai ir dabar, net jiems akys užžibo,
 Vieni, kaip geniai, į Mašiotą,
 Kiti gi į Bitautą jauną sukibo
 Už jų litvomanišką protą.
 Stirpinskis net rėkia: „Tai darbas maskolių!

Už sienos tai jų pinigai
 Net laikraščius leidžia! Ir kerštą tarp brolių
 Sukėlė jauni kunigai!"
 „Gyvenome amžiais su lenkais, kaip broliai;
 Jie savo kultūrą mums davė, —
 Kalbėjo Songaila, — be jos gal iksiolei
 Dar būtume apšepetavę.
 Šiandieną, užmiršę tėvų palikimą,
 Mus parskirti žada vaikai;
 Penkių iš istorijos amžių veikimą
 Norėtų išbraukti paikai",
 „Norėtų išbraukti! — Žvirblinskis kvatojos, —
 Nuo lenkų mus parskirti žada!...
 Juokai daugiau nieko! Apskretusios kojos
 Greičiaus pabučiuotų sau į padą!
 Su lenkais iš vieno mes liejome kraują
 Už bendrą tą pačią tėvynę!
 Jie mus į vainiką kultūriškai naują
 Apšvietę, kaip broliai, įpynė.
 Su jais giminiavomės; gentiškas būvis
 Mus sumezgė ryšiu taip tvirtu,
 Jog šiandien tarp mūsų kas lenkas, lietuvis,
 Salemonas pats nebišskirtų".
 O drūtas Strumila, kurs valdo Bezdanus,
 Kaitydamas ūsus geltonus,
 Iš aukšto nusprendė: „Sum gente lithuanus,
 Vienok natione polonus".

XI

Matyt, privadžiojimai buvo ant vėjo,
 Nes Bitautas šaipės stačiai,
 O jogei liežuvį kaip ylą turėjo
 Ir gnybti mokėjo skaudžiai,
 Jau hermafroditams užkirsti ketino,
 (Taip puslenkius jis pravardžiavo)
 Bet Tumas polemiką jiems sugaišino,
 Nes štai po langais pavažiavo.
 Nuduodama, skambalo būk negirdėjus,
 Ir ginčų nelaukdama galo,
 Juškienė paprašė svečius-geradėjus
 Užkąsti prie dūstančio stalo.
 Tik vienas Juška, nesistiepdamas ponu,
 Išbėgo žentelį sutikti.
 Dievuliau! Vienok kaip jam būtų malonu
 Šitoj valandoj apsirikti!
 Kaip būtų malonu, ką kitą prispausti
 Prie tėviškos savo krūtinės!
 Ir apsikabinus, bučiuojant beklauti,
 Ar grįžta, jau meilę pažinęs?
 Ar jau kunigystės sapnai išgaravo,
 Kad kiek tarp žmonių pagyventa?
 Ar senas Juška neakylai sapnavo,
 Sau rimtą išauklėsiąs žentą?..
 Bet veltui, poneli gerasis, svajoji!
 Tu Juozo į žentus nelauk!

O Tumui greičiau tu, Juškyte gražioji,
Žiedelį ant piršto užmauk!

*

XII

Visoj Lietuvoj ne tik žodį ir raštą:
Lietuvišką vardą užginta;
O Vytauto žemę, lyg Rusijos kraštą,
Šiaurės-vakarų pavadinta!
Tik Vilniuje rūmai, kur lavinas popai
Ir Lietuvą rusint mokinas,
Už tai, kad lietuviams blėdingi dvejojai,
Lietuvių sodyba¹³⁰ vadinasi.
Petropily pučias kairėje Nevos
Kiti dar lietuviški rūmai;¹³¹
Taip skelbias dėl to, kad sūmums Lietuvos
Iš tolo jau kartus jų durnai.
Lietuvių kalėjimas! Vargšas ne vienas
Čia nyko už brangią tėvynę;
Ilgėjimo ašaros laistė tas sienas,
Pelėsiams drėgnumas išpynė!...
Jau metai, kaip durys čionai geležinės
Prieš Rainį sunkiai užsivėrė,
o sausgėla¹³², kritus jaunam ant krūtinės,
Sveikatą ir kraują begėrė.
Nors kūnas nustelbo, bet dvasios negali
Supančioti keturios sienos:
Ji grįžta kasdieną į mylimą šalį;
Jai laisvės sapnuojasi dienos;
Ji lanko, ilgėdamas, Nemuno krantą,
Atmindama savo jaunystę;
Jai rodos: šiandieną geriau ji supranta
Svajotą tada kunigystę.
O, kaipgi norėtų su kunigu Jonu
Dabar, kaip tada pašnekėti!
Jam žodį be abejo duotų malonų,
Jau kryžkeliais neklaidinėti.
Rods, tankiai, pabudęs iš miego, Rainys
Viliokį regėjimą mato,
Bet žodžio mainyti daugiaus nemainys:
Per daugel su juo apsiprato.

XIII

Ir kas do naktis! Dega žvaigždės aukštai;
Į dangų viliodamos kviečia;
Riedėdamas pilnaitis mėnuo antai
Isakijo¹³³ vėžą¹³⁴ nušviečia.
Vidurnakčio dvyliktą muša iš reto
Bonė Petropaulo nušvitus

¹³⁰ *Lietuvių sodyba* — Litovskaja seminarija. [przypis autorski]

¹³¹ *lietuviški rūmai* — Litovskij zamok. [przypis autorski]

¹³² *sausgėla* — kaulų, sąnarių gėlimas, reumatizmas. [przypis edytorski]

¹³³ *Isakijo* — Didžiausia ir gražiausia Petropily cerkvė. [przypis autorski]

¹³⁴ *vėža* (lenk.) — bokštas. [przypis edytorski]

Ir, skelbdama pradžią užgimusio meto.
Atliepia į cerkvių granitus.
Kelintą jau kartą pabunda Rainys:
Tas pats vis regėjimas matos!
Jadvygos dvasia? Ir budrus kalinys
Nuo mielo pagundimo kratos.
Skaudžiai pasirėmęs į pagalvę kietą;
Lyg buvo pradėjęs sapnuoti,
Vienok kad atsiminė atbulą svieta,
Taip pusbalsiu ėmė dainuoti:

*

Ir vėl, kaip viliokia pagundos dvasia
Suvargusios mano kelionės,
Tu stoji kas valandą man akyse;
Vilioji, kaip sapnas malonės.
Nejaugi, mieliausia, ikšiol negana
Tau mano žaizdą atkartoti?
Ar širdžia manai pasidžiaugt kruvina?
Kankintoja mano nesoti!
Ar atilsio jau neatras niekadods
Suvargusi mano krūtinė?
Ar vien atsimuš balsas mano maldos
Į sieną šaltai akmeninė?
Aukščiausias! Tu vienas našlaitį matai,
Kurio nebepriglaudė žmonės;
O atilsio, atilsio vieno tiktai
Prašau, kaip didžiausios malonės!
Gana nuo žmonių betikėtis širdies!
Juk žemė — pakalnė dejonų!
Tik vien beprotys sausą ranką išties,
Sugauti šešėlių svajonių!
Daug žada nuo anksto žmogaus gyvata,
Krūtinę viliodama jauną;
Bet štai su svajonėmis eina greta
Ir skausmas, ir viltį apgauna!...
Tu vienas, Aukščiausias, keleivio žmogaus
Pavargusių širdį atjausi,
Ir atilsio nepavydėdams brangaus,
Kaip šunį ant galo priglausei.

AŠTUNTOJI GIESMĖ

I
Jau mažai Lietuvoj tų beliko senelių,
Pas kuriuos dar mažučiai, sutūpę ant kelių,
Beklausydavom pasakas, ausis atvėrę,
Kaip už turką prancūzas ir anglas užtarę,
Prieš maskolį sukėlė smarkiausiąją karę
Ir jam ties Sievastopoliu kailį išpėrė.
Mums beaugant į metą, galybė Maksvos
Irgi augo! Ir pančius vaikams Lietuvos,
Išsivyravus, kalė kaskart baisesnius;

O prancūzas, pirmiaus — apginėjas liuosybės,
Ranką laižė dabar autokratų galybės
Ir jiems pinigus skolino paskutinius.
Aleksandros galybę beskelbė Europa
Ir, tarytum, pavirtus į paklusnią popą,
Jo malonėje savo išganymą matė.
Patį Bismarką griaužė kaimyno galybė;
Bet ir šis tik slapčia kartais draugui įgnybė;
Vien bulgarų Stambulovas keterį statė.
Ant Dubysos nutilo tada dainininkės;
Jau nedrįso senelis, į žemę sulinkęs,
Prieš maskolius nei žodžio ištarti aštraus;
Tik kad Kražių bažnyčią kazokai uždarė,
Senis Glinskis sukruvintas, keikdamas tarė:
„Ar nors kartą velniai tų žalčių neberaus?“

II

Bet šitai iš rytų audrą užnešė vėjas.
Ir maskolis, ikšiolei kaip vergas kentėjęs,
Prasimanė aiškiaus ant valdžios pasiskųsti;
Nes štai paskalos baisios, kaip debesys, slinko:
Buk visoj Maskolijoj karioumenę rinko
Ir ją ėmė į tolimą Aziją grūsti,
Sako, caras seniai ant japonų rūstingas
Prieš Mikado ilgai raitė kumštes¹³⁵ galingas
Ir ant galo, palaiminęs šimtą pulkų,
Chrizantemų tėvynę užpulti paleido;
Generolams net saulė spindėjo ant veido:
Prisilupsią tikėjos nemaž pinigų.
Ne vienam gi iš jų, knutą¹³⁶ sau už aulų
Užsikišus, vest ant Mikados salų
Savo cerkvę ir savo kultūrą svajojus;
Bet po Rosiją¹³⁷ visą, nuo Valgos ir Dono
Lig Sibiro sniegų ir Kitajaus¹³⁸ geltono,
Nuo tos karės valsčionys suvargę žegnojos.
Koksai buvo Europos vienok nustebimas,
Kada Mukdenas, Šache, ant galo Cusimas
Ant maskolių galvos kaip perkūnas užgriovė,
O po Rosiją visą, nuo Volgos ir Dono
Lig Sibiro sniegų ir Kitajaus geltono,
Biurokratų klausyti valstiečiai paliovė.

III

Nuo Ivano Baisaus biurokratų ragai,
Amžiais augę didyn, pasiduoti ilgai
Revoliucijos vėsului, rods, nenorėjo:
Daugel kraujo nekalto į žemę sumirko;
Daug be mokslo jaunuomenės žuvo, ištvirko;
Daugel turtų ir rūmų ugnį supleškėjo.
Visgi galo gale sunkūs pančiai nukrito
Nuo valstiečio pečių, o kad laisvė užšvito,
Suvažiaavę į Vilnių vaikai Lietuvos,

¹³⁵*kumštė* — sen.: kumštis. [przypis edytorski]

¹³⁶*knutas* — botagas, rimba. [przypis edytorski]

¹³⁷*Rosija* — Rusija. [przypis edytorski]

¹³⁸*Kitajus* — Kinija. [przypis edytorski]

Prakalbėjo drąsiais. Jau lyg vaisiaus užginto
Nebeslėpė, kaip užpernai žodžio spaudinto;
Raudonsiūliai žandarai negriaužė galvos.
O kad sušauktų pirmąjį Rosijos Dūmą,
Atkeliavo tada į Taurydišką rūmą
Ir nuo Kauno, Seinų, nuo Švenčionių atstovai;
Tai ne Montvidas. Karpis, po kojų pamynę
Dėl kultūros kitos savo bočių tėvynę, —
Tai jau buvo jaunos lietuvių vadovai.
O kad tie autonomijos pareikalavo,
Lenkomanai, kurie apie tai nei sapnavo,
Vien tik šaipės, susėdę prie kupino stalo;
Bet Europa visa mūsų prijautė kovai,
O kad pritarė jai net maskolių atstovai,
Praregėjo tada ir didžiūnai ant galo.

IV

„Kaip lietuvių darželyje auga lelijos, —
Tarė Jakštas į Klimą, — taip mūsų draugijos
Auga Vilniuje naujos kasdieną ir žydžia;
Ten kur vienas negali, ten reikia tryse;
Auga brenda pabudus lietuvių dvasia
Ir lenkystės dienas į kapus jau nulydžia”.

„Toks visų ir visur juk tautų atgimimas;
Ta pati jo istorija! — pritarė Klimas, —
Rūbas svetimas deria ir šildo lig laiko.
Bet, man rodos, per daug tų prieš lenkus raugų:
Juk prireiks gal istoriškų mūsų draugų,
Atsisėdus kada ir ant locno¹³⁹ jau kraiko”.

Čia jau Klimas, įsėdęs į savo vežimą,
Ėmė skryst apie aukštą tėvų palikimą,
Apie Liublino uniją, Žalgirio kovą.
(Klimas idealistu matyti ir mirs;
Nors retai kas istoriją taip beištirs:
Patys priešai jį gerbia kaip gilų žinovą).

„Nieks juk ginčyt neginčys, — užmegzdamas tarė —
Kad ir skriaudą ne vieną mums lenkai padarė;
Bet vienybė su jais „Drangnach Ost” sugaišino”;
Jakštas būdavo Klimui užginčys karsčiaus:
Bet jam noris į Kanklių draugiją greičiaus:
Ten jo gimną rytojui meginti ketino.

V

Jau į Kanklių draugiją nemaž susirinko;
Tik dar nėra rimto Lietuvos darbininko:
Kompozitoriaus nėra: gražios Goštautaitės!
Ne vienai ji draugijai, rods, pirmininkauja;
Jų šelpimui nelaiko sugniaužusi saują;
Po jos priežiūrą mokes lietuvių-našlaitės.

¹³⁹locnas (lenk.) — savas, nuosavas. [przypis edytorski]

Tartum angelas sargas, ji viską užžiūri;
Kartais klausį, iš kur tiek energijos turi.
Tiek pakėlus ant savo pečių ir galvos!
„Bet šiandieną pradėsme, — kalbėjo Naujelis, —
Gal be jos; nes vargiai beišleis ją tėvelis,
Tiek sulaukęs svečių iš visos Lietuvos”.

Ir pakėlęs batutą, dar truput palaukė;
O kad mostelė juo, dainininkai užtraukė
Jakšto gimną taip šauną, net augo dvasia!
Rodės, Vytauto Didžio užburtas šešėlis
Prakalbėjo patsai, iš kapų prisikėlęs;
Jakštui ašaros ėmė žibėt akyse.

„Kad tik Dievas ryto neužtemtų padangę! —
Malonėjo visi, — ir tą iškilmę brangią
Mums nušviestų skaisčiai! Tiek ji metų garsinos!
Tiek atvyko svečių! Net latvių, baltgudžių¹⁴⁰!...
Norint gal ne per daug tų galiūnų didžių,
Kurie šventė stovylą¹⁴¹ didžios Katerinos.¹⁴²

VI

Ir pas Goštautą susirinkimas nemenkas:
Netiktai komitetas šį vakarą renkas,
Savo darbą užbaigęs, suvesti galus:
Nemažai ir kitų susirinko svečių:
Įvairiausios spalvos deputatų pačių
Suprašytas būrelis gana apvalus.

Tiek žmonių gal nei kartą, kaip stovi, nematęs,
Lyg užburtas, tiek metų tylėti papratęs,
Pono Goštauto rūmas ant karto net užia!
Taip ledais mūsų Nemunas žiema sukaltas,
Lig pavasario rūstas išrodo ir šaltas,
Iki šniokšti pradės jo paviršiai sulūžę.

Ir kaip tuomet jisai ant pečių-milžinų
Iš visos Lietuvos, nuo visų vandenų.
Neša vilnis putojančias viena vaga.
Taip prieš keletą metų užmanymas didis,
Mus suvienijęs, rasit bent kartą išlydis
Mūsų partijas, apimtas ginčų liga.

Ir šiandieną pas Goštautą ne demokratai.
Ne kokie socialai, ne aristokratai...
Susirinko lietuviai vienos motinėls!!
Juos suvienijo Vytauto amžinas vardas,
Tas didžios praeigos tartum magiškas kardas,
Jau ne vieną lietuvį iš miego prikėlęs!

VII

Atsibudus iš amžino miego tėvynė,
Kad ant karto akis užmiegotas pratrynė,

¹⁴⁰*baltgudžiai* — dab.: baltarusiai. [przypis edytorski]

¹⁴¹*stovyla* (brus.) — statula. [przypis edytorski]

¹⁴²*Katerino* — Rugsėjo 11 d. m. Vilniuje atidengta Katerinos Didžiosios stovyla. [przypis autorski]

Nusiminus aplinkui vien mato kapus!...
Atsigręžus tada nuo rūščios dabarties,
Praeigoje raminančios ieško vilties.
Ir paveikslas jai švinta tada įstabus:

Kaip tą valtį bedaužo putojančios marės,
Žudė Lietuvą baimės, netaikos ir karės;
Bet štai Vytautas valdančias ima vadžias:
Ir nuo marių lig marių, nuo Pruto lig Dono.
Vakarykščiai jo priešai privengia valdono!
Pats kryžiuotis jo gerbia valdybas plačias!

Pranokėjų didžių atsiminus gadynę,
Kad Didvyrio šešėlių išvydo tėvynė.
Jaunas kraujas jai gyslose tvinkčiot pradėjo,
Ir nulenksi galvą prieš Vytauto vėlą,
Tarp didžiųjų jo vardą nudžiugus pakėlė,
O jo kapą gudams neužleist prižadėjo.

Ant to kalno, kur Vilniuj senovės griuvėsiai
Baigia irti, vidurdienio ramūs pavėsiai
Nors galvos gal ryto nuo kaitros neprisidengs,
Bet kad raitą stovylą tam dvasios galiūnui
Atidengus tėvynė, pašvęs savo sūnui,
Be kepurės šimtai prieš jį galvą nulenks!

VIII

Kad programą tvarkos ant rytojaus dienos
Sustatyta, „Mums ypatos trūksta vienos! —
Ponas Goštautas tarė iš pirmsodžio vietos.
Trūksta Rainio šio vakaro susirinkimui:
Ar kas tiek bepadaro tautos atgimimui,
Kad dar sąlygos buvo taip sunkios ir kietos!

Jo tai buvo užmanymas: Vytauto vardą
Prieš visuomenės sąžinę, tartumei skardą
Pranokėjų galybės, iškelti aukštai!
Kaip šiandieną tarp mūsų jam būti norėjos!...
Bet neleido atvykt sveikata susilpnėjus;
Argi toj valandoj jį užmiršme par tai?“

„Telegramą nusiųskim! — atsiliepė Klimas, —
O kad pritarė vienbalsiai susirinkimas
Ir, ant karto sustoję, tarytum ko laukė,
Tumas, jaunas studentų dienas atsiminęs,
Atsiduso giliai iš plačiosios krūtinės
Ir „ilgiausius metus mūsų Rainiui“ užtraukė.

Nors Onytė žinojo, kaip brolis darbavos,
Bet pagrįžus dabar nuo ligonio iš Davos,
Kad viešai apie jį tiek ant karto girdėjo,
Net par ašaras žvalgė, kaip rožė raudona,
Tai į poną Motiejų, tai į kunigą Joną,
Lyg pagalbos nuo jų besulaukti norėjo.

IX

Prisiklausęs gana iškalbingų bilų
 Ir daugiau negu kaldamas nuo spragilų,
 Senis Glinskis apkurtęs, sermėgoj sušilęs,
 Kad jau aptarta viską ant ryto dienos,
 Ir aptilo balsai. „Ar sušlapint burnos
 Nereikėtų?“ užklausė bent kartą prabilęs.

„Bravo! — tarė Motiejus, — tai man bent lietuvis!
 Net gudriausis išdžius beklepsėjęs liežuvis,
 Jei ant jo neužpilsi nors retkarčiais lašo;
 Juk žmogaus gyvata tai lyg bėgęs upelis:
 Be rasos greit išseks mūsų trumpas amželis!
 Tik žiūrėk: Abraomas į vaišes beprašo!”

Visų įtempti nervai tik rodos to laukė
 Ir ant karto mazgus sulig vieno sutraukė:
 Ėmė juoktis kvatodamas susirinkimas;
 Bet drūčiausiai kvatojosi Glinskis patsai;
 Lyg sparnai jam plusnojo nudribę ūsai:
 Taip akylas¹⁴³ išrodė jam atsiliepimas.

Tik nesijuokė Jakštas, į uošvį skersai
 Pažiūrėjęs; ne kartą jau Ruzės jisai
 Prašė tėvą mokinti daugiau mandagumo.
 Nebelinksmas ir Daugirdas, įsimylėjęs
 Lig ausų į Jadvygą, ir tiek prikentėjęs
 Už nevyrišką meilę nuo juokdario Tumo.

X

Kad ant galo kvatoję nutilo svečiai,
 Goštautytė, parengusi stalą apščiai,
 Juos paprašė į valgomą salę paslinkti.
 Buvo užkandos šaltos; bet midaus uzbonai¹⁴⁴
 Lyg malonūs žemaičių pilvoti klebonai,
 Tartum kvietė, kas širdžiai pritiks, pasirinkti.

Kad nekiurktų¹⁴⁵ pipilai viduriuos ant tuščios,
 Glinskis išlenkė stiklą degtinės karčios,
 Pasipurtė ir, kraujui apšilti pradėjęs,
 „Prisiklausęs, — atsiliėpė, — tamstų apščiai,
 Būčiau kvailas per apskritą pilvą stačiai,
 Kad pažeminti drįsčiau tėvynės veikėjus:

Mūsų Vytautas buvo tai didis galinčius;
 Jam reikėjo paminklo, to nieks neužginčys;
 Daug padarė tėvynei ir mūsų Rainys;
 Jį anuomet pažinęs, mačiau iš akių:
 Kunigų seminarija ne dėl tokių!
 Tas ne tik aveles, sau tariau, beganys.

Bet patarčiau čionai susirinkusiems ponams
 Dar padirbdinti Vilniuj stovylą japonams:
 Kad ne jie!... Kad ne ta su japoškomis karė!...”

¹⁴³akylas — kuris greitai pastebi. [przypis edytorski]

¹⁴⁴uzbonas (lenk.) — ąsotis. [przypis edytorski]

¹⁴⁵kiurkti — taršti. [przypis edytorski]

Čia vėl ėmė visi net juokais nesitverti
Ir jau rengės seniuko sveikatą išgerti,
Kad svetys netikėtai duris atidarė.

XI

Buvo aukštas; aplinkui galva apskusta;
Veidas pailgas švietė; barzdelė reta;
Brangūs rūbai ir akys didybe žiūrėjo.
Vien totoriškai švelbė; vos Tumas ant galo,
Geležinkelį tiesęs andai nuo Uralo,
Susitarti su juo šiaip bei taip sugebėjo.

Pasiskųst Šig-Achmetas¹⁴⁶ iš Kauno atėjęs?
Ar vainiko prašyt Devlet-Hadži-Girėjas?¹⁴⁷
Tochtainišius¹⁴⁸ pabėgęs iš Aukso Ardos?
Ar tai Vytauto vardas totoriškas vėles
Net iš amžino atilsio būtų prikėlęs,
Kad prie Vilniaus beglaustųsi, kaip kitados?

Ne, tai vienas iš mūrų kilmės Edigėjo
Su totoriais nuo Karnos atvykt panorėjo,
Kad pasveikintų Vytauto Didžio paminklą;
Ir, kaip jo pranokėjas, suteikt dovanų:
Ne tabūną Arabijos žirgų šaunų,
Tik Damasko iš plieno nukaldintą ginklą.

Svetį tolimą Goštautas vedas prie stalo,
O paskui, kad arčiau pasižino ant galo,
Ėmė norints ant pirštų šiaip taip bešnekėti
Apie buvusius amžius, kares ir vienybę,
Apie mūsų ir jų kitą kartą galybę,
Į kurią vos gali jau dabar betikėti.

XII

Pažiūrėjęs į aukštą, kaip per įkvėpimų,
„Ar ne sapnas tiktai? — tarė Jakštas į Klimą, —
Tartum užjautei amžių senobinių kvapą!
Tiek atsimesna vienkart gražiausių dienų,
Į totorių pažvelgus!... Ir tiek milžinų!
Lyg kas būtų atskleidęs istorijos lapą!”

Nors užkalbintas, Klimas negreit beatsakė:
Atsiminus senovę ir jam širdis plakė;
Apie ją nemokėjo mąstyti šaltai:
Jam praėjusiai amžiai, jų dėjos ir vyrai
Tai nebuvo be žado užmirusiai tyrai!
Jam kaip gyvi kalbėjo senovės raštai.

Jį vadinta per dideliu idealistu;
Gal teisingai, bet kasgi iš mūsų neklystų?

¹⁴⁶ *Šig-Achmetas* — Kipčako kanas, papuošęs lietuviams į nelaisvę pasimirė Kaune, Aleksandrui viešpataujant; kartkartėmis skundus siuntė Vilniaus seimui už neteisingą kalėjimą. [przypis autorski]

¹⁴⁷ *Devlet-Hadži-Girėjas* — jaunas Krymo kanas, atminęs, kad Vytautas kitą kartą Betsabulą ir Gerempergą Vilniuje apvainikavo, dėl didesnės autoritės, atvyko į Vilnių prašyti, kad Kazimieras jį apvainikuotų; ką tasai ir išpildė 1443 m. [przypis autorski]

¹⁴⁸ *Tochtainišius* — Tochtainišius šaukės ne kartą Vytauto pagalbos prieš Tamerlaną, pabėgęs iš Aukso Ardos. [przypis autorski]

Gal per daug jam prabočių sapnavosi dienos!
Ir dabar, į totoriaus žiūrėdamas kardą,
Jis garsingą atsiminė Algirdo vardą,
Prieš kurį net Maksvos bedrebėdavo sienos.

„Kiek poezijos! — tarė, — ir rūsto gražumo!
Kiek didybės ir kūdiško naiviškumo,
Kad Dimitrio ir Algirdo atmeni kovas!
Vienas siunčia nadėgulį, antras kiaušinį,
O pribuvęs į laiką Maksvoj velykinį,
Trenkia kardą į Kremlių lietuvių vadovas!...

XIII

Maž beužėmė Daugirdą naujas svetys:
Jautrią širdį jam griaužė kitsai rūpests,
Nes prislinkęs, štai kunigą Joną prispaudė,
Klausinėdamas su rūpestybe reta,
Kas girdėt apie Rainį? Kaip jo sveikata?
Ir kame paskydimui grašį sugaudė?

Rasit Glinskiui tikrai išsisukti norėjos,
Ir tik būdas jo atviras melo drovėjos,
Gal pagundimas išsikalbėti kuteno?
Nes sau tarė: juk Daugirdas pats numanys,
Kas nereikia, kad gautų žinoti Rainys;
Kiek bėspėja: anuodu geruoju iš seno.

„O, kad pranašu būti galėčiau klaidingu! —
Besigailinti tonu pradėjo verksmingu,
Bet Rainys iš ligos jau vargiai išsikas!
Tiek varguolis pakėlė ant savo pečių!
Tiek jam suteikė Viešpats kryželių karčių!
O kalėjimas aiškiai pakirpo spėkas.

Kad galėtum žmogus, rodos, dangų prilenktum;
Nuo mirties savo locnuoju kūnu uždengtum;
Bet iš džiовos išlikti — vilties per menkai...
O kiek teko privargti! Kiek Tumas darbavos,
Iki jam prikaltėjo važiuoti į Davos!...¹⁴⁹
Tie ligonys tikrai kaip mažučiai vaikai!”

XIV

Čia nuleidęs žemyn molinašias akis,
Kaip sugautas ūmai neįpratęs vagis,
Lyg norėdamas teisintis Glinskis kalbėjo:
„Kaip vaikučiui gydyklos karčios neįduosi,
Jei užkalbinęs pasaka, nesumeluosi,
Taip ir Rainiui šiek tiek sumeluoti reikėjo.

Juk į Davos jį siunčiant, reikėjo skatiko,
O kišenėje mano variniai beliko:
Daug išleidau vaikams knygutės davinėjęs;
Daug padėjau Onytę į mokslą išvaręs;
(Juk už tai Svindalaitis net buvo aptaręs
Ir jo mylistai vyskupui daug prikuždėjęs).

¹⁴⁹Davos — gydymos vieta nuo džiовos Šveicarijoje. [przypis autorski]

Tiesa, Vilniuje Tumas tai Krezas tikrai;
Bet nemaž literatiški jam vakarai
Pakėlimui lietuviško vardo kaštuoja¹⁵⁰;
Daugel knygų spaudindamas, veliui dalina;
Daug jaunuomenės šelpia, nors Vanda ir gina,
Ir už jo patriotišką jausmą dejuoja.

Tai ne ką jau per daugel nuo jo reikalauti,
Juk ne viską ant vieno pečių besukrauti!...
Bet su grašiais ant galo nebuvo bėdos:
Ponas Goštautas patarė: nesigailėsiąs,
Norints tūkstančiais reiktų, už jį užmokėsiąs
Ir dar kaltas paliksiąs prieš jį visados.

Ar tai Juozas gal nujautė kiek apie tai,
Nes ant karto nuo Davos žegnojos griežtai,
Vos tada nuo manęs pasiskolint sutiko,
Kad jam žodį daviau (pasakyk, geradėjau!
Ar be melo tikrai išsisukti galėjau?)
Pats neimsiąs nuo nieko nei vieno skatiko”.

Čia užbaigdamas šnekėsį, kunigas Jonas
Apsidairė aplinkui, ar Goštautas ponas
Negirdėjo. Nes kunigas teisintis gautų.
Taip, raškydamas¹⁵¹ nuo svetimos obelies.
Besizvalgo vaikelis, kad kas iš šalies
Netikėtai sučiupęs plaukų nenurautų.

XV

„Kunigėlis be reikalo dairos aplinkui! —
Įsikišo Motiejus, — miške medininkui
Ne pro šalį tai būtų medžiojant vištas,
Ar saliūnų¹⁵² dindesams par pokilį viešą;
Bet kas ieško sutikti, kaip milžinas priešą,
Tas jam žiūri stačiai į akis ir piktas.

Kad tai Daugirdas būtų atkirsti mokėjęs,
Gal nebūtų ramiai, kaip avis, nutylėjęs,
Nes suprato, kad jam tai uždrožė nedoras.
Gal šį kartą ir Glinskiui juokai nepatiko,
Bet jau laiko dėl ginčų ir barnių nebliko,
Nes iš Kanklių draugijos berinkosi choras.

„Nesišiauškite, vyrai, lyg pūsdami dūdas! —
Juos ramino Motiejus, — toks mano jau būdas:
Neprikergęs liežuvio, nemoku mylėti.
Paklausykim verčiaus, ką Naujelis užtrauks!
Ar rytojaus dienos kas iš mūsų sulauks,
To net žydų raštuos man neteko girdėti.

Pats Naujelis, išmiklinęs savo šeimyną,
Ir už klaidą kai kam dar nurovęs čiupryną¹⁵³,
Jau drąsesnis batutą ryto bevedžios”.

¹⁵⁰kaštuoja (lenk.) — kainuoja. [przypis edytorski]

¹⁵¹raškyti — skinti. [przypis edytorski]

¹⁵²saliūnas (pranc.) — smuklė. [przypis edytorski]

¹⁵³čiupryna (brus.) — galvos plaukai. [przypis edytorski]

Deputatai, nors buvo beiešką kepurių,
Bet dabar sulig vieno sugrižo nuo durių;
Giesmininkai tik laukė magistro valdžios.

Ir magistras jau buvo batutą pakėlęs;
Bet čia Jakštas jį parprašė aut valandėlės:
„Supratimui geresniam — vienintelis žodis!
Kad ryto atidengsme didvyrio paminklą,
Štai nuo kalno ant žirgo, laikydamas ginklą,
Lyg iš griuvėsių išjojęs, jisai pasirodys”...

Dar Naujelis, batutą iškėlęs palaukė;
O, kad mostelė juo, giesmininkai užtraukė
Jakšto gimną taip šauną, net augo dvasia!
Rodės, Vytauto Didžio užburtas šešėlis
Prakalbėjo patsai iš kapų prisikėlęs!
Ašarėlės pražibo visiems akyse.

*

Pusveikinkim rytą naujosios gdynės!
Jo gandas plačiai nuskambės.
Šiandieną tėvynė didvyriui tėvynės
Parėdė vainiką garbės.

Nuslinko naktis;
Atgimimo vilts
Teeina po Lietuvą mūsų,
Kur skaisčios sesutės,
Kur vargšės matutės
Nuo Vilniaus lig Kuršo ir Prūsų!

*

Štai vadas ant žirgo užsėdo galingas!
Saulėgražas rodo naujas!
Raminkis lietuvi! Prabochių garsingas
Jis žada priminti dėjas!

Jo garsūs darbai,
Kaip Perkūno žaibai,
Aplėks mūsų nuskriaustą šalį;
Prižadins kaimietį
Ir rūmų pilietį!
Pribus, kas pabusti dar gali!..

*

Ant Vytauto vardo, lyg magiška galia
Atgimę tėvai — milžinai,
Sukils didžiavyriai, krūtinę apkalę,

Ją meile uždegę jaunai!
Naiktis kruvina
Juos bežudė gana;
Šiandieną kita jau gadyne!
Gana jau dejonių,
Klaidingų kelionių!
Atgimusi kelkis, tėvyne!

*

Tu, Vytaute, didis vadove tėvynės!
Tu skardas dėjų-milžinų!
Tu, Lietuvai garsų vainiką nupynęs,
Būk pranašu saulės dienų!
Tarp amžių prašnek!
Mums krūtinę uždek
Darbais milžinų-pranokėjų!
Aprinkę vadovą,
Teeina į kovą
Augintiniai tavo idėjų!

DEVINTOJI GIESMĖ

I
Bėga kaip upės srove tekina,
Laikai į nežinomą šalį;
Veltui teirautų gudrybė sena:
Rytojaus atspėti negali.
Kiek tai jie nunešė amžių, kartu
Į šaltą nabašninkų kraštą!
Vien tik negali vargų-sielvartų
Iš vietos pajudinti naštą.
Mainos, kaip apdaras, būdas žmonių;
Tėvai jau vaikų nesupranta;
Pažvalgos¹⁵⁴ naujos naujų vargdienių
Beveržias, kaip vilnys į krantą.
Buvo laikai: giminės aukštumų
Didžiavos nutukęs bajoras;
Nūn demokratą skriaudos šaukimu
Užėjo pamėgdžioti noras.
Vien tiktai saulė per dangų aukštai,
Per amžius tekėjo ir teka;
Vien tiktai Baltosios marės rūstai
Per amžius šnekėjo ir šneka.
Atmainos didelės ir Lietuvoj
Pirmeiviai, anuomet pramynę
Pirmąjį taką nelygioj kovoje,
Vargiai bepažintų tėvynę.
Kad prisikeltų dabar jų dvasia,
Jau savo vargų neminėtu;

¹⁵⁴pažvalgos — pažiūros. [przypis edytorski]

Ašaros džiaugsmo skaisčiai akyse,
Kaip marėse perlai, žibėtų.
Dvasios galingi tėvai-milžinai!
Pavasario mūsų vadovai!
Ramūs ilsėkit kapuos pelenai,
Nutilus palaimintai kovai!

II

Goštauto rūmas ant kranto Ventos,
Nors dvidešimt metų praėjo,
Baltuoja, rodosi, kaip kitados,
Kad jaunas Rainys čia viešėjo,
Rodos, kaip tuomet, šermukšnių plati
Alėja į vieškelį šviečia;
Tiesą, suaugus!.. Bet žmonės — kiti!
Kitus ir svečius užsikviečia.
Trečias jau mėnuo: pasirgęs trumpai,
Pasimirė Goštautas-tėvas;
Kūną jo priglaudė Rosso Kapai,
O sielą nemirštančią — Dievas.
Mirdamas, iš giminės neplačios
Taip nieko nabašninkas ponas
Nesigailėjo apleist, kaip marčios.
(Išpiršo ją kunigas Jonas).
Amžiną atilsi, ponas tasai,
Valdyti ir liept vien mokėjęs,
Įteigdamas amžių, kaip sako, visai
Nuo savo marčios prigulėjęs,
Tiesą pasakius, ne vieną tik jį:
Visus užžavėjo Onytė;
Mažas ir didelis ją Aukštadvary
Vadino: „Tai mūsų paukštytė”.
Atviro būdo, širdytės lipšnios,
Bečiauškianti nuo rytmetelio:
Niekas ant veido jaunutės ponios
Nematė tamsaus debesėlio.
Vos, kaip pavasaris linksmas, skaistus
Į Goštauto įžengė rūmą,
Laužo ant karto namiškių ledus,
Įnešdama naują gyvumą.
Tėvas patsai, jai prisėdus šalia,
Beglostė meiliai geltonplaukią!...
Dievo vienok tokia buvo valia:
Krikštyną seniuk's nesulaukė.

III

Antrą jau savaitę, kaip Aukštadvary
Ramumas ir miegas išnyko;
Vakar ant galo ponios kambary
Rėksnys mažutėlis suklyko.
Pirmgimio savo sulaukęs sūnaus
Gražučio, smagaus ir didoko,
Daugel jau žadančio ir numanaus,
Motiejus net šokte pašoko.
Kiek tai atsineša su savimi
Vilties tas opus sutvėrimas,

Klyksmu pranešdamas savo „esmi”,
Kaip tas, kam nemielas gimimas!
Džiaugias gimdytojai, gentys, draugai,
Svečiai į krikštynas atvykę,
Jam gi šios žemės, matytis, vargai
Vaidinas, ir verkdamas klykia.
Klyksmas tasai, tai jaunosios kartos
Prieš senąją ginčas pirmasis;
Metams beslenkant, vienos ir kitos
Daugiau prieštaravimų rasis.
Eina kariaudamos kartos žmoniy;
Viena jau kitos nebsupranta;
Eina, kaip bangos plačių vandeniy,
Ir daužos į amžiną krantą.
Kartais nuilsusios, ant valandos
Tarytum paliaubas sulygsta;
Snaudžia ramumas tada be skriaudos.
Bet irgi gyvumas pranyksta.

IV

Linksmas Motiejus gal būtų svečių
Iš viso pasaulio suprašęs,
Straipsnių vienok pabijoję skaudžių,
Kuriuos būtų Skardas¹⁵⁵ prirašęs.
Skurdūs bedarbiai, sakytų, matai,
Ant gatvių par streikus badauja,
O kapitalo išlepę antai
Ištvirtėliai sau bepuotauja.
„Tiesa, sau tarė, — aš pats vargdienys;
Darbuojuos, liežuvį iškišęs;
Bet buržua! Būk tečiaus tinginys,
Nuskųs, jei dripsosi nuplyšęs.
Marksą dabar net plikbambiai vaikai
Po kaimus išvardinti moka;
Socialistais net kibžda takai!
Ko? Ko? Palaidūnų ne stoka.
Žmones bekursto. O kvaišų gana,
Kurie, kaip avigalviai, klauso;
Darbą pametę, paskui alkana
Gauja meldžia plutgaliu sauso.
Kaltas ir mūsų klebonas gyvai!
Štai vietoj pamokslo tik šaukia:
„Vargšai, jūs vargšai!... Paskui tie pilvai
Bežiūri į mus susiraukę”.
Tokios tai mintys nuo metų kelių
Ne vieną Motiejų begriaužė;
Ant cicilikų¹⁵⁶ darbų atkaklių
Jau retas kumštis nesugniaužė.
Rojų žadėję pakalnėj vargų,
Tik kerštą ir maištą paliko!
Gyva baidyklė bestos ant vaikų
Trupi pagarba ciciliko.
Tokios tai mintys Motiejaus galvoj
Kaip debesys džiaugsmą aptraukė.

¹⁵⁵Skardas — lietuvių socialistinis laikraštis. [przypis autorski]

¹⁵⁶cicilikas — niekinamai apie socialistą. [przypis edytorski]

Ir ant krikštynų mažutėj krūvoj
Iš Vilniaus svečių jis belaukė.

V

Baigės rugsėjis. Ant oro bailiai
Oratinkliai¹⁵⁷ draikės be vėjo,
Šypojo saulė; bet jos spinduliai,
Tarytum, sudiev bekalbėjo.
Klykdamos žąsys ir gervių pulkai
Į pietus padangėmis traukė.
Apdaro žalio nebtekę miškai
Tik pirmojo šalčio belaukė.
Veltui Motiejus iš Vilniaus svečių
Bežvalgos: ikšiol nematyti!
Bėri užsėdęs šiųmečių rugių
Išjoja tada aplankyti,
Lygūs sužėlę tamsiai vilnimis
Rugiai lyg kad rutos žaliuoja;
Kiek tik apimsi aplink akimis.
Kaip žaliosios marės liūliuoja.
Žiema užklojus baltais patalais.
Nukąs jūsų pumpurą žalią;
Šalčiai ir spuogos ledų verpalais
Suspaus, jūsų lovą apkalę.
Vargšai, užmirste po žemių šaltai!..
Bet argi tai rankos artojo
Veltui jums žemę pureno minkštai
Ir sėdamos grūdą žegnojo?
Linksma pavasario saulė užšils:
Ir spėkos, ką paslapčios miega,
Naujos iš patalo šalto pakils,
Išvesdamos rausvąjį diegą.
Vasarai kaitinant, laimūs suaug
Rugiai, kaip palaimintas gojus!
Varpoms nunokus, širdy besidžiaugs
Beriedamas pėdus artojas!..

VI

Gražūs sužėlę ant dirvos rugiai
Motiejų bent kiek nuramino,
Kitą jam dirvą priminę staigiai,
Kurią dar aukščiau jis brangino.
„Lietuva, žeme tėvų — milžinų,
Senovėje taip pragarsėjus;
Nuo Baltijos lig Juodų vandenu
Vedžiojus didžias pranokėjus;
Žemė, kuri numylėjai karštai,
Kaip gyvastį, laisvią tėvyne,
Ir atstatydavai priešams rimtai
Be išgąščio karštą krūtinę!..
Vargšė! Ir tu neišvengei žiemos,
Į prieglobstį brolių patekus!
Globoje brolių kalbos svetimos
Miegojai, ilgai neprašnekus!

¹⁵⁷ *oratinklis* — *voratinklis*. [przypis edytorski]

Betgi ne veltui už laisvę sūnų
Prigėrei tiek prakaito, kraujo!
Betgi ne veltui kapai milžinų
Ilgėjos pavasario naujo!
Vos atsidusus iš miego sunkiai,
Jau stoji į lygias lenktynes;
Amžių istorijai nepasakei
Dar savo minties paskutinės!
Tyli graudi vaideliotų¹⁵⁸ giesmė,
Kryžuočiai nekviečia į karę;
Dainiams vienok įkvėpimo versmė
Plačiai Lietuvoj atsidarė.
Lietuva, myliu ir tavo laukus,
Kuriuos savo rankomis sėju!
Ir atgimimo gražiausius laikus!
Ir darbus tėvų-pranokėjų!”
Taip užsimastęs, užmiršo visai
Motiejus svečių bežvalgytis;
Žirgas sužvengęs parodė patsai,
Kad kas ten iš tolo matytis.

VII

Jakštas ir Klimas ir Tomas greta
Karietoj nuvargę lingavos;
Šypsos ruduo ir sunykus gamta
Aplinkui graudžiai malonavos.
Sarpūs žemaičiai, sarti¹⁵⁹ erzilai,
Dvi valandas bėgę, apšilo;
Jau nesidaužė į šonus akilai.
Vežėjas niūniavęs nutilo.
Mintys, kaip skurdūs paveikslai rudens,
Keleiviams nelinksmos minėjos;
Spaudė jos, slėgė, tarytum akmens
Par amžius širdis užkietėjus.
„Rodos, nebūtume dar per seni, —
Atsiliepė Jakštas ant galo —
Rodos, nuo vakar žmogus gyveni;
Dar plakus širdis neatšalo.
Kiek tai įvyko vienok atmainų!
Kiek matėme audrų-verpetų!
Kiek tai vardų praskambėjo jaunų
Per pastarų dešimtį metų!
Tiesa, subrendo jauna Lietuva;
Aukštai savo vardą iškėlė;
Bet sumažėjo pirmeivių krūva,
Kurie ją iš miego prikėlė.
Retinas mūsų kasdieną būrys,
Kursai kitados už tėvynę
Stojo pirmasis, kad vedė Rainys
Į kovą ir pirmkelį mynė!
Kur pasidėjote brangūs laikai?..
Kaip praras nereikalingas,
Užpakal minios dabar palikai,
Atlikęs tarnystes naudingas.

¹⁵⁸vaideliotas — senovės prūsų ir lietuvių pagonių vyresnysis dvasininkas. [przypis edytorski]

¹⁵⁹sartas — šviesiai bėras. [przypis edytorski]

Užima vietą kareiviai kiti!
Kitus bematai darbininkus!
Bangomis eina, kaip upė plati
Savuosius kelius apsirinkus!”

VIII

„Toks jau nuo amžių keleivio žmogaus
Ant žemės paskirtas likimas;
Juk ne su saule ant giedro dangaus
Gyvensi! — jam patarė Klimas, —
Būtų, sakyčiau, dar pusė bėdos,
Kad mūsų vaikai, mus pavarę,
Veiktų tikrai ant tėvynės naudos,
Kaip mes, kitados susitarę.
Bet, ant nelaimės, jaunoji karta
Tik peikti ir griauti bemoka,
Manija siekių naujų apimta!
O mokslo ir meilės jai stoka.
Kosmopolitai! Dienos milžinai,
Tėvų praeigos nepažinę!
Markso ir Darvino paikūs sapnai
Jiems rūpi daugiau, kaip tėvynė”.
Tumui pačiam ant jaunųjų gaidžių
Nesyk užsirūstinti teko;
Bet neapkęsdamas raudų tuščių,
Ne taip nusimineš prašneko:
„Buvome, — tarė, — ir mes kitados
Tėvų akyse protestantai;
Kiek sugaišinom spėkų be naudos
Pradžioje ir mes diletantai!
Patriotizmo šiandieną tikrai
Mažiaus, o per daug ištvirkimo;
Reikia vienok pripažint atvirai:
Netrūksta ir pasišventimo.
Nenusiminkime, vyrai, per virš!
O laikas išgydys ne vieną.
Nuopelnų mūsų vaikai neužmirš,
Kaip garbina Rainį šiandieną”.

IX

„Nėra šiandieną tėvynės sūnų,
Kaip mūsų Rainys kad bebuvo! —
Jakštas kalbėjo, — tokių milžinų
Gadynė jau rasit pražuvo.
Nebeužilgo pabaigti žadu
Poemą, jo amžių apsakęs;
Gal susirišę su Rainio vardu
Ir mes neužgesme, kaip žvakės”.
„Tiesa, jog nėra!... Negreit ir bebus
Tokių, kaip Rainys, patriotų! —
Pritarė Tumas, — užtat jo kapus,
Teisinga, kad amžiai godotų¹⁶⁰.
Taip dar norėjos varguoliui ilgiaus
Patęsti ir už numylėtą

¹⁶⁰godoti — gerbti. [przypis edytorski]

Savo tėvynę dar vargti daugiau!...
Bet Dievo nebuvo žadėta.
Na, ir tėvynė didvyrio — sūnaus
Ir jo veikalų neužvylė:
Visas juk Vilnius jo kūno brangaus
Išėjo sutikti už mylią.
Mūsų jaunuomenė, norints karti,
Ne sykį net jį kritikavus,
Nešė jo kūną ant rankų pati,
Pati jį parvežus iš Davos”.

X

„Žinoma Rainiui nebuvo vilties
Išgyti, — atsiliepė Klimas. —
Sako vienok, būk jam laiką mirties
Paskubinęs susikrimitimas
Sako, anonimas vargšą skaudžiai
Užgavęs, lyg kūju užtvojęs;
Niekas vienok taip jo kūno graudžiai,
Kaip Daugirdas, neapraudojęs”.
Tumas nusijuokė: „Kaip neraudos?
Jadvygai negal įsipiršti;
Liepė tam vargdieniui ant visados
Ji meilę ir viltį užmiršti”.
„Na, ir be takto Kazys suvisu! —
Pritardamas Klimas šnekėjo, —
Buvo ant jos net pažvelgti baisu,
Kad Rainį kapuosna lydėjo.
Tartumei marmuras, be kibirkšties,
Išblyškus, be ašarų akys!..
Žiednas suprato: nuo meilės, vilties
Ant amžių jau ta atsisakius!
Sako, dabar jai tik vienas galvoj;
Sapnuoja tik tą pašaukimą:
Mūsų mergaičių jaunoj Lietuvoj
Aukštesnį pakelt apšvietimą.
Tiek iškentėjusi savo širdyj,
Liuosoj valandoj, kaip girdėtis,
Taisanti operą; savo Verdi
Jau galim ir mes betikėtis”.

XI

„Aukštdvario ponas! — Pabudęs staigiai,
Iš miego vežėjas sušuko;
Žirgas Motiejaus, sužvengęs smagiai,
Varguoliui net ausį atsuko.
„Laukiame — tarė Motiejus, — svečių;
Net veidas, kaip lapai, nuvyto.
Galima buvo akelių skaisčių
Netekti, bežiūrint nuo ryto.
Mano mažutis bedievis réksnys
Beklykdams galėjo užkimti;
Krikšto ir krikšto kasdien vargdienys
Negal reikalavęs nurimti”.
„Naujo skelbėjo šios žemės vargų, —

Atsiliepė Jakštas poeta, —
Mes nepakrikštysme be kunigų,
O žmogui jau verkti žadėta”.
Tumas pridūrė: „Kad viršų galvos,
Kaip kunigui, mums kas apskustų,
Rasit didvyris jaunos Lietuvos
Ir mūsų pakrikštyimą justų”.
„Skusti šiam kartui galvos nebereiks, —
Motiejus linksmutis kalbėjo, —
Kunigas Jonas jam krikštą suteiks:
Nuo ryto risčia atbildėjo.
Kuma¹⁶¹ Jadvyga, ir vardą sūnaus
Apkrikštyti Juozu paskyrė:
Prašo į kumus to Klimo šaunaus,
Kurs veikalus bočių ištyrė”.

*

Taip šnekučiuodami grįžo draugai,
Žvalgydamos, tartum, ko laukė;
Rudenio skurdūs aplinkui vargai
Vienok jų akies nebetraukė.

*

Rausvai-geltonus lapus nuo šilo
Paveju blaško ruduo;
Nuliūdo girios; laukai nutilo;
Tik šniokščia upės vanduo;
Tiktai sušvilpi aukštai sėjikai
Tik murkso tartum sunykę griškai,
Skurdžios rugienos
Vienintelės vienos
ant lauko!

O ne, ne vienos! Nagai artojo
Pureno žemę vargiai,
Žegnojo, sėjo, saldžiai svajojo:
Derėsią laimūs rugiai.
Kaip jaunas amžius, galvas iškėlę,
Kaip žalios rutos, kerai sužėlę,
Gražūs, linksmučiai
Banguoja rugučiai
ant lauko.

Nelinksmas laikas, nesveikas oras:
Pakiemiais lankos drugys;
Pagavęs krečia senius nedoras:
Vargiai seniukas pagys!
Jau atsikosyt rečiau begali
Ir štai, vaikučiams paskirstęs dalį,
Paėmė žvakę,
Sudiev pasakė
kaimiečiams!

¹⁶¹kuma — krikšto motina. [przypis edytorski]

Sužvengė žirgas, šunelis loja;
Dukrelė, aslą pašluok!
Ant juodbėrėlių piršliai atjoja!..
Piršleli, tik nemeluok!
Piršlys meluoja ir kraitį deria:
Jaunoji rausta, bet midų geria.
Kepk, svočia drūta!
Karvojų su rūta
kaimiečiams!

Laurynas duoną nors valgo juodą,
Bet darbus baigęs laukuos,
Pusiau nupilstęs javų aruodą,
Į mugę skuba brikuos.
Išlenkęs stiklą, namon raliuoja,
Nes metų galą sumėgzt sapnuoja,
Apsimokėjęs,
Vaikams tederėjęs
riestainį.

Palaimins Dievas: sulauks krikštynų,
Viršaičiu valsčius apšauks,
Ar ant vestuvių gal nuo kaimynų
Su rūta kvėslio sulauks-...
Tada, užmiršęs vargų verguovę,
Būryj atgimęs, išves lietuvenę
Šokt skepetinę,
Čigoną, suktinę,
ar žvirblį.

Juška seniukas medžiot aptingo;
Išnyko patys miškai:
Kur veisės stirnos, ten neturtingo
Dabar ūkėso¹⁶² laukai.
Už banko skolas, ne be dejonės
Apkirpo ponams bežemiai žmonės
Skverną nemenką:
Mat ponams užtenka
pyrago.

Juška sau tarė, bent kiek pasveikęs:
„Tuščia su mūsų dvarais!
Nubodų laiką ruduo suteikęs
Atsiųsk ilgais vakarais
Bent mielą svečią: žmogus atgimtų
Senus medžioklių laikus atmintų:
Vėjus begandęs
Ir šernus šaudęs,
ar vilką”.

Ruduo nutaisė gamtos stebuklus;
Nudraskė jos vainikus;
Talkon pakvietęs šalnos pabūklus¹⁶³;
Paliko tyrus plikus.
Gamta sau šypsos; ant lauko pliko

¹⁶²ūkėsas — gyventojas, pilie. [przypis edytorski]

¹⁶³pabūklas — įrankis, prietaisas. [przypis edytorski]

Pribarsčius, sėklų nemaž paliko
Mylinčias poras
Pavasario oras
palaimins.

Nelaisvėj gimę, nuskurdę žmonės,
Varguos sulinkę žemai!
Kad jums beveržias tik vien dejonės,
Nejau giedosiu linksmai?
Užgims didvyriai liuosos gadynės:
Linksmesnė mūza sūnums tėvynės
Kitą poetą,
Daugiaus numylėtą,
palaimins.

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/maironis-jaunoji-lietuva>

Tekst opracowany na podstawie: J. Maironis (M-lis), Jaunoji Lietuva: poëma, Sankt Petersburg 1907.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Utwór powstał w ramach konkursu „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”, realizowanego za pośrednictwem MSZ RP w roku 2013. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o konkursie „Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autora i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Publikacja parengta įgyvendinant projektą „Wolne Lektury” (<http://wolnelektury.pl>). Skaitmeninė reprodukcija padaryta Fondo „Nowoczesna Polska”/Lietuvos kultūros paveldo — virtualioje erdvėje (<http://www.epaveldas.lt>), pasitelkiant egzempliorių iš bibliotekos kolekcijos. Veikalas sukurtas konkurso, įgyvendinamo 2013 m. bendradarbiaujant su Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija — „Bendradarbiavimas viešosios diplomatijos srityje 2013” („Współpraca w dziedzinie dyplomacji publicznej 2013”) ribose. Leidžiama laisvai naudoti veikalą, su sąlyga, jog bus išsaugota aukščiau pateikta informacija, taip pat informacija apie taikomą licenciją, teisės turėtojus bei konkursą. Publikacija išreiškia tik autoriaus pažiūras, todėl negali būti tapatinama su oficialiomis Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos pažiūromis.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Monika Bogdziewicz, Paulina Choromańska, Paulina Oltusek.

Okladka na podstawie: Artiom Ponkratenko@Flickr, CC BY 2.0

ISBN 978-83-288-0511-8

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).